BiH 4 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 150 DEN; CG 2.00 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Austria, Greece 3.00 EUR; Germany 3.50 EUR; Switzerland 6.00 CHF cena 200 DIN

01253
70353 802002

VREME

broj 1295

29. oktobar 2015.

ČETVRT VEKA

Premium Profit omogućava da jednokratnim ulaganjem na period od 3, 5, 7 ili 10 godina, uvećate vaš kapital i za preko 50%.
Uz pravu štednju i uvećanje kapitala sigurna budućnost je izvesna.

GENERALI

generali.rs Kontakt: 011 222 0 555

VREME
BROJ 1295
29. oktober 2015.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Trg Republike 5, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

sekretarijat
Jovana Prešić

redakcija
Muharem Bazdulj, Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Sonja Ćirić, Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Nebojša Grujičić (kultura), Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Jasmina Lazić, Zoran Majdin, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Milovan Milenković (foto), Milan Milošević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Tatjana Tagirov, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić, Marija Vidić, Ljubomir Živkov

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Katarina Pantić, Živana Rašković, Ivana Smolović;
korektori: Nikola Dragomirović, Marko Tasić, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa
Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Ovo izdanje je oditovano od strane ABC Srbija

SAVET ZA ŠTAMPU
Brzo, besplatno, pravično.

PRVIH ČETVRT VEKA: Vremena "Vremena"

Čitaocima se poručuje: jedini je cilj "Vremena" – prve privatne novine u zemlji – "vrh dostignutih vrednosti u novinarstvu i društvu uopšte" i da "nema ni trajnih saveznika, ni trajnih protivnika". Tako je počelo

PIŠE: FILIP ŠVARM, str. 8

Kultura sećanja: Gun Bergman

Ovo je priča o ženi koju istorija pamti kao Gun Hagberg, Gun Grut i Gun Bergman. Reč je o ženi koja je povezala dvojicu velikih umetničkih genija dvadesetog stoleća, ženi koja je proživela kratak, ali ostvaren život, ženi bez koje ni Ingmar Bergman ni Ivo Andrić u istoriji ne bi imali mesto kakvo imaju

PIŠE: MUHAREM BAZDULJ, str. 36

Izgubljena deca komunizma

Međudržavnim dogovorom između Sovjetskog Saveza i Jugoslavije 1945. godine stotine dece upućeno je iz naše zemlje u SSSR u suvorovske vojne škole. Između onih koji su se vratili i onih koji su ostali ponovo su se zatvorila vrata i još decenijama za njih ostala neprolazna

PIŠE: MOMIR TURUDIĆ, str. 100

Avantura na Baliju: Noć na Indijskom okeanu

Sad smo već dva sata vožnje daleko od Džimbarana sa kojeg smo krenuli. Suton je i ostrvo svetli u daljini. Pokušavam da se orijentišem na osnovu aviona koji neprekidno sleću na ostrvski aerodrom: u vodama smo Indijskog okeana, jugozapadno od južnih obala Balija. Postaje hladno

PIŠE: MIRKO RUDIĆ, str. 74

Vreme dece: Kad dete tuče dete

Nasilje se definiše kao svaki oblik jednaput učinjenog ili ponovljenog verbalnog ili neverbalnog ponašanja koje ima za posledicu stvarno ili potencijalno ugrožavanje zdravlja, razvoja i dostojanstva dece

PIŠE: SONJA ĆIRIĆ, str. 55

Kolaž na naslovnoj strani: **Nebojša Grujičić**

35 godina

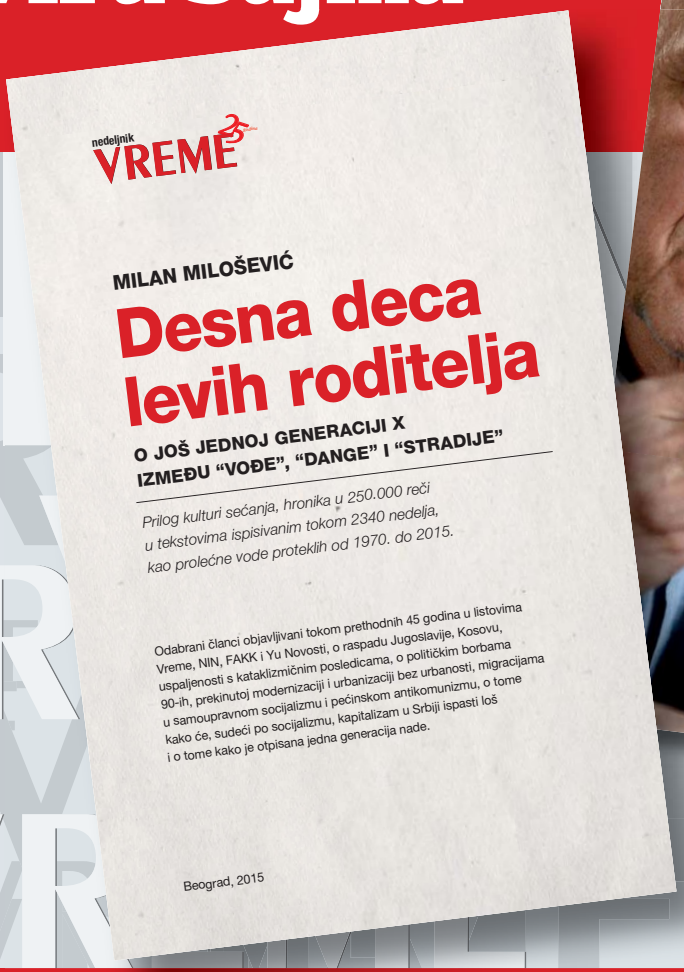
Budite gosti nedelji
MEDIA MARKET-u
knjiga u Hali 3, štan

Knjige u izdanju nedeljnika Vreme, nove i stare; novi broj; "Heroj" DVD; VREME-DVD; pokloni...

i još: **Razgovori** sa autorima svakog dana **od 16 do 18h**:

sreda, 28. 10. **Teofil Pančić**
četvrtak, 29. 10. **Milan Milošević**
petak, 30. 10. **Muharem Bazdulj**
subota, 31. 10. **Dragan Todorović + Vreme Film**
nedelja, 1. 11. **Miša Vasić Ivan Ivanji...**

ika Vreme na ovogodišnjem
u okviru Sajma
nd B4

U ČETVRTAK, 29. OKTOBRA U 14.30 U HALI 3 – TRIBINA

ČETVRT VEKA "VREMENA"

učestvuju:

- **MILAN MILOŠEVIĆ,** novinar Vremena, autor knjige „Desna deca levih roditelja"
- **MILOŠ VASIĆ,** novinar Vremena, autor knjige „Moj muški život"
- **DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ**, glavni urednik Vremena
- **NEBOJŠA GRUJIČIĆ**, urednik kulture u Vremenu
- moderira **FILIP ŠVARM**, odgovorni urednik Vremena

VREME

Šta je Vreme?
Ako me ne pitaš,
znam;
ali ako me pitaš,
ne znam.

– Sv. Avgustin (*Ispovesti XI, 14.17*)

NOVINE U DOBA BEDE I OČAJA

Kako je bilo prvih deset godina? Šta je "Vreme" pisalo dok su grmeli topovi, goreli gradovi i vukle se beskrajne kolone izbeglica? A kako je svedočilo o gospodarima ratova i tuđe muke, njihovim interesima i masovnim grobnicama? Na kakav način su ove novine izveštavale o redovima za hleb i mleko, hiperinflaciji, krađama izbora, narodnom buntu i antirežimskim demonstracijama? Kako smo se držali u toku NATO bombardovanja i zbog čega smo uvek uspevali da napravimo razliku između ispravnog i pogrešnog? Ukratko – vreme devedesetih

OSNIVAČI I REDAKCIJA: "Vreme" 1990.

Najgori zaštićeni svedok

Iza protokolarnih, pijetetskih čestitki za oko četvrt veka postojanja "Vremena", ide glavno pitanje: a gde pravite žurku? Nigde, kažem ja.

Umesto modne piste pompeznog mnjenja napravili smo već sedam tribina širom Srbije, a do kraja godine u kojoj slavimo 25 godina od izlaženja prvog broja "Vremena", organizovaćemo još barem pet.

Bolje je, mislimo, da nas nekoliko hiljada ljudi sluša uživo, nego da hiljadu ljudi pije na naš račun, a posle još da nas ogovara koja stanija je došla, a koji vučić je bio zauzet.

Meni je teško da bez emocija pišem o temi četvrt veka "Vremena". Produktivniji deo života, zrele godine karijere, porodičnog života, svake privatnosti i svakog javnog stava, podredio sam postojanju ovog nedeljnika.

Ja sam najgori svedok njegove istorije i potpuno sam nemoćan da sumiram njegove zablude, vrhunska dostignuća, proseke, skokove i padove tiraža, i ni ovog majušnog teksta ne bi bilo da mi nisu rekli da se to od mene očekuje.

Ako od mene nema boljih svedoka, onda je čitav posao bio uzaludan.

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ

1990, GODINA PRVA

Svi na izbore

Prvi broj nedeljnika "Vreme" na kioscima 29. oktobra 1990; bio je ponedjeljak. Redakcija je puna entuzijazma. Vjeruje se u moć točne informacije i, na toj osnovi, snagu publike sposobne da samostalno rasuđuje, zaključuje i opredeljuje se. Čitaocima se poručuje: jedini je cilj "Vremena" – prve privatne novine u zemlji – "vrh dostignutih vrednosti u novinarstvu i društvu uopšte" i da "nema ni trajnih saveznika, ni trajnih protivnika".

Tako je počelo.

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija još postoji. Nakon što su održani u svim njenim republikama, prvi višestranački izbori u Srbiji zakazani su za 9. decembar 1990. Kampanje političkih stranaka ključna je tema "Vremena". Poput javnosti i političkih partija, ni redakcija nema iskustvo u praćenju izbora. Ne krije, međutim, da podržava opoziciju protiv režima Slobodana Miloševića; uostalom, nastanak "Vremena" je plod pokušaja grupe novinara i intelektualaca da razviju liberalnu i socijaldemokratsku alternativu vladajućem populizmu u Srbiji, ali i u svim ostalim jugoslavenskim republikama.

Rezultat izbora je totalni kolaps svega u što redakcija vjeruje i svakog koga podržava: Milošević je izabran za predsjednika Srbije, a njegova Socijalistička partija Srbije osvaja 194 poslanička mjesta.

"Paradoks je u tome što se verovalo da sam čin slobodnih izbora znači da će birači, prirodno, glasati i za novu vlast", piše "Vreme" u broju 8. "Kao da se svi pitaju ko je uopšte glasao za kandidate SPS-a?"

Pitanje koje će se još mnogo puta u različitim oblicima postaviti na stranama ovog nedeljnika...

RATOVA,

Fotografije: Dokumentacija "Vremena"

IZNENAĐENJE: Demonstracije 9. marta

1991, GODINA DRUGA

Slika budućnosti

Niti ide dobro "Vremenu" kao jugoslavenskom listu, niti samoj Jugoslaviji: nacionalizam, autoritarizam, šovinizam u potpunosti dominiraju javnim i političkim životom. Redakcija se dosljedno zalaže za demokratske vrednosti, toleranciju i mir, ali se čini da za nedjeljnik ovog tipa jednostavno nema mjesta na tržištu. Početkom marta 1991. – u potpunoj besparici – priprema se broj bez mnogo šanse da ikad bude štampan. Nada umire posljednja. Vjerujući da će se u posljednjem trenutku dogoditi čudo, redakcija izdaje saopćenje čiji sadržaj glasi: "'Vreme' kasni sa razlogom".

POČETAK KRAJA: Rat u Sloveniji

Čudo se događa.

Iako nitko to ne očekuje, demonstracije od 9. marta 1991. zatresle su iz temelja Miloševićev režim. Pod pritiskom događaja nalazi se novac za štampariju, pa "Vreme" ne samo da nastavlja sa izlaženjem, već u praksi demonstrira što znači "vrh dostignutih vrednosti u novinarstvu" – izvještavanjem, istraživanjem i angažiranošću u borbi za javni interes.

"Novine idu u štampu upravo na vrhuncu drame dok kroz prozore redakcije ulazi dim iz zapaljenih automobila, policija puca u vazduh, a vlast se zaista 'valja po ulicama'", poslednja je rečenica teksta pod naslovom "Krvava odbrana vlasti" iz broja od 11. marta 1991.

Opstaju i "Vreme" i Milošević. Uz punu podršku Franje Tuđmana, ali i ostalih nacionalnih lidera u bivšoj Jugoslaviji, predsjednik Srbije podiže onu vlast što je valjala ulicom i cementira je ratom.

Što predstavlja izlazak tenkova Jugoslavenske narodne armije na međunarodne granice Slovenije poslije proglašenja nezavisnosti ove republike i, potom, oružani sukobi sa njenom Teritorijalnom obranom, "Vreme" obznanjuje na naslovnoj strani 1. jula 1991. Tu stoje tri riječi – "Kraj druge Jugoslavije".

"Međusobno i uzajamno su se ohrabrili, nekako podelili odgovornost i krenuli uz nos celom svetu. Ishod je katastrofa koja je tek započela", dijagnoza je istog broja.

O kakvoj je katastrofi riječ – vidi se ubrzo u Hrvatskoj. Na srpskoj strani su jedinice JNA i teritorijalci samoproglašene Republike Srpske Krajine; na hrvatskoj – Zbor narodne garde i policija. Paravojne grupe, ratni zločini i progon civilnog stanovništva zaštitni su znak jednih i drugih, ali kako su u tom trenutku srpske snage mnogo dominantnije tako ih prati i znatno veći broj nepočinstava.

Ne osvrćući se na nacionalnu pripadnost, "Vreme" iz broja u broj izvještava o sukobima i žrtvama, gospodarima rata i njihovim nedjelima, apostrofirajući posebno Miloševićevu vlast. Time kod režima u Srbiji stiče klevetu "nacionalnih izdajnika i stranih plaćenika", a u svijetu status daleko najboljih i najrelevantnijih novina sa područja bivše Jugoslavije. Upravo iz oba ova razloga, nigdje na terenu nije preporučljivo predstaviti se kao novinar "Vremena".

Najteže borbe 1991. vode se u Vukovaru. U reportaži iz broja 57 – nakon što su ovaj grad zauzele srpske snage prethodno ga sravnivši do zemlje – piše:

"Dobro pogledajte slike Vukovara; Vukovar upozorava na budućnost."

Te 1991. umire Jug Grizelj, jedan od osnivača "Vremena" i jedan od najboljih jugoslavenskih novinara.

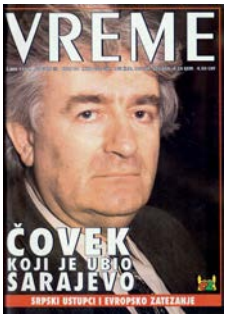
MIR GROBLJA: Vukovar

1992, GODINA TREĆA

Prokleta avlija

Milošević i Tuđman u decembru 1991. prihvataju mirovni plan Sajrusa Vensa i "plave šljemove" – time je zamrznut rat u Hrvatskoj. Međutim, mračni oblaci nadvijaju se nad Bosnom i Hercegovinom. Kao i u čitavom prethodnom periodu "Vreme" izvještava, upozorava, apelira uzdajući se u razum i međunarodnu zajednicu poput davljenika što se hvata za slamku. No, ne zavarava ni sebe ni svoje čitaoce.

"Pokazalo se da su bila nerealna očekivanja da bi Bosna mogla ostati mirna. Premnogo ljudi isuviše je prilježno radilo na tome da pretnje oružanim sukobom postanu stvarnost", piše u broju 72 od 9. mata 1992.

Rat u Bosni i Hercegovi počinje svega mjesec dana kasnije. "Vreme" piše o Radovanu Karadžiću i generalu Ratku Mladiću kako uz punu Miloševićevu podršku tenkovima kroje granice nacionalno čiste Republike Srpske; o Aliji Izetbegoviću za koga je nezavisnost važnija od mira; o Mati Bobanu, ključnom Tuđmanovom etničkom inženjeru potpuno hrvatske Herceg-Bosne... A najvažnije od svega jeste izvještavanje o pokoljima i progonima civila, logorima i izbjeglicama, divljačkom granatiranju i opsadi Sarajeva...

"Snajperskim metkom pogođena Sanida doziva *babu*. Na pitanje što bi poručio čovjeku koji mu je pogodio kćerku, otac je bez mržnje odgovorio da bi s njim volio popiti kafu da vidi da li mu taj snajperist može pogledati u lice", piše u reportaži iz Sarajeva u broju 81.

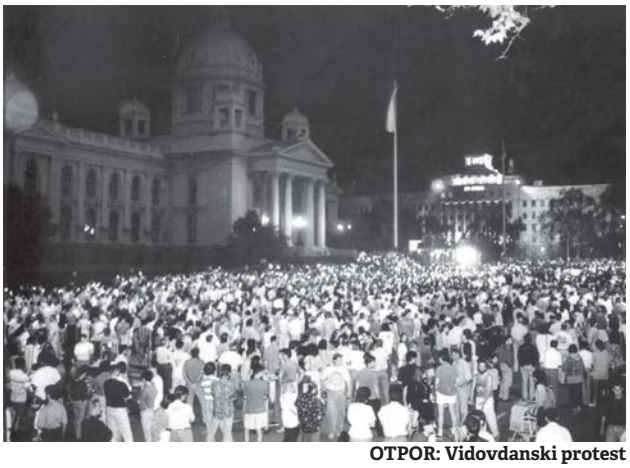
APOKALIPSA: Rat u BiH

Tko god je u Srbiji htio da zna kako se za njegove nacionalne interese ratuje u Bosni i Hercegovini, mogao je to da sazna iz "Vremena". Nada da se ovo krvoproliće može zaustaviti pojavila se julu 1992. Nakon što su Ujedinjene nacije zavele ekonomske sankcije Saveznoj Republici Jugoslaviji (federaciji Srbije i Crne Gore formiranoj u aprilu 1992), čini se da je Miloševiću odzvonilo – Beograd je poprište masovnih antirežimskih demonstracija nazvanih Vidovdanski protest. Ni prvi, a ni posljednji put novinari "Vremena" izvještavaju "sa učestvovanjem". Na naslovnoj strani broja 86 sa "10, 9, 8..." započinje odbrojavanje do pada režima, a u tekstu pod naslovom "U agoniji" stoji:

"Dok ulicama šepaju invalidi, dok mlade žene sa decom prose, dok se izbeglice unezvereno okreću, a 'inoplemenci' skidaju imena sa svojih vrata, dok vam iz telefonske slušalice dopire plač sarajevskih prijatelja, na dnu svoje istorije, izolovana i prezrena na svetu, Srbija sprema ispraćaj svog najgoreg vladaoca."

Još jednom "Vreme" nije u pravu – Milošević iste godine ponovo dobija predsjedničke izbore u prvom krugu; još jednom će se frustracija rođena iz nemoći useliti u redakciju.

Biće toga još – i te kako.

OTPOR: Vidovdanski protest

1993, GODINA ČETVRTA

Pokretno dno

KRVOPROLIĆE, BEDA, HIPERINFLACIJA: Redakcija "Vremena" (dole)

"Ljeta gospodnjeg 1993. kresli su *kalaši, hekleri* i *falovke, sarovke, tomsoni* i *zbrojovke*... Rokalo se iz minobacača cal 60. 82 i 120 mm. Raspamećivali su i topovi i haubice. Rasturali tenkovi. Kosili teški *brauninzi, boforsi i flakovi*. Pržili *plamen, oganj* i *orkan*, padale *lune*. Radile su *paštete* u minskim poljima i protivtenkovske mine na cestama. Snajperi... Svemu ovome zahvaljujući, tužna kolona sakatih i ubijenih postajala je sve duža sa tendencijom da joj se kraj ne sagleda nikad."

Ovako se u broju 167 "Vreme" osvrće na 1993. U proljeće te godine obnovljeni su sukobi između krajiških i hrvatskih jedinica, u Bosni i Hercegovini traje rat svi protiv svih: srpske i muslimanske snage tuku se na Igmanu, u Sarajevu, bosanskoj Posavini; simbolički vrhunac hrvatsko-muslimanskog sukoba u srednjoj Bosni i Mostaru označava rušenje Starog mosta po naređenju generala Hrvatskog vijeća obrane, Slobodana Praljka; u Cazinskoj krajini Fikret Abdić odmeće se od vlasti u Sarajevu i – uz sponzorstvo Miloševića i Tuđmana – proglašava Autonomnu pokrajinu Zapadna Bosna, čime započinje teško krvoproliće unutar samog muslimanskog nacionalnog korpusa...

O svemu ovome "Vreme" izvještava u trenucima dok se događa, profesionalno i antiratno angažirano, bez naknadne pameti i podilaženja nacionalističkom duhu vremena... Ponekad, nije se lako oduprijeti melankoliji i rezignaciji.

Inače, "Vreme" od 29. novembra 1993. košta 5.000.000 dinara; od 6. decembra 1993 – 50.000.000 dinara, od 13. decembra 1993 – 200.000.000 dinara... Godina je završena okruglom cifrom od 500.000.000.000 dinara po primjerku čija je protuvrijednost jedva 15 njemačkih pfeniga. Nakon toga cijena se ne štampa na naslovnoj stranici jer se *kolori* predaju štampariji dan ranije od ostatka novine, već na trećoj strani. U vračanju koliki će biti odnos dinara i njemačke marke, novinari neuporedivo više greše od tehničkog osoblja.

Šverc, nestašice i – posebno – hiperinflacija, u potpunosti obilježavaju posljednje dane 1993.

"Svakog dana desetine hiljada ljudi prinuđeno je iznositi preostalu deviznu ušteđevinu i kućne zalihe na prodaju i tako u odnosu na dinar stvaraju sve skuplju i skuplju marku", piše u broju 166.

Sve te marke kupi režim – između ostalog i preko svojih piramidalnih štedionica kao što su one Dafine Milanović i Jezdimira Vasiljević – Gazda Jezde. A kada stanovništvo ostane i bez posljednjeg pfeniga iz slamarice, vlast će zaustaviti štampariju novčanica u Topčideru.

Do tada – u zgradu redakcije ulazi se kroz kilometarski red ispred Dafiment banke.

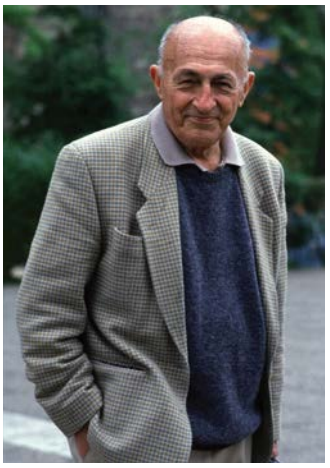

1994, GODINA PETA

Čekajući rasplet

Guverner narodne banke Dragoslav Avramović u januaru 1994. uvodi novi dinar čiji je paritet prema njemačkoj marki jedan naprema jedan. Taj odnos neće dugo potrajati. Uostalom – ni Avramović na svojoj funkciji, pošto stiče široku popularnost u stanovništvu. I tada i kasnije, "Vreme" podržava njegova reformska nastojanja.

VRHUNAC I KRAJ HIPERINFLACIJE: Dragoslav Avramović

ODBIJANJE PLANOVA: S. Milošević, R. Holbruk i Skupština RS na Palama

Rat u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj se nastavlja bez većih promjena na terenu. Prvi put u svojoj istoriji NATO izvodi borbenu akciju u sklopu zabrane letenja nad BiH: 28. februara 1994. američki avioni obaraju četiri od šest srpskih aviona nakon što su ovi bacili bombe na Novi Travnik.

"Neko bi za ovaj avanturizam morao da položi račune. Ne zbog NATO-a; njima je svečano svejedno ko je leteo, već zbog svojih vojski, pilota i naroda", piše u "Vremenu" broj 175.

Ipak, postepeno se počinje nazirati mogući kraj rata Bosni i Hercegovini. Kada se poslije propasti različitih međunarodnih inicijativa u pregovore uključuje Ričard Holbruk, specijalni izaslanik američkog predsjednika, Milošević je spreman na popuštanje. No – Karadžić i Mladić nisu. Ostali su tvrdi kao i prethodne godine kada su predsjednika Srbije javno ponizili na skupštini na Palama odbivši Vens–Ovenov mirovni plan. Beograd ovaj put zavodi sankcije Republici Srpskoj.

"Ako je Miloševiću mirovni plan samo dobar alibi da prekine sa Karadžićem, ako mu je najvažnija vlast, taj motiv ga ovog puta slučajno vodi u dobrom smeru", stoji u broju 200.

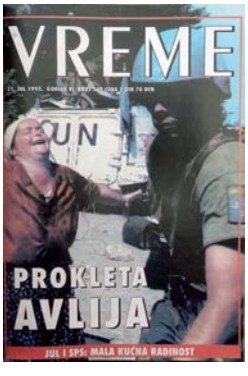
Ovog puta je "Vreme" – čiji pojedini novinari u tom trenutku jako dobro stoje u pojedinim zapadnim ambasadama – potpuno u pravu.

1995, GODINA ŠESTA

Slom

Dok su pogledi uprti ka Bosni, krvavi rasplet počinje u Hrvatskoj: 1. i 2. maja 1995. Hrvatska vojska za trideset i šest sati zauzima zapadnu Slavoniju, dio Krajine.

"Bila je strašna pucnjava, hodali smo, puzali, prešli neki kanal i – zalutali", govori za "Vreme" u broju 237 Jelena Radošević, jedna od više hiljada srpskih izbjeglica sa tog područja. "U međuvremenu je svanulo i mi smo shvatili da smo onako mokri išli u krug."

Prvi put izostaje reakcija iz Srbije na dešavanja "u svim srpskim zemljama"; dnevnik RTS-a javio je o padu zapadne Slavonije u 17 minutu. Jasno je da je na redu ostatak Krajine.

Međutim, događaji se smjenjuju filmskom brzinom: čim im je avijacija NATO-a uništila nekoliko skladišta, pripadnici Vojske Republike Srpske hvataju članove mirovnih trupa, vezuju na moguća mjesta budućih udara i – snimaju za televizije; oslobođeni su tek kad je Milošević podviknuo.

"Može li neko nekažnjeno ponižavati vojnike i oficire desetak armija u službi Ujedinjenih nacija – i dokle? Veruju li Karadžić, Mladić i ekipa sa Pala u svoju propagandu toliko da će

VAN MOĆI POIMANJA: Srebrenica

SIEMENS

Turbine govore. Mi prevodimo.

Pretvaranje podataka u inteligentne i proaktivne usluge koje pružaju stvarnu vrednost.

Energija vetra je ključ u kreiranju održive budućnosti - inteligentna usluga je ključ pretvaranja energije u dostupnu i pouzdanu. Da bi uvideli pun potencijal svojih vetroelektrana, svi proizvođači električne energije se obraćaju Siemens-u.

Svakog dana naša udaljena servisna dijagnostika obradi više od 200 gigabajta primljenih podataka sa preko 8.000 vetroturbina. Naši eksperti koriste napredno modelovanje i analizu podataka kako bi obezbedili važne zaključke i pomogli našim kupcima da naprave najbolje izbore. Kao rezultat, mogu da planiraju unapred i spreče neočekivane zastoje, maksimiziraju performanse turbina i, na kraju, svojim kupcima ponude niže cene energije.

Zajedno sa vodećim proizvođačima električne energije, Siemens će nastaviti da radi najvažnije: da iskorišćava pun potencijal energije vetra.

siemens.com/energy/wind-service

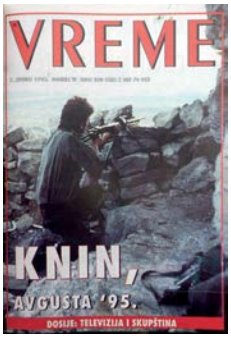

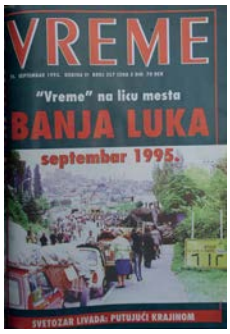

RATNO FINALE: Izbeglice iz Krajine i NATO intervencija u BiH

se upustiti u rat sa celim svetom?", pita "Vreme" u broju 241.

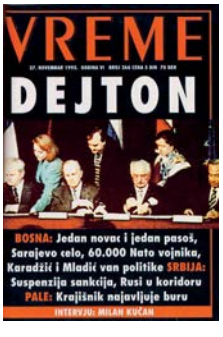

Ispada da vjeruju – 11. jula 1995. naređuju genocid u Srebrenici, zaštićenoj zoni Ujedinjenih nacija. Od samog pada ovog gradića, redakcija je svjesna monstruoznosti zločina, ali ne i njihovog punog razmjera; ubijeno je 8.000 ljudi. O svemu što se tada moglo saznati, piše u broju 247:

"Kolona od 10.000 krenula je na severozapad do šume. Kod Kravice, sela zapadno od Nove Kasabe, naišli su na zasedu VRS. Kolona je prepolovljena, bilo je mnogo mrtvih; (...) Nepoznat broj muškaraca između 16 i 55 godina srpske snage su izolovale i odvele u Bratunac zbog sumnje 'da su počinili ratne zločine'. (...) Pominje se 1600 ubijenih, ali bez potvrde"...

Već 4. avgusta 1995. slijedi pad Krajine: sa prostora na kome su bili većina četiri stoljeća, Srbi nestaju za četiri dana. Dok se kolona sa gotovo 300.000 izbjeglica polako kreće prema Srbiji, iza Hrvatske vojske ostaju leševi staraca koji su je dočekali i zgarišta njihovih kuća.

"Krajina se našla opkoljena i bez i jednog jedinog saveznika", stoji u broju 251. "Svi ti srpski lideri koji su se toliko zaklinjali u borbu do posljednjeg, na kraju nisu smogli snage da organiziraju ni elementarnu obranu. Možda im je to i najpametnija odluka."

Rat u Hrvatskoj okončan je slomom Krajine. Onaj u Bosni i Hercegovini – uz NATO intervenciju i ofanzivu muslimansko hrvatskih trupa koje su zauzele bar polovinu bosanske Krajine pod kontrolom Republike Srpske – Dejtonskim sporazumom postignutim 21. novembra 1995. Broj 266:

"Posle sporazuma u Dejtonu preostale su samo dve vrste ljudi. Oduševljeni i očajni. Prvima je važno samo to što je rat završen, drugi tek sada sagledavaju sav njegov besmisao i dubinu katastrofe. Većina nas spada u obe ove grupe, istovremeno ili naizmenično."

Dok iz sata u sat prepravljaju tekstove zavisno od informacija iz Dejtona i sa terena, grupi novinara "Vremena" čiji je sektor *rat*, jedan strani kolega javlja da je postignut mir riječima: "Ostali ste bez posla. Otpušteni ste." Nitko se nije nasmijao.

DEJTONSKI SPORAZUM: S. Milošević, A. Izetbegović, F. Tuđman

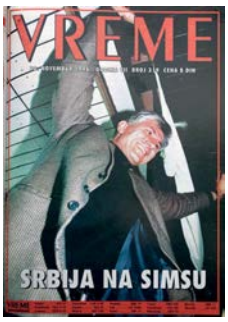
1996, GODINA SEDMA

Koza i kupus

Sa zbivanja u bivšoj Jugoslaviji, težište izvještavanja "Vremena" premješta se na Srbiju – poratne veze bivših republika ionako su rudimentarne. Bez obzira na sve što se dogodilo prethodnih godina, a pogotovo 1995, Slobodan Milošević nikad nije bio jači. Američke diplomate proglašavaju ga za "faktora mira i stabilnosti u regionu".

"Milošević, koji se dugo zamajavao Rusijom, sada brzo nadoknađuje zaostajanje, što je uvek neprijatno za gledanje, kao uvek kada se neko lišava svog dostojanstva", piše u broju 278 na temu novog političkog kursa predsjednika Srbije.

A što se tiče "Vremena", ono od nastanka podržava svaku demokratsku opoziciju protiv njegovog režima – u svim kombinacijama i u svim koalicijama. Također – iako nikad nije imala iluzija o tim liderima i njihovim partijama – depresija i frustracija u redakciji redovne su posljedice pobjeda Miloševićeve partije i njihovih satelita na izborima 1990, 1992, 1993... Nije, dakle, čudno da "Vreme" podržava i koaliciju "Zajedno" na lokalnim i saveznim izborima 1996, a još manje što se i ne nada da će ovaj put izborni rezultati biti drugačiji. Ili, ipak, možda...

"Izborna kampanja, sudeći bar po njenom intenzitetu i brutalnosti, nešto je sasvim novo čak i na našim prostorima", piše u broju 317. "Nikad ranije socijalisti nisu toliko pretili biračima i upozoravali šta ih čeka ako 17. novembra 1996. 'pogreše'."

Uprkos svemu, birači su "pogrešili". Iako loše prolazi na parlamentarnim, opozicija dobija na lokalnim izborima u Beogradu, Novom Sadu, Nišu, Užicama, Kraljevu, Kragujevcu, Čačaku, Zrenjaninu i brojnim drugim gradovima... Broj 318:

"Dok se u izbornim štabovim opozicionih partija naveliko otvara viski i šampanjac, biće dobro ako do jutra sačuvaju vlast u bar deset od ovih četrdeset opština koliko tvrde da su već osvojili; da ne bude da dok ovi slave, oni drugi čuvaju izborne kutije. I ponovo broje."

Baš to se i dogodilo. Međutim, izlazak do tada neviđenog broja građana na ulice i njihov protest zbog pokušaja izborne krađe bez presedana, nešto je što nitko nije očekivao. Demonstrira se svaki dan sa pištaljkama, transparentima i zastavama prvenstveno u Beogradu, jer je tu sukob najžešći i ulog najveći.

"Ovo više nisu demonstracije od 9. marta 1991. Iza opozicije sada stoji proverena volja naroda koji se uzdržava od nasilja, a on je taj koji ruši ustavni poredak", piše "Vreme" u broju 319.

Dok brutalnost režimske policije i parapolicije raste iz dana u dan, stotine hiljada demonstranta prvi put na beogradskim trgovima i ulicama dočekuje Novu godinu. U punom angažmanu "izvještavanja sa učestvovanjem", redakcija se uz izvjesne cinične ograde slaže da bi "od ovog nešto moglo i da ispadne."

1997, GODINA OSMA

Naše podjele

Građanski protest traje osamdeset osam dana. Konačno, uz posredovanja bivšeg španjolskog premijera Filipea Gonzalesa u okviru misije OEBS-a, Milošević je prinuđen da prizna poraz: Skupština Srbije u februaru 1997. donosi *lex specialis* kojim je potvrđena stvarna volja birača i vlast opozicije u najvećem broju gradova u zemlji. Ubrzo, Zoran Đinđić, predsjednik Demokratske stranke, postaje prvi demokratski izabran gradonačelnik Beograda.

GRAĐANSKI PROTEST: Z. Đinđić, V. Pešić i V. Drašković (gore desno)

"Milošević jeste pocepana vreća, ali niko još ne zna sve što se u njoj krije, dok njegovi žbiri znaju o opoziciji i više nego što ih zanima. Na strani režima i dalje su novac i televizija", upozorava se u broju 329.

Do tada monolitna Miloševićeva vlast kreće da se osipa. Najveći "transfer" je onaj Mila Đukanovića koga obnaroduje intervjuom u "Vremenu" broj 331:

"Nemam dileme da politika koju oličava Milošević nije politika za budućnost srpskog naroda, Srbije i SR Jugoslavije. On je lišen sposobnosti strateškog gledanja na izazove koji stoje pred nama", kaže premijer Crne Gore.

Ipak, zajedno sa Đukanovićem i ogromnim djelom javnosti "Vreme" se ponovo vara kada je riječ o sudbini režima. Nedugo nakon svoje prve pobjede, opozicija će se posvađati i razjediniti, Srpski pokret obnove će uz podršku socijalista smijeniti Đinđića sa mjesta gradonačelnika, a Milošević će poslije dva mandata na mjestu predsjednika Srbije, postati predsjednik SR Jugoslavije; na inauguraciju mu dolazi crnogorski premijer.

Poput opozicije, "dijeli" se i redakcija: veći dio podržava DS u pokušaju bojkota parlamentarnih izbora zbog potpuno neregularnih uvjeta, manjina je za izlazak na biralište strahujući od potpune marginalizacije opozicije.

"Antiizborna kampanja je raspršena, moralistička i beskrvna, između ostalog i zato što ona ne obećava lokalnim aktivistima mogućnost da učestvuju u deobi izbornog plena", konstatacija je iz broja 360.

SPS je u septembru 1997. još jednom pobjedio, SPO Vuka Draškovića ušao je u parlament kao kakva-takva opoziciona partija, a Milan Milutinović postaje predsjednik Srbije pobjedom nad liderom Srpske radikalne stranke Vojislavom Šešeljem zahvaljujući teškim izbornim mahinacijama na Kosovu.

Od entuzijazma sa početka godine ne ostaje apsolutno ništa. U redakciji se to dobro osjeća kao i da će izvještavanje sa Kosova postati prioritet u narednim brojevima.

ZA BOJKOT I PROTIV NJEGA: "Vreme" 1997.

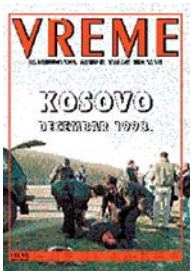
1998, GODINA DEVETA

Pod udarom zakona

OTVORENI RAT: MUP Srbije i UČK

Napadi na policiju ilegalne Oslobodilačke vojske Kosova (albanski UČK) sve su češći. Reakcija je mahnita i brutalna:

"Dvadeset četvero ljudi, mahom albanskih seljana Likošana i susednog sela Ćireza, sahranjeno je 3. marta 1998", izvještava "Vreme" sa lica mjesta u broju 384. "Uz četvoricu policajaca i jednog Albanca, koji su pokopani dan ranije, ukupni bilans krvavog vikenda u Drenici popeo se na dvadeset devet ubijenih ljudi."

Do ljeta 1998. na Kosovu se razbuktao rat između UČK na jednoj i MUP-a Srbije i Vojske Jugoslavije na drugoj strani. Leševi civila, izbjeglice, spaljene kuće, ostaju iza svih ovih formacija na isti način kao i tokom proteklih ratova u bivšoj Jugoslaviji.

U broju 411, "Vreme" ponovo izvještava sa lica mesta – iz baze UČK u selu Klečka neposredno pošto su je zauzele srpske snage:

"U zatvoru su držani srpski civili koji su tokom proteklih meseci pali u ruke UČK da bi njihovi posmrtni ostaci završili u krečani. (...) Jasno su se raspoznavale lobanje i delovi vilica, kičme i bedrenjače. Prema tvrdnjama policije to je sve što je ostalo od dvadeset i dvoje Srba."

Do jeseni srpske snage potiskuju UČK sa najvećeg dijela Kosova, ali po cijenu velikog broja albanskih izbjeglica i ogromne devastacije ekonomskog života ionako siromašnog područja. Nema mira bez političkog rješenja, a ne želi ga nijedna strana. Unatoč tome, Zapad vrši pritisak isključivo na Miloševića: pod prijetnjom NATO intervencije zahtjeva se hitno obustavljanje svih vojnih akcija na Kosovu. Početkom oktobra 1998. izgleda

DOMAĆINE,
KAD TI DOĐU
GOSTI
1892.
LAV
RECI
LAV
i ne možeš da pogrešiš

da je samo pitanje dana kada će na Srbiju pasti prve "pametne i još gluplje bombe". A onda preokret: poslije iznenadnog susreta sa Holbrukom, Milošević popušta.

"Da je politika koju je vodio u proteklih deset godina na Kosovu i prema Kosovu neizbježno srljala ka aktualnoj situaciji, ne treba posebno dokazivati. Krediti uzeti u to vrijeme naprosto su se morali vratiti sa svim kamatama – zateznim i kaznenim", piše u broju 417.

U skladu sa sporazumom Milošević–Holbruk, srpske trupe se manje-više povlače u kasarne, a UČK ponovo zauzima teren. Također, za nadgledanje dogovorenog, zadužena je Kosovska verifikaciona misija OEBS-a na čelu sa Vilijamom Vokerom. Ali, ako Milošević popušta na Kosovu, steže i te kako u Srbiji. Broj 418:

"Oktroisan je najgori zakon o štampi u skoro dva veka otkad postoje novine u Srba. Onima iz vlasti to nije smetalo: oni bi ga izglasali i bez čitanja; oni iz opozicije bili su nemoćni svakako. Sad bi moglo da se smrkava."

Zbog bilo čega što režimu padne na pamet, na osnovu ovog zakona kažnjavaju se jedan za drugim nezavisni mediji drakonskim novčanim kaznama izrečenim u postupku od dvadeset i četiri sata i to pred sucem za prekršaje... Ministar informisanja je Aleksandar Vučić iz "Vlade nacionalnog jedinstva" formirane 24. marta 1998, a čine je SPS, SRS i Jugoslavenska levica Miloševićeve supruge Mirjane Marković.

Datum prve godišnjice ove vlade dobro će zapamtiti svi građani Srbije.

1999, GODINA DESETA

Republika Srpska Jugoslavija

SR Jugoslavija početkom godine liči na pokojnu Republiku Srpsku Krajinu: opkoljena, bez saveznika, bez nade.

Počinje u selu Račak, 15. januara 1999. "Vreme" broj 431:

"Vlasti ostaju pri tvrdnji da je četrdeset Albanaca poginulo naoružano u borbi, većina i u uniformi i da su u toku noći presvučeni u civilnu odeću. Albanska strana i dalje tvrdi da su ovi ljudi bili nenaoružani civili."

Sa Albancima se slaže i Voker izjavivši da "ne oklijeva da optuži vladine snage za zločin". Ponovo intervencija visi u zraku, ponovo na Miloševićevo kanabe sjeda Holbruk: ovaj put Srbija prihvata direktne pregovore sa UČK u Rambujeu kod Pariza pod patronatom Sjedinjenih Američkih Država. Na kraju, nakon mučnih pregovora u dva ciklusa, Milošević je pred izborom: ili prihvatanje raspoređivanja NATO trupa na Kosovu, povlačenja svih srpskih jedinica izuzev simboličnog broja graničara i policajaca, te samo formalna veza Kosova sa Srbijom ili vojna intervencija. Nekoliko dana sve se čini otvorenim.

"Režim u Beogradu je za Zapad jedina stabilna, nepromenjiva realnost, a sve ostalo, uključujući ratove, seobe naroda, razgraničenja i stvaranja novih država, ispalo je lako rešivo", piše u broju 439.

Dok espeesovci, radikali i julovci histerično proglašavaju izdajnicima sve neistomišljenike pretećи im skorim obračunom, propadaju pregovori u Rambujeu. Zna se što slijedi.

U sredu, 24. marta 1999, redakcija privodi kraju novi broj, a urednici šire neosnovani optimizam iz neke neizrecive potrebe da što više relaksiraju atmosferu pred neizbježnim. Svi tekstovi

PUT BEZ POVRATKA: S. Milošević, R. Holbruk, Račak, Rambuje, NATO intervencija...

odlaze u koš u osam naveče – NATO intervencija je počela.

Rasprava da li da se izlazi pod direktnom cenzurom, pod režimom protiv koga je "Vreme" od nastanka, pod stalnim pritiscima javne i tajne policije – u suštini je retorička, za zapisnik da je vođen. Svi se slažu da novine moraju izlaziti makar štampane i na geštetneru; svi su saglasni da je zemlja neuporedivo važnija od svakog onog tko je trenutno na vlasti. Sljedeći broj "Vremena" je u formatu dnevnih novina, označen nazivom "vanredno izdanje" bez potpisanih tekstova zbog bezbjednosti redakcije. Na naslovnoj strani piše – Rat.

"Umnožavaju se lešine mostova na srednjoevropskim rekama. Krajnje sumnjivi Mastemajnd, poznatiji po dosadnim oralnim avanturama nego po moralnom kredibilitetu, rešio je da se s nama obračuna. Ova zemlja će opstati pa makar hodajući po vodi", piše u vanrednom izdanju broj 4.

Dovijajući se na različite načine "Vreme" prati sva zbivanja na području Srbije, Kosova, Crne Gore – uglavnom otvoreno, ali i služeći se u iznudici i pisanjem između redova. Pored tekstova o bombardovanju Beograda, Aleksinca, Novog Sada, Niša, Prištine, voza u Grdeličkoj klisuri, tu su informacije o stradanju albanskog stanovništva, borbama na granici i, posebno, mučkog ubojstva Slavka Ćuruvije prethodno prokazanog u režimskoj "Ekspres politici"... Redakcija uspjeva u borbi svake nedjelje da joj cenzori ne promjene ili izbace niti jedno jedino slovo.

"Nedaleko od Podujeva, komandant Prištinskog korpusa general Vladimir Lazarević stao je na čelo nepregledne kolone sa vojnim vozilima i teškim naoružanjem i pred nekoliko domaćih i stranih novinara izdao naređenje za povlačenje Vojska Jugoslavije sa Kosova. Dok je govorio iza njegovih leđa brektali su izbeglički traktori i pretovareni automobili", piše "Vreme" u ponovno redovnom izdanju, broj 441.

Rat je okončan Kumanovskim sporazumom 9. juna 1999 – Milošević je, na kraju, prihvatio i NATO i druge, mnogo teže uvjete od onih iz Rambujea. Na Kosovo se vraćaju Albanci izbjegli u Albaniju, a Srbi ostavljaju svoje domove i kreću u Srbiju; na redu je stradanje civilnog stanovništva nealbanske nacionalnosti...

U isto vrijeme vlast – autoritarnija i rigidnija nego ikad prije – slavi "pobjedu nad NATO-om". Likvidacija oponenata i političkih protivnika započeta ubojstvom Slavka Ćuruvije, nastavlja se atentatom na Vuka Draškovića u kome ginu četiri funkcionera SPO-a.

Dokle više – nije pitanje samo na stranicama "Vremena". Isto se pita i sve više građana Srbije, dotadašnjih Miloševićevih glasača. ¶

FILIP ŠVARM

Nastavak u idućem broju

...ubistvo S. Ćuruvije, raketiran putnički voz u Grdeličkoj klisuri, Kumanovski sporazum, Srbi beže sa Kosova

Sećanje na Ahtisarija

Diplomatska ofanziva Srbije u epizodi "Kosovo u Unesku" deluje farsično i kao još jedna loša predstava. Posebno i zato što Srbija još nije uspela da za pregovaračkim stolom pokrene dijalog o položaju i statusu SPC na Kosovu, imovini SPC i srpskoj imovini uopšte, makar o razrušenim nadgrobnim spomenicima na pravoslavnim grobljima

Srpska diplomatija je na nogama kao da je pitanje prijema Kosova u Unesko "majka svih bitaka". Otkako je Izvršni savet Uneska izglasao preporuku Kosovu za prijem u članstvo ove organizacije, što je bio pretposlednji korak Kosova pred konačnu odluku na Glavnoj konferenciji Uneska koja je najavljena za novembar, šef srpske diplomatije Ivica Dačić ne propušta priliku da analizira ko je kako glasao u ovoj organizaciji, bodreći: "Ništa još nije gotovo!"

KO ĆE UBUDUĆE ČUVATI SRPSKE MANASTIRE: Pećka patrijaršija
Foto: M. Milenković

Premijer Aleksandar Vučić, tiho, gotovo monaški, poručuje da "naše, srpske crkve i manastire ne može niko da otme i uzme", očinski teši, kao kad se košarkaška reprezentacija prošlog meseca vratila s Evropskog prvenstva u Lilu, sa osvojenim četvrtim mestom: "mi smo mala zemlja", borimo se do "poslednje kapi znoja", "lavovsko srce, izgaranje na terenu" i sve tako.

KOKOŠIJE PAMĆENJE

Znajući da Srbi pamte kao kokoške, samo šest sati, kako je to Aleksandar Tijanić voleo da kaže, Vučić i Dačić su odigrali tradicionalno. Marketingom za unutrašnju upotrebu. Jer, ko bi se sad sećao u ovom haosu kad nam otimaju manastire, da su se pre dve godine njih dvojica Briselskim sporazumom obavezali da neće sprečavati evrointegracije Kosova, a to, u prevodu, znači i prijem u međunarodne institucije i organizacije, uključujući i UN. "Evropskim integracijama ne mogu da pristupe regije, pokrajine i statusno nedefinisane teritorije, već samo nezavisne zemlje – članice UN", podsetio je nedavno i Aleksandar Senić, predsednik Skupštinskog odbora za evropske integracije ("Danas", 15. oktobar). Ukratko, sve ovo s Uneskom samo je jedan korak u evropskim integracijama Kosova, koji je garantovan Briselskim sporazumom baš kao i ostali koraci, recimo, promena u nazivu pregovora. Tako, pregovori se više ne vode u vezi sa normalizacijom odnosa između dva grada, Beograda i Prištine, već dve države jer to piše u tački 14 Briselskog sporazuma.

To je, da se ponovi, ona čuvena tačka 14 Briselskog sporazuma koja kaže: "Obe strane se obavezuju da neće ometati jedna drugu na putu evropskih integracija i da neće podstrekivati druge da to čine." Čuvena tačka, zato što je *po srpskoj želji* modifikovana, i na koju je tadašnji Dačićev vicepremijer Vučić bio posebno ponosan. Iz nje je, naime, izbačen deo da Srbija ne sme da ometa učlanjenje Kosova u međunarodne organizacije, uključujući i UN. Srpskoj je strani učinjen ustupak, zapravo dopušteno je eufemistično uopštavanje za srpsku unutrašnju upotrebu, a suština je ostala nepromenjena. Isto onako kako je srpska javnost zamlaćivana u vreme Tadićeve vlasti, pa za ulazak Srbije u EU uslov nije bio srpsko priznavanje Kosova, nego "dobrosusedski odnosi" sa Kosovom. Predstavnici evropske administracije i danas su uporni da EU ne traži od Srbije da prizna Kosovo, već da se postara da se uspostave dobrosusedski odnosi. Na kraju krajeva – i ne traži. Jer kako nedavno reče Ginter Ferhojgen, bivši komesar EU za proširenje, "stvar je politički jasna, kosovska nezavisnost je ireverzibilna (nepovratna) i ta se realnost mora prihvatiti u Srbiji". Na prvom mestu, dobrosusedskim odnosima.

Dalje, šef srpske diplomatije je pre samo godinu dana, bez trunke eufemizma, rekao da "Srbija ne može da spreči ulazak Kosova u međunarodne organizacije i institucije" (o čemu glasaju države članice tih organizacija, prim. aut.) te da je to pokazatelj da je nezavisnost Kosova "proces koji klizi":

"Naša koncepcija je bila da 'ne priznajemo nezavisnost Kosova'. To imamo napisano, kažemo radi reda, a to misli i međunarodna zajednica. Sada ne govorimo na takav način, već smo aktivni učesnici u procesu, a ranije nismo bili. Naš zadatak je da nađemo i tražimo rešenja, glavni adut nam je UN. Oni mogu da dobiju članstvo u međunarodnim organizacijama, ali u UN ne mogu ući bez saglasnosti zemalja koje su na našim pozicijama" (TV B92, 4. jul 2014). Tu se vešti Dačić ponovo poslužio zamenom teza, podsećajući na pravo veta u Savetu bezbednosti UN, koje imaju zemlje – srpski prijatelji, poput Rusije ili Kine. I to je tačno, samo pod uslovom da to hoće Srbija, o čemu Dačić uopšte ne govori, jer se to, kao, podrazumeva. Ne podrazumeva se, jer su Vučić i Dačić, da se ponovi još jednom, Briselskim sporazumom u tački 14, Srbiju obavezali da ne ometa ulazak Kosova u UN.

Zbog svega ovoga diplomatska ofanziva Srbije u epizodi "Kosovo u Unesku" deluje, što reče Senić, farsično i kao još jedna loša predstava. Posebno i zato što Srbija još nije uspela da za pregovaračkim stolom pokrene dijalog o položaju i statusu SPC na Kosovu, imovini SPC i srpskoj imovini uopšte, makar o razrušenim nadgrobnim spomenicima na pravoslavnim grobljima. I to je realnost koju bi Srbija trebalo da prihvati. Toliko o zvaničnom Beogradu kao o "aktivnom učesniku u procesu", kako to Dačić ocenjuje.

Svejedno, ne deluje najjasnije s međunarodne tačke gledišta kako će fizički biti obezbeđeno srpsko kulturno nasleđe (sa ili bez prideva "srpsko", u zavisnosti od toga koja se članica Uneska pita) samo »

PRIZREN, MART 2004:
Uništavanje i ponižavanje
Foto: AP

pukom odlukom da li će Kosovo biti primljeno u Unesko ili ne?

TAKO JE GOVORIO ARTEMIJE

Primedba SPC da su naši spomenici na listi svetske kulturne baštine Uneska upisani tako da "nije jasan njihov istorijski i verski identitet", i nedavna poruka igumana manastira Visoki Dečani Save Janjića na Tviteru: "Ako Unesko želi da uprkos svemu dozvoli Kosovu da 'preuzme' srpske pravoslavne crkve, neka nas prvo velikodušno skinu sa liste svetske baštine" – podsetile su na bivšeg episkopa raško-prizrenskog, raščinjenog vladiku Artemija.

Ili, tako je govorio Artemije pre devet godina. Godine 2006. je Unesko na listu svetske kulturne i prirodne baštine, kao i na listu svetske baštine u opasnosti pod nazivom "Srednjovekovni spomenici na Kosovu", upisao Pećku patrijaršiju, Gračanicu i Bogorodicu Ljevišku, pored manastira Visoki Dečani koji je na Uneskovoj listi od 2004. godine. Tadašnji episkop raško-prizrenski vladika Artemije bio je jedini od svih crkvenih velikodostojnika koji se javno pobunio zbog Uneskovog brisanja odrednice "srpski", smatrajući da je tako izbrisan razlog zbog kojeg su srednjovekovni manastiri na Kosovu u opasnosti. Rekao je da će Svetom arhijerejskom sinodu predložiti da zahteva od Uneska "da ispred tih svetinja vrati odrednicu da su to srpski spomenici, ili da ih skine sa svoje liste, a SPC i država Srbija će o njima voditi računa i ubuduće, kao što su to činili i u proteklim vekovima" ("NIN", 10. avgust 2006).

I stvarno, ako već prema Uneskovom statutu nijedan spomenik na listi kulturne baštine nije upisan sa nacionalnom odrednicom, o čemu je tada govorio Jovan Ćirilov, tadašnji predsednik Nacionalne komisije Srbije za Unesko, kako to da ni u opisu ovih spomenika kulture na sajtu Uneska nema ni naznake da pripadaju srpskoj kulturnoj baštini i SPC, što je kod drugih kulturnih spomenika uobičajeno?

Kod Keopsovih piramida piše da su nastale u starom egipatskom kraljevstvu, za manastir Studenicu, recimo, koji je također na listi svetske kulturne baštine Uneska, stoji da je reč o "najbogatijem srpskom pravoslavnom manastiru, zadužbini Stefana Nemanje, osnivača srpske srednjovekovne države". Kao što su na britanskom delu spiska svetske baštine definisani "dvorci i gradske zidine kralja Edvarda I". U opisu Gračanice ili Bogorodice Ljeviške, međutim, ne stoji da je reč o zadužbinama kralja Milutina.

Treba ovde reći da su te 2006. bili aktuelni pregovori Beograda i Prištine u Beču, a Marti Ahtisari je bio specijalni izaslanik UN u pregovorima. Boris Tadić bio je predsednik Srbije, a Vojislav Koštunica premijer. Sem Eparhiji raško-prizrenskoj, nikome tada nije zasmetao tretman srpskih manastira u Unesku.

PITANJE IDENTITETA

Pismo Svetog sinoda direktorki Uneska povodom pretenzija da Kosovo postane članica Uneska od 14. septembra 2015, zanimljivo je zbog dva detalja. Prvi je pozivanje na Aneks 5 Ahtisarijevog plana za Kosovo, a drugi primedba SPC da su naši spomenici na listu svetske kulturne baštine upisani tako da nije jasan njihov istorijski i verski identitet:

"Institucionalna zaštita srpskog pravoslavnog nasleđa na Kosovu i Metohiji sa našom imovinom, imenom i istorijskom tradicijom mora biti efikasno definisana i obezbeđena od pokušajâ prepravljanja istorije i lišavanja naše Crkve i naroda održive budućnosti. Potrebne su snažne pismene međunarodne garancije, uz rehabilitaciju sadržaja Ahtisarijevog Aneksa 5, kao zaštita od mogućeg menjanja lokalnog zakonodavstva u budućnosti i donošenja novih diskriminatornih zakona. U tom smislu smatramo da je posebno važno ime pod kojim su naši spomenici upisani na listu svetske kulturne baštine jer ono u sadašnjem obliku ne ukazuje jasno na njihov istorijski i verski identitet, te ostavlja prostor za političke i informativne manipulacije. Odlučno smatramo da bi pitanje srpskog pravoslavnog nasleđa na Kosovu i Metohiji moralo da bude uključeno u briselski dijalog između Beograda i Prištine zbog njegove krajnje osetljivosti za međuetničke odnose i multietničku budućnost Kosova i Metohije."

Pozivanje SPC na Aneks 5 Ahtisarijevog plana iz 2007. godine u zaštiti pravoslavnog nasleđa na KiM izazvalo je različite komentare u javnosti. Srbija, kao što je poznato, nikad nije prihvatila dokument koji podrazumeva priznanje samoproglašene nezavisnosti Kosova, po modelu "nadgledane nezavisnosti", te je plan specijalnog izaslanika UN Martija Ahtisarija koji predviđa nezavisnost Kosova pod nadzorom međunarodne zajednice uz široku autonomiju za srpske opštine, nakon ruskog veta, odbacio Savet bezbednosti UN. Jedni smatraju da je SPC napravila veliku grešku, dok su drugi ubeđeni da je SPC izgleda "prihvatila realnost" shvativši da je primena Aneksa 5 jedini način da se spase crkvena imovina u slučaju prijema Kosova u Unesko. Dakle, spasavaj što se spasti može.

Činjenica jeste da je Aneks 5 ovog plana predvideo da Kosovo garantuje da bi pokretna i nepokretna imovina Srpske

bambi

Fabrika osmeha

OSMEH JE NAŠA INSPIRACIJA.

NAGRADE SU SAMO DOKAZ DA SMO NA PRAVOM PUTU.

bambi

VIRTUS

NAGRADA ZA DOPRINOS LOKALNOJ ZAJEDNICI U KOJOJ KOMPANIJA POSLUJE ZA 2014. GODINU

ДРУШТВЕНО ОДГОВОРНО ПОСЛОВАЊЕ

Добитник Националне награде 2014

pravoslavne crkve bila nepovrediva i da ne bi bila predmet eksproprijacije, kao i da bi kosovske vlasti mogle da uđu u manastire i druge crkvene objekte samo uz pristanak SPC, a imovinu SPC bi obezbeđivale Kosovske policijske službe. Iz današnje perspektive čini se da je samo ovo poslednje loše po SPC. Aneks je garantovao slobodu kretanja sveštenstvu i pripadnicima SPC na Kosovu, kao i uspostavljanje posebnih zaštićenih oblasti za više od 40 objekata.

NOVI GRAFITI NA KOSOVU: Pomoćni objekat manastira Visoki Dečani
Foto: FoNet

U pismu SPC direktorki Uneska dalje stoji: "Pošto je Ahtisarijev plan bio politički uslovljen srpskim priznavanjem samoproglašene nezavisnosti Kosova, garancije za zaštitu srpskog pravoslavnog nasleđa su, posle neuspeha u njegovoj primeni, u međuvremenu većim delom bile izgubljene ili su samo delimično prenesene u kosovske zakone. Najnoviji pokušaj Skupštine Kosova da prihvati krajnje problematičan nacrt zakona o kulturnoj baštini, koji dodatno ukida ono što je preostalo od Ahtisarijevih garancija, ostavlja nam još manje prostora za poverenje u kosovske institucije. Pomenuti zakon traži uvođenje državne kontrole nad objektima Srpske Pravoslavne Crkve, a našu baštinu proglašava imovinom 'Republike Kosova'. Samo zahvaljujući odlučnom angažovanju Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država nacrt zakona je povučen iako je samo pitanje vremena kada ga vlada Kosova ponovo može poslati na raspravu u Skupštinu. Neki kosovski ministri, uključujući i ministra kulture, još oklevaju da Srpsku Pravoslavnu Crkvu nazovu njenim zvaničnim imenom, dok neke vodeće kulturne institucije, kao Akademija nauka i umetnosti Kosova, objavljuju knjige u kojima se bogati srpski hrišćanski doprinos istoriji Kosova najvećim delom ignoriše. Mladi kosovski Albanci redovno uče u školama da su srednjovekovni srpski pravoslavni manastiri zapravo albanski – ili čak ilirski (sic!) – i da su ih Srbi nasilno zauzeli. Takva situacija u kulturnom životu Kosova ne pokazuje ni zrelost ni odgovornost za zaštitu koju bi kosovska vlada morala nominalno da garantuje prilikom prijema u UNESKO."

ALAHU AKBAR – EVROPSKA REALNOST NA KOSOVU

Na terenu, stanje je nepromenjeno poslednjih 15 godina. Samo tri dana pošto je Izvršni savet Uneska glasao za preporuku da Kosovo postane članica Uneska, grupa albanskih dečaka pretukla je četvoricu srpskih dečaka (od 12 do 16 godina) u selu Gornje Kusce kod Gnjilana, a jedan od napadača, sedamnaestogodišnji Albanac, je priveden. Od tog incidenta nije prošlo ni 24 sata kad je kamenovana grupa Srba u Pećи. Stigli su autobusom iz Srbije, centralne, kako se to još uvek zvanično piše, u južnu srpsku pokrajinu, pred dvorište crkve Svetog Jovana u centru Pećи. Niko nije povređen, polomljena je zadnja šoferšajbna autobusa. Očevici tvrde da su napad izveli lokalni Albanci i to pored dve patrole kosovske policije.

Napadi, skrnavljenja pravoslavnih grobalja, kamenovanja, provaljivanja u crkve, pljačka, uzurpacija crkvene imovine, pisanje grafita, maltretiranje monaha, ilegalna gradnja na crkvenim posedima, svakodnevica je na Kosovu. Dušan Kozarev, zamenik direktora Kancelarije Vlade Srbije za KiM, nedavno je, na ovogodišnjem OEBS-ovom Samitu ljudske dimenzije u Varšavi, rekao da ovi incidenti po pravilu ne dobijaju sudski epilog, a da se neki napadi na crkvenu imovinu čak događaju uz eksplicitnu ili prećutnu saglasnost pravosudnih organa. "Srbija traži od međunarodne zajednice da se aktivnije uključi u rešavanje statusa SPC i njene imovine na KiM, kao i da se to pitanje reši u okviru briselskog dijaloga sa Prištinom", rekao je Kozarev na panelu "Borba protiv rasizma, ksenofobije i diskriminacije", napominjući da dosad to pitanje Priština nije želela da rešava dijalogom.

Kozarev je na ovom panelu ponovio da su posle dolaska međunarodnih snaga 1999. godine 141 crkva i manastir SPC potpuno uništeni ili teško oštećeni, a da je samo tokom martovskog nasilja 2004. oštećeno ili uništeno 35 sakralnih objekata SPC. Na udaru su se našli i spomenici pod zaštitom Uneska, kao što su Bogorodica Ljeviška u Prizrenu i manastir Visoki Dečani koji je nekoliko puta granatiran, dok su na zgradama u manastirskom kompleksu ispisani grafiti "ISIS" (The Islamic State of Iraq and Syria), "Kalifat dolazi", "OVK" i "Albanska nacionalna armija". Samo u prvih šest meseci ove godine zabeleženo je devet novih grafita "OVK" i "ISIS", pljačkaških upada u crkve, skrnavljenja pravoslavnih grobalja i drugih sličnih incidenata. OEBS je identifikovao sistematsko uništavanje 392 srpska pravoslavna groblja posle rata 1999. godine. To što omladina na Kosovu monasima SPC danas uzvikuje "Alahu akbar", a nekad su vikali "UČK", realnost je koju bi, sem Srbije, trebalo da prihvati i EU. ¶

ZORA DRČELIĆ

Za vreme iza nas,
za vreme ispred nas,
VREME.

Srećan rođendan!

DELTA HOLDING

Kada su Drugovi postajali

O partiji koja je izašla iz mene. O komunistima koji su postali nacionalisti. O tome kako sam 9. marta mrzeo i tenkove i demonstrante. O iskonskim strahovima, gađenju, odlasku u Beč, ćupriji u Mostaru i tome da je dom, uprkos svemu, samo jedan, da će ova zemlja postati onakva kakva bi trebalo da bude, kada jednog dana bude podigla spomenik nepoznatom dezerteru iz jugoslovenskih ratova devedesetih godina prošlog veka

Piše: **Ivan Ivanji**

Dugo sam se kolebao kako da napišem to pismo. Bilo mi je veoma važno da ga precizno formulišem. Sačuvao sam nekoliko varijanti. Posle 25 godina objavljujem u celosti konačnu verziju datiranu 11. aprila 1990. godine.

"Osnovna organizacija Saveza komunista

Mesna zajednica 'Radoje Dakić'

Limska 15

Beograd

Dragi drugovi,

Rekoše mi da se o meni diskutovalo na OO. Zbog toga smatram svojom dužnošću da vas obavestim da više neću dolaziti na sastanke i da više neću plaćati članarinu.

Do sada sam pet puta napisao pismo u ovom smislu i uvek ga nanovo pocepao. Ne postupam lakomisleno i nepromišljeno.

Nemam utisak da napuštam svoju Partiju. Moje je osećanje da je ona napustila samu sebe, da više ne postoji. Ne bi bilo komunistički – kako ja to shvatam – da negde sedim i ne samo da se ne slažem, nego se svim svojim bićem opirem blaćenju svojih ideala, pre svega Tita.

Ne verujem da ću ponovo doživeti osnivanje KPJ. Ali u nju bih se ponovo učlanio.

Prepuštam sekretarijatu OO da postupi prema Statutu, skine me sa evidencije ili me isključi.

Knjižicu sa Titovim likom nemam nameru da vratim.

Želim vam mnogo uspeha i tužno vas pozdravljam."

Danas dodajem samo da je posle tog mog pisma u Srbiji osnovano čak šest partija koje sebe nazivaju komunističkim, na čelu jedne od njih stoji Titov unuk, Joška Broz, ali one ni po čemu ne liče na onu KPJ na koju sam mislio kad sam istupio iz stranke na čije je čelo dospeo Slobodan Milošević, koga sam i lično poznavao. Posle KPJ nisam se više ni u kakve partije učlanjivao.

Pitam se, dok ovo pišem, zašto su mi usred razorene Nemačke leta 1945. godine

Srbi

DOSLEDNI SVETONAZORI: Autor teksta pred Titovim spomenikom

Foto: A. Anđić

bili antipatični Amerikanci, koji su me spasli, a simpatični Rusi, kojih su se svi plašili? Ne znam, ali bilo je tako. Zašto sam se pre sedamdeset godina opredelio za SKOJ, za komunizam Titovog smera? Zašto sam 1948. znao da sam za Tita, a ne za Staljina? Zar je moglo da bude drugačije kad sam sa šesnaest i po godina izašao iz pakla logora đavolski samosvestan, pobedonosno? Valjda nije moglo. *This was my way.* Sa tog stanovišta posmatram i tok poslednjih dvadeset i pet godina.

Posle mog razlaza sa Slobinom, svakako ne više mojom partijom, pre četvrt veka, sve je počelo da se razvija još mnogo gore nego što sam se plašio. Nisam verovao da će doći do raspada moje zemlje, do ratova u njoj, do atmosfere u kojoj sam mislio da treba da je napustim.

RASPAD

Kao sekretar predsedništva Saveza književnika Jugoslavije od 1982. do 1988. godine, posmatrao sam neminovan raspad mojih ideala pred naletima nacionalizama. U početku mi se držanje kolega, među kojima je prednjačio Miodrag Bulatović, učinilo komičnim, pa tragikomičnim, na kraju opasnim. U stilu je njegovih romana, o kojima se više pričalo nego što su se dobro prodavali, što je umro relativno mlad kao poslanik Slobine Socijalističke partije Srbije, koju sam ja napustio. On, bajagi uvek, ne apolitičan nego antipolitičan, u neonacističkoj partiji! Nikad ne treba zaboraviti da je »

NACIONALSOCIJALISTIČKA OBMANA: S. Milošević na Gazimestanu

Foto: Zoran Raš

puno ime i prezime Hitlerove partija bilo "Nacionalsocijalistička nemačka radnička partija". Reči "socijalističko" i "radničko" u vizitkarti ne znače ama baš ništa.

Tri puta uzastopno biran sam za sekretara predsedništva Saveza književnika Jugoslavije. Po statutu samo se predsednik birao na godinu dana i uvek iz drugog društva ili udruženja, znači, pet republičkih i dva pokrajinska udruženja bila su ravnopravna. Četvrti put sam mogao da računam na glasove Slovenaca, Hrvata, Bosanaca, Makedonaca i Kosovaca, dakle na tesnu većinu. Moje matično, srpsko udruženje stavilo mi je do znanja da cene i mene i moj rad, ali da me ne žele više, nego Adama Puslojića. U poslednjem trenutku, na samom izbornom predsedništvu, povukao sam svoju kandidaturu. Znao sam da će Savez književnika Jugoslavije da se raspadne. U tome nisam hteo da učestvujem. Nisam znao da će isto tako da se raspadne Jugoslavija.

Poslednji kongres SKJ se nikad nije završio, formalno je samo prekinut kad je delegacija Slovenije napustila sednicu. Slobodan Milošević je predložio da se rad nastavi kao da se ništa nije dogodilo, ali zbog toga su otišle delegacije Hrvatske, Makedonije i Bosne i Hercegovine. Neću ovom prilikom da analiziram taj po meni sudbonosni događaj, ali zapamtio sam da su neki Slovenci plakali izlazeći iz sale, dok se Sloba za to vreme samozadovoljno smejao.

U svom "poslovnom dnevniku" 1. januara 1990. sam pored ostalog zapisao: "Posmatram iz lože raspadanje Jugoslavije i njene komunističke partije gotovo samo kao novinarsku temu. Ideali su se rasplinuli – ili su odloženi za sledeći vek kada neću biti prisutan."

Fudbal me nikada nije naročito zanimao. Pošto ni za jedan klub nisam navijao, svakog ponedeljka sam mogao da zavitlavam kolege čiji su ljubimci izgubili, pa sam znao da su fudbaleri i njihovi navijači mnogo važniji od pisaca i njihovih čitalaca. Trebalo je da se održi utakmica Dinamo–Crvene zvezda u Zagrebu. Navijači Zvezde krenuli su iz Beograda pod rukovodstvom meni tada još nepoznatog Željka Ražnatovića sa nadimakom Arkan. Umesto utakmice došlo je do prave bitke navijača dva kluba, intervencije policije, suzavca, helikoptera, kraja jugoslovenske fudbalske lige. Ali još nisam shvatio da je moja zemlja definitivno u agoniji. Opstanak države Jugoslavije se bez jedne vodeće partije mogao zamisliti, ali bez zajedničke fudbalske lige nikako.

DEVETI MART

Priznajem da značaj demonstracija devetog marta 1991. nisam odmah shvatio. Ideje Vuka Draškovića (nacionalizam, odnos prema ravnogorskom pokretu itd.) bile su dijametralno suprotne mojim stavovima i idealima, dok je Dušan Mitević, čija je smena ili ostavka bar formalno bila glavni zahtev mase, bio moj prijatelj iz omladinskih dana. Iako je bio šef "TV-Bastilje", ja ga nisam identifikovao sa Miloševićem, kome po mom mišljenju zaista nije palo teško da ga se otarasi. Mitević je nešto kasnije, dovodeći Milana Panića za predsednika vlade, predlažući tada Slobi da prihvati mesto direktora neke kalifornijske banke, zaista dokazao da nisu stajali na istim pozicijama.

Desetog marta sam otišao u centar da vidim kako stoje stvari, počeo sam ponešto da shvatam tek kada sam naišao na kordon policije koji je bio voljan da i mene otera batinama. Posle sam prolazio Terazijama, protutnjali su tenkovi, tenkovi "moje armije". Tog časa sam iz dubine duše mrzeo obe strane, ova čelična čudovišta, naravno, koja su se pokrenula protiv civila kao što sam ja, ali istovremeno sam mrzeo demonstrante koji su me naterali da mrzim vojsku. Kontradikcija? Kako da ne. Šizofrenija? Možda.

Oružani raspad zemlje sam na televiziji posmatrao gotovo paralisan. U Sloveniji se teritorijalna odbrana pretvorila u slovenačku oružanu silu, a ostatak jugoslovenske vojske je ostao bez vode, električne struje i hrane u kasarnama. Četvrtina sastava je dezertirala. Posle desetak dana – "rat" je trajao od 27. juna do 6. jula – sve je bilo gotovo, ali ja mislim da je Sloba inače nameravao da se otarasi Slovenije. Rat u Hrvatskoj bio je teži, mnogo teži, ne, neću ga opisivati, samo da sam sa terase stana na Voždovcu slušao buku kolona tenkova koji su zlokobno tutnjali autoputem u pravcu zapada, posmatrao helikoptere koji su nad nama kružili pre nego što će sa ranjenicima sleteti na Vojnomedicinsku akademiju.

JAHAČI APOKALIPSE

Rekao bih i da se rat vodio između teritorijalnih odbrana i JNA. Teritorijalna odbrana je osnovana 1969. godine da bi u slučaju rata postala "neregularna vojska ili veći broj gerilskih skupina". Sa nekadašnjim načelnikom generalštaba Viktorom Bubnjem sam kao prevodilac bio u Švajcarskoj, a njegov cilj je pored ostalog bio da prouči kako švajcarski rezervisti kod kuće čuvaju oružje, oruđe, opremu, pa čak i vojna vozila. Posle sam prevodio i njihove pravilnike za naše ministarstvo odbrane. Sve je to bilo potrebno radi organizacije teritorijalne odbrane. Vrh Jugoslavije se ipak nije usudio da puške, mitraljeze, municiju, bombe, pa i džipove i topove poveri na čuvanje i održavanje pojedincima, ali su sve to preuzele opštine. »

USPEŠNO POSLOVANJE JE IGRA U KOJOJ POBEĐUJEMO.
ZATO ŠTO RAZMIŠLJAMO TRI POTEZA UNAPRED.

Dobro došli u Nelt.

DISTRIBUCIJA. LOGISTIKA. MARKETING.
nelt.rs

The Way of Distribution NELT A MEMBER OF NELT GROUP

Pokazalo se da "opštine" nisu bile "projugoslovenske", nego "proslovenačke", "prohrvatske" itd. To što je bilo namenjeno da u nekom velikom ratu odbrani opstanak Jugoslavije, u "malim ratovima" raznelo je zemlju.

Zabeležio sam 1. januara 1992:

"Osećanje prolaznosti se pojavilo zbog toga što smo u ratu. Da, u ratu. Sada su realni jahači apokalipse na našim drumovima i ulicama. Šta mi vredi što znam da je neko ovako za vreme Tridesetogodišnjeg rata zašiljio guščije pero i beležio neki svoj očaj, koji je posle toga izgubljen kao što će biti i ove reči..."

Određena godišta su mobilisana. Voleo bih da neko u ime te generacije poslate, na primer, u Vukovar, napiše veliki roman. Ne znam koliko je mladića otišlo u te ratove iz ubeđenja ili sa stavom da ne treba da se "izvlači", koliko ih je uspelo da se oslobodi "preko veze", da se sakrije ili da pobegne u inostranstvo?

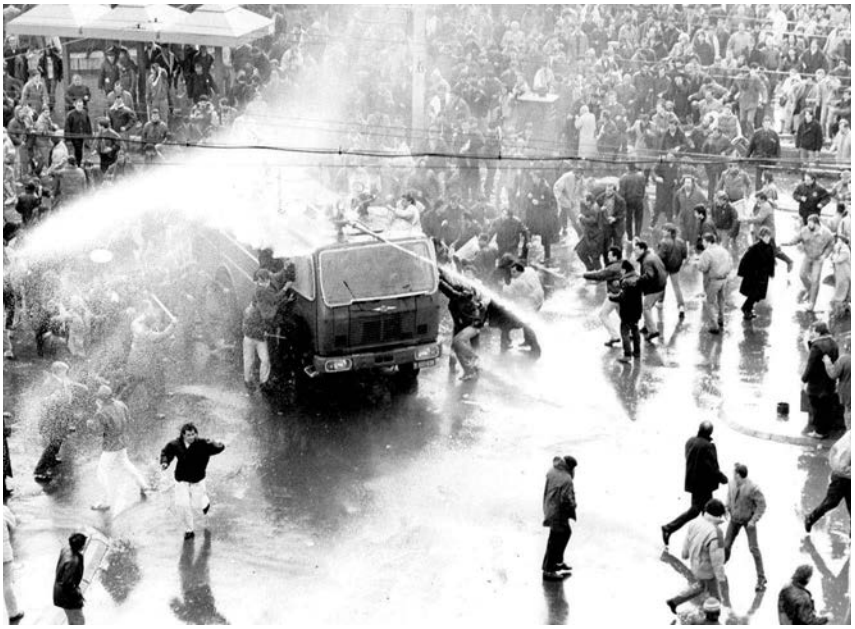
Svoj stav mogu lako da formulišem. Tvrdim da ćemo biti srećna zemlja kad se podigne spomenik nepoznatom dezerteru sa početka devedesetih godina prošlog veka. U Beču je Spomenik dezerterima Drugog svetskog rata podignut tek oktobra 2014. godine. Znači li to da imamo vremena? Doduše, moram da naglasim da postoje ogromne razlike, dezerterima svih vojski u velikim ratovima pretila je smrtna kazna.

PRESAĐIVANJE KORENA

U to vreme sam se viđao sa mnogim diplomatama. Smatrali su da sam zanimljiv sagovornik, a uvek sam voleo da brbljam. Glavna tema bila je uvek šta će biti sa Jugoslavijom. Diplomate moraju da pišu izveštaje. Znao sam to i iz sopstvenog iskustva. Novinari zavide diplomatama, jer je to što oni pišu bajagi važnije, "zvaničnije", a diplomate često zavide novinarima jer se njihovi tekstovi objavljuju, oni su poznati, a autori depeša ostaju anonimni, čak ne znaju da li je njihova saznanja iko pročitao. Ja sam u životu radio i jedan i drugi posao. Da li sam zavideo samome sebi? Pre će biti da sam se ponekad smejao samome sebi, ali mislim da sam uvek bio disciplinovan i radio što se tražilo od mene.

Novembra 1991. godine u Beču je održan međunarodni kongres PEN-a, koji se na tipično austrijski način završio balom u prelepoj sali gradske većnice. Na zidovima su se nalazile zastave svih zemalja čiji su PEN-centri bili zastupljeni, pa tako i jugoslovenska trobojka sa crvenom petokrakom. Rekao sam tada: "Ovo je poslednja prilika da je vidimo javno!"

Od 30. marta do 19. maja 1992. ponovo smo bili u Beču, prvo mesec dana kao gosti austrijskih književnika, zatim smo još tri nedelje ostali u iznajmljenom stanču u jednom pansionu. Ispitivali smo da li možemo da se preselimo u taj grad. Tada sam zapisao u svoj dnevnik:

PROPALE ILUZIJE I NEZAMISLIV ZLOČIN: Deveti mart u Beogradu i novembar 1991. u Vukovaru
Foto: Draško Gagović; Ron Haviv

"Toliko sam nervozan, u neizvesnosti da li da odemo iz Beograda, da ne znam kako da se držim, nemam snage ništa ozbiljno da radim, čak ni da čitam. Prezirem sebe zbog toga." Često sam tada mislio na izreku da se mlado drvo može presaditi na drugo mesto, ali da se staro drugde više neće primiti.

Posle povratka me telefonom zvao književnik Raša Smiljanić. On je u to vreme u "Politici" objavljivao, po mom mišljenju, nacionalistički intonirane tekstove. Rekao mi je da zna iz iskustva da "Nemci umeju i da promene ponešto u tome što objavljuju", i zbog toga me pitao da li je to učinjeno takođe i u članku o stanju u Jugoslaviji i Srbiji koji sam objavio u časopisu nemačke socijaldemokratije *Neue Gesellschaft* ("Novo društvo"). Rekoh da ništa nisu promenili, objavljeno je tako kako sam napisao.

Raša: "Onda moram da te napadnem u 'Politici'!"

"Uradi šta moraš, Rašo!"

Sutra me zove opet:

"Ja tebe ne mogu da napadnem!"

Shvatio sam i shvatam da je to zapravo sa njegove strane bio veliki znak prijateljstva. On je prema meni uvek bio fer. A ja sam bio toliko tvrd da nisam više mogao da se družim sa nacionalistima. To nije demokratski, znam. Svačiji stav treba da se poštuje. Ali ja prosto nisam umeo.

SVE GO SAVLE DO PAVLA

Kad smo poslednji put bili u poseti kod Ivana V. Lalića 2. jula 1991. godine – naravno da nismo znali da je to poslednji put u životu – toliko smo na kraju vikali jedan na drugog da su nas naše žene, Branka i Dragana, jedva smirile.

Lalić, za koga sam mislio da mi je najbolji prijatelj u Beogradu, ostao je za mene tajna. On nije bio zaveden glupim režimskim frazama i mitovima. Isuviše je bio ne samo inteligentan nego, kao jedan od najvećih, ako ne najveći pesnik svoje generacije, čovek sa neobično finim antenama. Gde su se i kada pokvarile? Govorio je engleski, francuski, italijanski, nemački, ruski. Čitao na svim tim jezicima. Mogao je da sazna šta se događa u svetu, šta je istina. Ali on je najednom bio uveren samo u svoju "srpsku" istinu. Decenijama je bio "dobar komunista", vredan član partije, ambiciozan rezervni oficir

one vojske, koja je nesumnjivo bila "Titova narodna armija", za razliku od mene, koji sam bežao od nje, zabušavao gde god sam mogao. Da li je svo to vreme lagao? Lagao sve nas? Lagao i sebe? Ili se promenio kao Savle postavši Sveti Pavle na nekakvom svom putu za Damask? Ili je izgubio kompas posle smrti svog starijeg sina, koji se usred oluje utopio u Jadranskom moru vozeći jedrilicu koju mu je otac kupio? Ne znam. Nikad neću saznati. Navodim slom našeg višedecenijskog prijateljskog odnosa kao karakterističan za vreme koje je počelo pre dvadeset i pet godina.

Mnogo kasnije sam pitao čoveka koga sam odlično poznavao, sa kojim sam mnogo sarađivao, koji je bio visoki funkcioner u Titovo vreme, a još viši u Slobino:

"Jesi li ti ranije lagao ili sada lažeš?"

Nije se čak ni naljutio, nego nasmešio: "Tada sam lagao."

Bio je to privatan razgovor, zbog toga neću da napišem njegovo ime, ali prepoznaće se ako slučajno pročita ovaj tekst.

UVOĐENJE VIZA

Nisam zabeležio kojeg je tačno dana Nemačka donela odluku da se za građane Jugoslavije uvedu vize. Dan ili dva posle toga bili smo na večeri kod austrijskog otpravnika poslova, Kočija – ime sam zapamtio jer je neobično, Koči, ne Kočiš, što je često prezime u Mađarskoj. Ja sam rekao da će isto učiniti Austrija, a on da je to nemoguće, neće nikada. Nekoliko dana posle toga Austrija je ipak donela odluku da Jugosloveni ne mogu da uđu u tu zemlju bez viza. Smesta sam mu telefonirao i dodao da sad hitno mora da nam da vize preko reda. Odgovorio je da naravno hoće, da dođem sutra, ali ne na glavna vrata, jer se pred njima već stvara neopisiva gužva, nego na sporedni ulaz sa Kosančićevog venca i da se pozovem na njega.

Zabeleška u mom dnevniku glasi samo: "10. VII. Austrijska ambasada / Zamenio marke na pijaci. Svesno nisam radio ništa". Međutim, nije bilo tako jednostavno. Pred glavnim ulazom bilo je više od hiljadu ljudi, ali na sporednom takođe već stotinak. Bezobrazno sam se probijao, na samoj kapiji bila su dva naša čoveka bezbednosti, a pred njima hirurg, profesor Isidor Papo, koji se bunio: "Morate me pustiti, ja sam general!" "Ti si niko i ništa!", reklo mu je obezbeđenje.

Papo je besno ili očajno otišao tako brzo da nisam stigao da mu se obratim, nego sam momcima rekao oštro, kao da imam pravo da naređujem: "Pozovite smesta nekog od Austrijanaca."

Poslušali su. Dođe neki konzularac. Rekoh njemu ko sam i da me gospodin Koči čeka. Odvede me kod njega. Dobijem vizu. Ja mu odmah ispričam: "Ovi vaši su upravo oterali profesora Papa!"

Smesta su telefonirali profesoru i, naravno, i on je dobio svoje vize preko reda. Mislim da je taktički pogrešio. Rekao je da je general, ali nije se ponašao kao general. Ja sam se ponašao kao poručnik i to je delovalo na pse čuvare prerušene u ljudska bića. Da je Papo rekao da je vodeći hirurg, gorile na kapiji Evrope – u što se pretvorio sporedni ulaz austrijske ambasade – bile bi učtivije. Uzgred: viknuti na male činovnike i policajce uvek pali, to ću kasnije više puta uspešno primenjivati i na austrijske i nemačke carinike, policajce ili portire.

ODLAZAK U BEČ

Čeda Mirković mi je 26. oktobra ponudio da se učlanim u Socijaldemokratsku partiju, koju je on osnivao. Verovao je da mogu da mu pomognem da uspostavi vezu sa nemačkim socijaldemokratama. Odbio sam, pokušao da mu objasnim da on nema pojma šta je socijaldemokratija, a da se ja osećam "titoistički", ne socijaldemokratski. Koju godinu posle toga me u svoju novu partiju zvao i Zoran Lilić, kasnije i Nebojša Čović. Mora da u meni postoji nekakva greška kad su potencijalnog istomišljenika u meni viđali međusobno toliko različiti političari. Naknadno mi je čak pomalo smešno.

Ne pišem istoriju, kao što to pokušava Predrag Marković, ovde ne pišem ni istorijski roman, kao što inače pokušavam, zapisujem samo kako se sećam nekih trenutaka, kako sam ih telegrafski beležio u sveskama koje sam zvao "poslovnim dnevnicima" ili u autobiografskom tekstu koji se sad već proteže na preko 1450 stranica pod naslovom "Zbrda-zdola".

Drugog novembra 1992. godine utovarili smo sve što smo mogli u mali crveni ford i krenuli za Beč. Ja sam to shvatao kao bežanje, ali ni pred kim nisam koristio tu reč. Nama u "Slobolendu" nije pretilo ništa kao mojima 1941. godine u Bečkereku, ali negde u mojoj svesti ili podsvesti duboko je bilo ukorenjeno da ne smem da učinim grešku svog oca i da "ostanem". Sveti Frojde, blagoslovi! Taj neopisivi strah od "ostajanja", nagon da "bežim", danas, posle toliko godina, tumačim kao traumu ratom prekinutog detinjstva. Javno to nikada nisam priznavao. Govorio sam da je normalno ako umetnik ima više prebivališta. Nikad sebe nisam nazivao emigrantom. Vezu sa zemljom zadržao sam sve vreme. »

Pokazaće se da nisam bio sasvim u pravu, meni verovatno ne bi zapretilo ništa, ali mnogima drugima i te kako jeste. Svakako nisam pogrešio što sam otišao, jer sam literarno odmah prihvaćen u Austriji.

Uredili smo stan, moglo se živeti, ali da bih spustio lenger tako duboko, kao na Voždovcu, trebalo bi na istom mestu provesti više od dvadeset godina. Kad smo stigli, zapisao sam da za to u ovom životu nemam više vremena. Ponekad me je hvatao očaj. Otada su prošle 23 godine, u Beču se na ulici pozdravljam sa mnogim komšijama, poznajemo se sa kelnerima i prodavačicama, ali "lenger" nije istinski zahvatio austrijsko dno.

Razmišljao sam da li da svaki dan pre podne odem u kafanu i da tamo čitam sve moguće novine, pomalo i pišem, možda sredim da mi kafana bude druga adresa. Da mi bude *Stammcaffee* – nešto što je nemoguće prevesti jednom rečju, jer kod nas nikad ništa slično nije postojalo – to je kafana u kojoj imaš svoj stalno rezervisan sto, svi prijatelji i poslovne veze znaju da si tu u određeno vreme kao da ideš u kancelariju ili atelje. Nekada su mnogi pisci u Beču, ali i u Budimpešti, imali takve kafane, gotovo kao radno mesto, čak i kada bi imali odlične, velike stanove. Nisam to ostvario.

Često sam bio zajedno sa Milom Dorom i Bogdanom Bogdanovićem i govorio da ništa ne volim više od toga, jer sam u njihovom društvu najmlađi. Od kada su se oni preselili nekamo drugde sa ovog sveta, ni u kom društvu nisam najmlađi, a Beč mi je postao prazniji.

Pisao mi je "Jad Vašem" iz Jerusalima na hebrejskom jeziku. Morao sam faksom da to pošaljem svojoj sestri od ujaka, Ani Šomlo, u Netaniju da mi prevede, ali odgovorio sam na nemačkom jeziku: "Nemojte da mislite da mi je neprijatno što vam pišem na nemačkom, gospodin koji je izmislio vašu zemlju takođe je isključivo pisao na tom jeziku." Tada još nisam znao da je Teodor Hercl, osnivač cionizma, u svojoj knjizi *Jevrejska država*, štampanoj 1896. godine, predlagao da u budućoj državi Jevreja nemački bude službeni jezik, jer, kako tada napisa, "...niko od nas na hebrejskom ne bi umeo da kupi ni voznu kartu na železničkoj stanici".

LALA-TRANS

Rat u Bosni sam pratio iz Austrije. Kada sam na televiziji video kako su hrvatski artiljerci savršeno precizno srušili ćupriju u Mostaru, ja sam zaplakao, nezaustavljivo jecao, kao nikada od ranog detinjstva, nisam mogao da se saberem. Posle sam se stideo. Plačem zbog mosta, a ne zbog tolikih ljudi koji su gladovali, smrzavali se, koji su izgubili sve, koji su silovani, ranjavani, ubijani... Beležim kako sam doživeo. Taj prizor bio je za mene očigledno simbol cele naše tragedije.

U vreme kada nisu saobraćali ni avioni, a kasnije ni vozovi zbog porušenih mostova preko Dunava, nekoliko puta smo se vozili kombijima firme koju smo zvali – ili se stvarno tako zvala – "Lala-trans". Vozili su od kuće do kuće, ali društvo je bilo raznoliko. To nije bila jedina kombi-linija, a sve su izbegavale autoput kroz Mađarsku, da ne bi plaćali putarinu, jurili okolo-naokolo seoskim putevima, pa bi se tu čak i utrkivali, međusobno prestizali u nepreglednim krivinama.

Pošto smo prešli srpsku granicu, gazda "Lala-transa" je obišao rampu za naplatu našeg dela autoputa "Feketić–Subotica–Feketić via Feketić" i na pogodnom mestu preko polja i nasipa bravurozno izleteo na asfalt, kad tamo policijski oficir diže ruku. Naš vozač promrmlja: "Samo nam je to trebalo...", ali policajac, mislim da je bio kapetan, svakako po činu iznad poslova naplaćivanja kazne, samo je molio da ga povezemo do Beograda. Bilo je to u vreme kad je Sloba još uveliko bio na vlasti, jer sam bio zaprepašćen kako ga je taj ipak ne baš maleni šraf njegove vlasti ogovarao, grdio, čak psovao pred nama. I po tome sam osetio da se bliži kraj tog režima.

Drugi put dolazeći iz Srbije, uveče prelazimo austrijsku granicu kod Nikelsdorfa bez problema. Kombi prepun putnika, ima nas dvanaestak. Oko deset kilometara posle granice zaustavljaju nas policajci i carinici i žele naknadno da izvrše kontrolu. Ljudi me guraju napred jer jedini dobro znam nemački. Pokazujem austrijski pasoš, činovnik svejedno nemilosrdno pita da li imam nešto da ocarinim. Ja strogo uzvraćam:

"Da li ste čitali Hajneovu *Zimsku bajku*?"

Carinik zbunjen, valjda ne zna ni ko je bio taj Hajne:

"Nisam. Zar je trebalo?"

"Naravno!"

"Zašto?"

Objašnjavam mu da veliki nemački pesnik u toj poemi cariniku kazuje da sve što je opasno nosi u glavi. Austrijskom kerberu je očigledno neprijatno. Ne zna kako da reaguje. Moje je iskustvo da sitniji nemački i austrijski činovnici – policajci, carinici, kondukteri, portiri – zaziru od ljudi koji govore jezikom intelektualca, valjda strepe jer se nikad ne zna ko od takvih negde gore poznaje nekoga – pa ne vole sa njima da stvaraju probleme. Upalilo je, rekao je obraćajući se svima: "Vozite!"

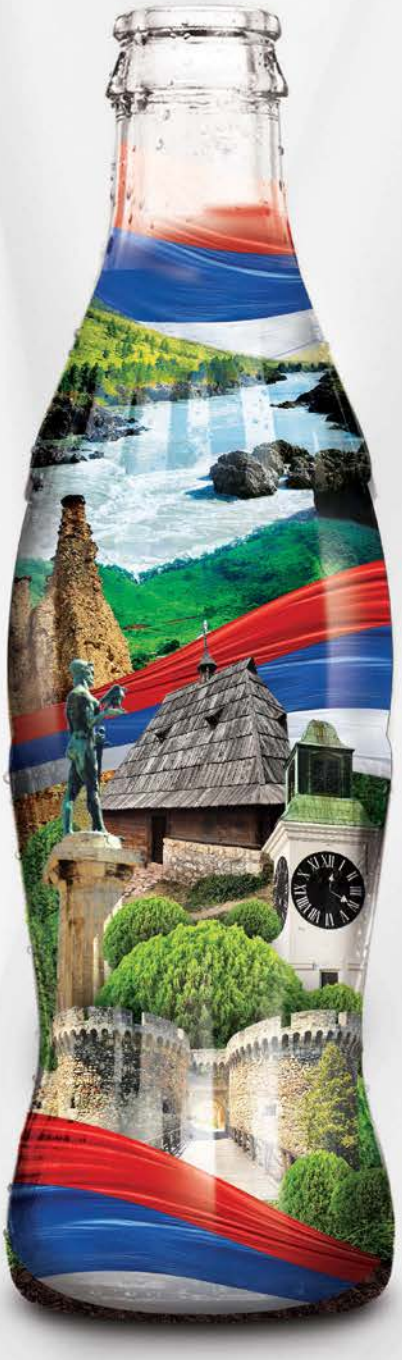
Nismo gubili vreme na otvaranje kofera sa ko zna koliko boca rakije, na švercere opasnije robe moji saputnici nisu ličili. Autoritet kod njih mi je svakako porastao.

DOM

Ne sećam se kad sam počeo da čitam "Vreme", prve brojeve sam propustio, važno mi je postalo kad sam već bio u Austriji. Nikako nisam hteo da propustim nijedan tekst Stojana Cerovića. Bio sam zapanjen kad sam proverio – poslednjih godina sam u "Vremenu" objavio 71 članak, eseje, sećanja. Našao sam dom za svoje misli.

Posle dvadeset i pet godina zatvaram jedno poglavlje. Dvadeset i tri godine sam govorio da živim "...i u Beogradu i u Beču". Napustio sam bečki stan, ne zbog toga što se slažem sa stanjem u svojoj zemlji. Nikako! Ne osećam ni trunke onog što mnogi moji bučni sugrađani nazivaju patriotizmom, ali samo se ovde osećam kao kod kuće. Pogled sa terase mog stana na Voždovcu pada na Hram Svetog Save, a nimalo nisam pobožan, na Klinički centar, bolje da ne mislim o tome da li me tamo čeka samrtnički krevet, na autoput koji podseća na gužvu, na stadione Partizana i Crvene zvezde, na čijim tribinama nikada nisam bio, ali kad se sve sabere: to je to. Nemam boljih reči: To je to.

Ne znam šta će biti sa ovom zemljom i sa ovim svetom u toku sledećih dvadeset pet godina. Za mene se više ništa ne menja. Svakog jutra se pitam je li juče ili sutra. ¶

STVARAMO
BOLJI SVET ZAJEDNO

DIREKTNA DODATA VREDNOST COCA-COLA SISTEMA IZNOSI **28 MILIONA EVRA** (0,1 ODSTO BDP-A) I VEZANA JE ZA **224 MILIONA EVRA** DODATE VREDNOSTI ZA SRPSKU EKONOMIJU (ILI 0,7 ODSTO BDP-A). NA **1 EVRO DODATE VREDNOSTI** COCA-COLA SISTEMA DOLAZI **7 EVRA DODATE VREDNOSTI** ZA SRPSKU EKONOMIJU.

KOMPANIJA PLAĆA 7 MILIONA EVRA NA IME POREZA I POVEZANA JE SA **95 MILIONA EVRA** KOJE DRŽAVA PRIHODUJE OD POREZA (ŠTO ČINI 1,4 ODSTO UKUPNOG PORESKOG PRIHODA SRBIJE).

COCA-COLA SISTEM ZAPOŠLJAVA SKORO **1.100 LJUDI** I INDIREKTNO OBEZBEĐUJE POSAO ZA **11.600 LJUDI** U SRPSKOJ EKONOMIJI.

Bazirano na studiji Socio-ekonomskog uticaja Coca-Cola sistema u Srbiji, koju su sproveli Ethan B. Kapstein i Steward Redqueen, oktobar 2014.

Hellenic Coca-Cola Passion for Excellence

Coca-Cola

Coca-Cola · Coca-Cola zero · Fanta · Sprite · Schweppes · ROSA · Nestea · neXT · neo JOY · burn · ultra

Nešto toplo, Veselinka

Prvi put sam je zapazio... Ne, čekaj malo: šta znači *prvi put*? Sigurno sam je video nekoliko puta pre nego što sam je zapazio *prvi put*. To jest, ne bih je ni zapazio da nisam zapazio kako sam je već više puta video. U tome i jeste smisao tog zapažanja: hej, ovu ženu sam viđao i ranije, na ovom istom mestu! Pa dobro, čudna mi čuda: naravno da sam je viđao baš tu, kad tu radi. Sigurno je nisam viđao u brodogradilištu ili tako negde.

Evo kako je to bilo. Ima na jednom velikom autoputu koji povezuje poveliki grad na moru s još većim gradom duboko na kopnu, negde baš na pola puta, usred ljutog dinarskog krša, prenoćište i restoran-krajputaš, zove se Buđola. Malo čudno ime, ali navikneš se. Svi autobusi koji prolaze tuda prave u Buđoli pauzu od petnaest-dvadeset minuta, da majstori na miru pojedu nešto toplo. I ja sam od takvih, moram da pojedem nešto toplo, ne mogu da živim na sendvičima (ne, *topli sendviči* nisu rešenje). Zato se u Buđoli brže-bolje stuštim na restoransku ekspres liniju i gorljivo naručim nešto toplo, u paničnom strahu da će mi autobus pobeći, a ja ostati sam u toj bestragiji. Zbog te bojazni ne naručujem supu i još nešto "s kašikom", što bih najviše voleo, nego špagete bolonjeze, koje mogu začas da surduknem u grlo i prožderem ih, i da se vratim u autobus pre sitih i nemarnih majstora kojima je svejedno, putnik više-manje.

Često se vozim onuda, mada u nepravilnim razmacima. Posle nekog vremena, ne znam kojeg, primetio sam kako sam već bio primetio tu ženu koja radi na liniji ekspres restorana: bila je tu i prošli put, i pretprošli... i verovatno svaki put otkad putujem ovom trasom. Ja bih joj, s teško prikrivanim prizvukom panike u glasu, zbrzao *špagetibolonjeze špagetibolonjeze*, a ona bi lenjo i ravnodušno sunula, moram priznati, baš obilnu porciju glistastog testa na tanjir, potom bi je prelila mesom i sosom, i utrapila mi gotovo jelo u već nestrpljivo ispruženu ruku. Sledeće sekunde, tako je delovalo, više nije bila svesna ni mog trenutnog prisustva, a bogme ni toga da sam inače stalno prisutan na planeti, a povremeno baš u ovom lokalu. Što se nje tiče – to je odavao njen besprekorno ravnodušan pogled – da je u restoran ušao mornar Popaj ili onaj usisivač iz Ratova zvezda, ona bi mu isto tako nezainteresovano fljusnula tanjir toplih špageta s mlevenom kravom, i vratila se neizmenjena u tvrdu opnu svog unutrašnjeg ja, sasvim nedokučivog.

Odavno nije mlada, ta žena sa špagetima; da smo još u socijalizmu, već bi bila u penziji. A možda i jeste – mislim, u penziji. Niska je i debeljušna na način naših žena koje celog života rade po kuhinjama; ako je ikada bila bar malo lepa, danas to savršeno sakriva. Ima veliki mladež na desnom obrazu, malo iznad gornje usne. Prozvao sam je Veselinka, mada je nikada nisam video veselu, ili možda baš zato. Nisam imao pojma kako se stvarno zove. U Buđoli osoblje ne nosi one pločice sa imenima, Buđola je starinska, patrijarhalna institucija, sasvim u skladu s gorštačkim kršem kojim je okružena.

Bog zna koliko smo tako taljigali Veselinka i ja, i tanjir pun

toplih špageta bolonjeze između nas, dok se jednom nisam dosetio nečega... nečega čudnog. Treba da znate da je Buđola ozbiljan ugostiteljski pogon, daleko najznačajniji na tom autoputu. I zato Buđola radi na principu onih lanaca benzinskih pumpi: postoje, naime, dve Buđole, identične, jedna na strani kojom se putuje ka severu, druga na strani kojom se ide ka jugu. Istovetne su to pseudorustikalne planinske kolibe, skoro da se gledaju, hajde dobro, ona na strani ka jugu je možda tridesetak metara niže niz put. Rekoh već, u te dve različite, a iste Buđole majstori baš svih prevozničkih firmi svaki put prave pauzu, i na dnevnim i na noćnim linijama, i zimi i leti, i radnim danom i vikendom, i ja svaki put naručujem špagete bolonjeze, i jedem ih u panici da ću ovaj, eto baš ovaj put, stvarno ostati sam na tom mestu: majstori će veselo krenuti bez mene, ja ću vičući potrčati za autobusom, ali sve što ću videti je dim iz auspuha i neko odvratno derište kako mi se plezi iz šaraga kroz stražnji prozor autobusa i pokazuje me prstom svojoj majci, ili šta je već to što ga je rodilo.

Kako god, jednom sam sabrao dva i dva: nije li neobično da je Veselinka svaki put ovde? Hajde što je tu u različita vremena, valjda menja smene, ali kako to da je na poslu u Buđoli sever baš kad sam i ja u Buđoli sever, a u Buđoli jug baš kad sam

i ja u Buđoli jug? Srce mi se uzlupalo kada sam shvatio šta se dešava – to jest, ne: *kad sam shvatio da ne mogu da shvatim šta se dešava* – ali sumnje nije bilo. I tako se i nastavilo: jednom, drugi put, treći put, šesti put. Možda je nekako uhvatila ritam pa me sačekuje naizmenično ovde i onde? Da zavaram trag, jednom sam otišao na jug redovnim putem, pa se vratio na sever zaobilazno, starim drumom, daleko od Veselinke, i sledeći put opet krenuo sa severa; ne vredi, bila je tamo.

Kako joj uopšte dojavljuju da dolazim, i sa koje strane? I *ko* to radi? I zašto se svaki put pravi kao da me nikada ranije nije videla? Mislim, nije li *normalno* da s nekim koga si video toliko puta jer ti je stara mušterija, razviješ neku vrstu formalne, šaljive, usputne prisnosti? I glavno: čemu uopšte sve to, koja je svrha te igre? Ne bih voleo da pomislite da sam neki ludak i paranoik, taman posla, nisam od onih koji misle da ih prate, prisluškuju i konce im mrse neke zle sile, ja sam mali, bezbojni, nevažni čovek, niko se oko mene ne trudi ni na koji način, kamoli na ovakav. A ne bi ni imao zašto. Ali ipak...

Jednom sam skupio hrabrost: pojeo sam špagete brže nego ikada – naravno da mi ih je Veselinka poslužila – i rešio da pretrčim na drugu stranu autoputa, da vidim ko je to Tamo dok je Veselinka Tu. Nije neki problem projuriti tih neka je i stotinak metara, videti što se ima videti i vratiti se u svoj autobus. Ograda između dve trake autoputa je niska, i dete bi je opkoračilo. Avaj: samo što sam prešao kolovoz i namerio se na tu limenu ogradu, pravo niotkuda stvorio se rabijatni saobraćajni policajac: Kuda, gospodine? Pa, na drugu stranu... Ne možete tu prelaziti, ovo je autoput, vratite se na onu stranu, odmah! Pokunjeno sam se otklatio nazad i sakriven iza autobusa čekao da uniformisani ode, ali on je stajao tamo sve dok majstor nije uključio motor i brm-brmkanjem mi dao znak da je vreme da se krene. Zanimljivo, nikada ranije nisam video policajca ni blizu Buđole.

Ovo mi je stvorilo dodatnu nervozu, i odlučio sam da je krajnje vreme da preduzmem nešto direktno. Kada sam sledeći put krenuo ka jugu, zatekao Veselinku iza pulta i gledao kako mi sipa špagete bolonjeze, obratio sam joj se: Izvinite, kako je moguće da ovde uvek vi i samo vi poslužujete? I ne samo ovde, nego i u objektu preko puta? Pogledala me je iznenađeno, možda i uvređeno, kao da sam na njenom neskladnom licu prvi put video trag emocije koja nije ravnodušnost. Kako to mislite – upitala je ona – pa, ja vas vidim prvi put! Uostalom, tek odnedavno radim ovde, a preko puta nisam nikada radila, ni kao zamena! To je nemoguće, zapenih ja izgubivši svaku kontrolu, vi mi se rugate u lice, vi učestvujete u nekoj zaveri protiv mene, i ja ću kad-tad doznati o čemu se radi! Samo je umorno zakolutala očima, i kao da je nekome dala znak, dvojica ogromnih iznikoše odnekud: ugrabili su me ispod pazuha i odvukli me u hodnik, vikali su nešto što nisam razumeo, unoseći mi se u lice i gledajući me s nepojmljivom mržnjom. Jedan mi je opalio šamar. Drugi me zveknuo u trbuh.

I tada sam, kunem vam se, video majstore kako ustaju od svog stola i kreću ka izlazu. Onaj mršaviji je – nikada ga ranije nisam video – prolazeći pored pulta rekao: "Veselinka, idemo mi. Ovaj put nas neće stići."

Prošli su pored mene a da me nisu ni pogledali, kao da ne postojim. Minut kasnije, ona dvojica besnih rmpalija me odjednom pustiše. Istrčao sam napolje i ugledao moj autobus kako se neopozivo udaljava.

Iz šaraga me je, kroz zadnji prozor autobusa, gledalo neko nepodnošljivo derište, plezilo mi se i pokazivalo me prstom svojoj majci. Ili šta je već to što ga je rodilo. ¶

TEOFIL PANČIĆ

Prizori iz ispunjen

Ovo je priča o ženi koju istorija pamti kao Gun Hagberg, Gun Grut i Gun Bergman. U brojnim knjigama i monografijama o Ingmaru Bergmanu, ona obično dobije tek tri ili četiri reference u indeksu. U opširnijim hronologijama života Ive Andrića takođe će da zavredi jednu do dve napomene. Reč je, međutim, o ženi koja je povezala dvojicu velikih umetničkih genija XX stoleća, ženi koja je proživela kratak, ali ostvaren život, ženi bez koje ni Ingmar Bergman ni Ivo Andrić u istoriji ne bi imali mesto kakvo imaju

Ivo Andrić je jedan od najboljih svjetskih pisaca u dvadesetom vijeku. Ingmar Bergman je jedan od najboljih svjetskih režisera u dvadesetom vijeku. To su činjenice. Postoji li, međutim, nešto što ih bliže veže? Andrić je rođen u Travniku s jeseni 1892. godine, a kao gimnazijalac i kao student biće dio Mlade Bosne, organizacije koje će kažiprstom jednog maloljetnika da zaljulja tadašnji svjetski poredak. Dvadeset šest godina nakon Andrića, u ljeto 1918, krajem rata koji je predratni svijet nepovratno pretvorio u *jučerašnji*, u Upsali je rođen Ingmar Bergman. U vrijeme porođaja, majka mu je bolovala od španskog gripa, a tek rođeni sin je liječnicima djelovao toliko slabačko i bolešljivo da su ga još u bolnici na brzu ruku pokrstili ne bi li spriječili da mu nekrštena duša dovijeka luta bespućima limba. U vrijeme dok u bolnici u Upsali beba Ingmar boluje, na jugu, u zagrebačkoj Bolnici Milosrdnih sestara boluje i mladić Ivo. I mogli bismo sada ponešto plutarhovski da literarno vješto vezemo dvije paradigmatične paralelne biografije, biografije koje se, kako se to kaže, ni u putu ne bi srele da nije jedne djevojčice koja u zrelo ljeto 1918. ima nepune dvije godine, a koja se u tom trenutku zove Gunvor Marijana Hagberg.

NA PRAGU ŽIVOTA

Djevojčica se rodila 28. oktobra 1916. godine u Linčepingu, gradu tristotinjak kilometara južno od Stokholma, administrativnom i kulturnom središtu provincije Ostergotland. Linčeping je grad sa značajnim mjestom u švedskoj istoriji, grad koji je nakon katastrofalnog požara

nog života

iz 1700. godine počeo da stagnira i propada. Malo više od dva stoljeća kasnije, 1903. godine, i Travnik je zadesio katastrofalan požar nakon koga je grad sa značajnim mjestom u bosanskoj i balkanskoj istoriji, barem prema nekim hroničarima, počeo da stagnira i propada. Znamo da je Gunvor Marijana Hagberg, koju su još od djetinjstva od milja zvali Gun, završila gimnaziju u rodnom gradu. Gimnazija u Linčepingu je treća najstarija gimnazija u Švedskoj. Nalazi se u neposrednoj blizini gradske katedrale, impresivne gotske građevine iz jedanaestog vijeka. Najveći ponos ove gimnazije jest činjenica da ju je završio i jedan nobelovac: Aksel Hugo Teodor Teorel (1903–1982) dobio je, naime, Nobelovu nagradu za medicinu 1955. godine za "istraživanje enzima i njihovih dejstava, naročito enzima koji vrše oksidaciju". Ne znamo previše o djetinjstvu i prvoj mladosti Gunvor Marijane u Linčepingu, do sredine tridesetih godina dvadesetog vijeka. Možemo samo da naslutimo pokoju sličicu, kao u snovima: djevojka vozi bicikl cestom uz rijeku Stongon, sve do jezera Roksen, djevojka čita Tolstojevu *Anu Karenjinu* (preveo sa ruskog Sigurd Agrel, izdavač: Albert Bonijer, 1925), djevojka se u mislima uoči selidbe u Stokholm oprašta sa zavičajem.

SAN ŽENE

U vrijeme kad Gun maturira, šesnaestogodišnji Ingmar Bergman prvi put boravi u inostranstvu, u Njemačkoj, u mjestašcu Hajna u blizini Vajmara, kao gost pastorske porodice. Tamo će da nauči da kod pozdrava "Hajl Hitler" treba desnu ruku podići do visine očiju, što mu se u to vrijeme "činilo sasvim zabavnim". Ivo Andrić pak u to vrijeme piše pripovijetku *Žeđ*. U vrijeme dok se Bergman još uvijek oporavlja od otkrića seksualnosti, "neshvatljive, neprijateljske i mučne", Andrić završava priču o ženi koja cijele noći sluša očajničke jauke žednog i mučenog hajduka, dok njen muž, hajdukov isljednik, pravednički spava pokraj nje. On se zatim u jednom trenutku budi:

"Nasmejan, podiže se malko, nečujno, odupirući se na levi lakat, a desnom slobodnom rukom, bez reči, iznenada obuhvati njena ramena i privuče je i savi poda se. Žena se otimala kratko i uzaludno. Učini joj se užasan taj nenadani i neodoljiv zagrljaj. Činilo joj se nemoguće i svetogrdno da se tako brzo i lako, bez reči i objašnjenja, izneveri noćnom svetu u kom je do tog trenutka živela i stradala, sama sa svojom mukom. Htela je da mu se odupre i uveri ga da to ne može biti, da ima teških i bolnih stvari koje mora da mu kaže i preko kojih se ne može tako lako preći na svagdašnji život. Ogorčene reči su joj navirale, ali nije mogla da izgovori ni jedne. Samo se zagrcnu. Ali čovek nije ni primetio taj znak njenog otpora, taj zvuk koji nije dospeo da postane ni jedna cigla reč. Htela je da ga odgurne od sebe, ali njeni pokreti nisu imali ni približnu snagu njenog ogorčenja ni brzinu njene misli. Već sama vrelina toga odmornog i probuđenog tela pritisnu je kao teret. Popustiše kosti i mišići u mladom telu kao poslušna mašina. Usta su joj bila zapečaćena njegovim ustima. Osećala ga je na sebi kao ogroman kamen za koji je privezana i sa kojim zajedno pada, strelovito i nezaustavno. Gubeći svest ne samo o prošloj noći nego o celom životu, tonula je u gluhom i sumračnom moru poznate a uvek nove slasti. Nad njom su ostajali poslednji tragovi njenih noćašnjih misli i odluka i svega ljudskog sažaljenja, i redom iščezavali, kao vodeni mehurići nad davljenikom. Bela, iskićena soba naglo se punila živom svetlošću dana."

Gun za to vrijeme u Stokholmu živi svoj san. Ona je odbacila jaram i opresiju karakterističnu za živote žena generacije njene majke, žena poput onih iz Ibzenovih komada. Živi punim plućima. Radi u Državnoj lutriji i školuje se za balerinu.

NEMIRI

Balet joj dobro ide i čini joj se da je u baletu pronašla sebe. Uostalom, ritam je suština svake umjetnosti, a "umetnost i volja za otporom pobeđuju svako zlo, pa i samu smrt." Zbog povrede gležnja, međutim, Gun će biti prisiljena da odustane od baletske karijere, i to baš nakon nekoliko zapaženih solo-uloga. Da nevolja bude veća, nekako u isto vrijeme gubi posao u lutriji. Ipak, uskoro će da dobije novi posao – kao službenica u izdavačkoj kući "Albert Bonijer". Takođe, dok kroz novine i preko radija stižu vijesti o novom velikom ratu koji hara Evropom, Gun počinje da se viđa sa inženjerom po imenu Hugo Grut. Vjenčali su se 1941. godine. To je ona godina tokom koje Jugoslavija najprije pristupa Trojnom paktu, a zatim slijede demonstracije od 27. marta. Poslije deset dana Treći rajh objavljuje rat Jugoslaviji, a njen poslanik u Berlinu biva najprije interniran u Konstanc, a zatim se vraća u Beograd. Dok rat traje on će u Beogradu napisati tri romana: *Travničku hroniku*, *Na Drini ćupriju* te *Gospođicu*. Ratne četrdesete za Bergmana su obilježene pozorištem ("Nejasno smo razabirali da pucaju čvorovi svjetskoga rata. Dok bi američke eskadrile prelijetale Oresund, glumci su se morali nadvikivati s bukom njihovih motora."), te prvim brakom – sa Elzom Fišer, dragom i bistrom plesačicom sa dobrim smislom za humor. Dan prije Badnje večeri 1943. godine rađa im se ćerka Lena. Tokom četrdesetih Gun i njen muž Hugo dobiće dva sina. U proljeće 1944. godine, i Elzi i Leni je dijagnostifikovana tuberkuloza. Elzu smještaju u sanatorijum, a Lenu u dječiju bolnicu. Elza predlaže da je u pozorištu zamijeni njena prijateljica Elen Lundstrom, "izrazito lijepa žena što je zračila erotikom i imala dara i originalnosti". Vrlo brzo Bergman napušta Elzu zbog Elen. Razvod se finalizira taman u vrijeme kad završava i rat, pa će u julu mjesecu 1945. Elen Lundstrom postati druga Bergmanova žena.

SVETLOST U AVGUSTU

Mlada majka Gun Grut poslije Drugog svjetskog rata radi kao novinarka. Piše uglavnom za najtiražniji skandinavski list "Expressen", a sarađuje i sa »

Andrić prima Nobelovu nagradu

Gun Bergman

nedjeljnikom "Filmjornalen" specijalizovanim za sedmu umjetnost. Druga polovina četrdesetih je i vrijeme početka Bergmanove filmske karijere. Tih godina, između ostalog, režira *Krizu*, *Brod za Indiju*, *Muziku u tami*, *Zatvor* te film što je imenjak Andrićeve priče pisane 1934. godine, a prvi put objavljene dvije godine kasnije: *Žeđ*. Potonji je sniman između petnaestog marta i petog jula 1949. godine. Bergman i Elen u to vrijeme već imaju četvoro djece: ćerku Evu, rođenu 1945, sina Jana, rođenog godinu dana kasnije, i blizance Matsa i Anu, rođene 1948. Bergman osjeća da mu je brak u ćorsokaku te piše scenario *Radost* o dvoje violinista i raspadu njihovog braka. Prva klapa pada u avgustu 1949. godine. Ekipu posjećuje glavna urednica "Filmjornalena" s namjerom da napiše reportažu. Društvo joj pravi kolegica – Gun Grut. Nekoliko sati nakon što su se prvi put vidjeli i upoznali, Bergman i Gun kreću u šetnju.

"Bila je topla ljetna noć bez vjetra." Tokom šetnje su se ljubili pa se dogovorili da se ponovo vide. Bergman tvrdi da je isprva zaboravio cijelu tu epizodu (*ljetnu međuigru*) dok mu poslije nekoliko dana Gun nije telefonirala i pozvala ga da večeraju zajedno. Poslije večeri su otišli u bioskop, a idućeg vikenda su zajedno otputovali i nakon što su se u petak popodne čekirali u hotelu, nisu ustajali iz postelje do ponedjeljka ujutro. Odlučili su da napuste sve i odu u Pariz. On će ostaviti ženu i četvoro djece, ona muža i dvoje djece. To je bilo to.

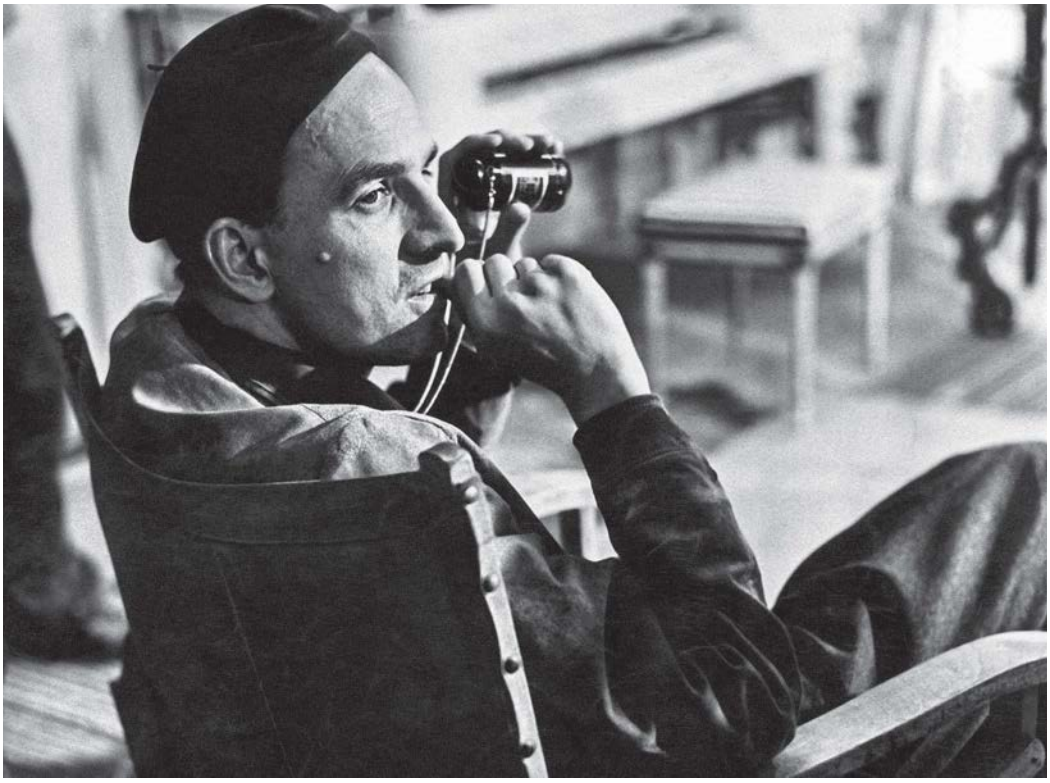
Ovako Bergman opisuje Gun u svojoj autobiografiji *Moj život (Laterna magica)*: "Ona je oduvijek bila velika djevojka, prve klase: lijepa, visoka, sportašica, izrazito modrih očiju, široka smijeha, lijepih i punih usana, odlikovala se otvorenošću, ponositošću, duhovnom cjelovitošću, ženskom snagom. No bila je i mjesečarka. Ništa nije znala o sebi, nije se ni zanimala za to. Svoj je život doživljavala otvoreno, bez odbrane ili skrivenih namjera, istinski i neustrašivo. Nije se previše brinula zbog povremene uzbune svog čira na želucu, samo bi po nekoliko dana uzimala lijekove i odustala od kafe i odmah bi joj bilo bolje."

PARIZ TI JE DAO SEBE

Prvog septembra 1949. godine, Gun i Bergman kreću za Pariz. Prisjećajući se tog vremena poslije četrdesetak godina, petnaestak godina nakon što je Gun već bila mrtva, Bergman bilježi: "U Parizu smo ostali tri mjeseca, i to je vrijeme za nas oboje bilo odlučujuće u našim životima." Nakon ovog izričitog priznanja Bergman nastavlja: "U ljeto 1949. navršio sam trideset i jednu godinu. U okvirima svoga dotadašnjeg profesionalnog posla radio sam prilično mnogo i bez odmora. Zato je i ovaj susret sa jesenje toplim Parizom bio za mene pravi prevratnički doživljaj. Zaljubljenost, koja je trajala i dobila mogućnost da se slobodno razvija, otvorila je zatvorene prostore, zidovi su popucali, disao sam." U umjetničkom smislu, ovih stotinjak dana u Parizu bili su u mnogo čemu prelomni za Bergmana. Otkrio je, recimo, Molijera. Gledao je *Mizantropa* u pozorištu Komedi Fransez: "Doživljaj mi je ostao neopisiv. Suhi aleksandrinci cvjetali su i bubrili. Osobe s pozornice išle su mi izravno u osjetila, u srce. Bilo je to tako, znam da zvuči smiješno, ali je to doista bilo tako. Molijer je stupio u moje srce zajedno s glumcima koji su ga izvodili i ostao mi tamo cijeloga života. Moj duhovni krvotok koji je prije bio vezan za Strindberga, otvorio je sad jednu od svojih arterija i za Molijera." Pariz je te jeseni Bergmanu darovao i impresioniste, operu *Karmen*, Ravelov *Koncert za lijevu ruku*, a tamo je pronašao i sebe: u Kinoteci u Parizu su upravo tih dana prikazivali i neke njegove filmove.

LEKCIJA IZ LJUBAVI

Tri mjeseca mogu biti duga, ali ipak prođu. Po povratku u Švedsku, a pod prijetnjom da joj neće dozvoliti da ikada više vidi djecu, Gun se privremeno vraća mužu. Nekoliko mjeseci Bergman i Gun uopšte ne kontaktiraju iz bojazni da takav postupak ne bude razlog da joj sud zabrani starateljstvo nad djecom. (Zakoni su u to vrijeme bili takvi.) Tužan i usamljen, Bergman piše dva scenarija i jedan pozorišni komad.

Ingmar Bergman

Ipak, to nije trajalo dugo. Već poslije nekoliko nedjelja, Gun i Bergman unajmljuju četvorosoban stan i počinju da žive zajedno, kao muž i žena. Tu su još dva njena sina i dadilja iz Finske. Gun je uskoro zanijela dijete sa Bergmanom. Tridesetog aprila 1951. godine rodiće se sin, Ingmar Bergman junior, budući pilot. Poslije porođaja Gun ponovo piše za novine, ali i studira slavistiku te prevodi sa ruskog, uglavnom za radio.

Pedesete godine dvadesetog vijeka u Bergmanovom životu obilježava brak sa Gun, mada u toj istoj deceniji proživljava ljubavne avanture sa Harijet Anderson i Bibi Anderson. U toj deceniji on snima, između ostalog, *Žene čekaju*, *Ljeto s Monikom*, *Lekciju iz ljubavi*, *Osmijehe ljetne noći*, *Sedmi pečat* te *Divlje jagode*. Njegova veza sa Gun u temelju je trećeg dijela *Prizora iz bračnog života*, a ona je model cijelog niza ženskih likova iz njegovih filmova. U već pominjanoj autobiografskoj knjizi piše: "Za mnoge moje filmove Gun mi je poslužila kao model: Karen Lobelijus u filmu *Žene čekaju*, Agda u *Noći klovnova*, Marijana Egerman u *Lekciji iz ljubavi*, Suzana u *Snu žene* te Dezire Armfeldt u *Osmijesima ljetne noći*." Ingmar Bergman i Gun su se službeno razveli 1959. godine nakon čega je on oženio Kabi Laretai. Ona će mu 1962. roditi sina Danijela. Bio je to četvrti Bergmanov brak i on je trajao deset godina, od 1959. do 1969. Godinu dana ranije, Ivo Andrić se oženio prvi i jedini put. I njegov brak sa Milicom Babić trajao je deset godina. Bergman se razveo, a Andrić je ostao udovac.

PISMO IZ 1960. GODINE

U život Ive Andrića Gun Bergman ulazi krajem maja i početkom juna 1960. godine. Posljednjeg majskog dana, naime, ona mu iz Stokholma piše pismo koje će Andrić primiti početkom juna i na njega odmah odgovoriti. Ovako Andriću piše Gun Bergman:

"Dragi gospodine Andriću,

imam čast da Vas izvestim da sam prevela Vaše cenjeno delo – roman *Na Drini ćuprija* sa srpskohrvatskog na švedski jezik. Ovaj roman će izdati kuća Bonijer iz Stokholma u septembru ove godine.

Kako ja nameravam da ovog leta – u avgustu mesecu – posetim Jugoslaviju, to bi me veoma radovalo ako bih imala priliku da se sretnem s Vama, tim pre što ću ja takođe, a u dogovoru sa Bonijerom, prevesti Vašu knjigu *Travnička hronika*.

Bila bih Vam neobično zahvalna ako bi me blagovremeno izvestili da li ste u mogućnosti i u koje vreme da me primite. Meni bi najbolje odgovaralo vreme od 23. avgusta do 1. septembra.

U očekivanju Vašeg cenjenog odgovora,

s odličnim poštovanjem,

Gun Bergman."

Četiri dana kasnije, Andrić ovako odgovara:

"Poštovana gospođo, primio sam Vaše pismo od 31. maja o.g. kojim me izveštavate o Vašem dolasku u Jugoslaviju krajem avgusta meseca. Moj stokholmski izdavač mi je već pisao o Vama i Vašim prevodima mojih dela.

Mi se sa letnjeg odmora obično vraćamo oko 20. avgusta ili koji dan ranije, i ja se nadam da ću u vreme Vašeg boravka biti u Beogradu. Moj kućni telefon je 31-132. Molim Vas da mi se javite i meni će biti veoma milo da Vas vidim i da porazgovaramo o Vašem radu na *Travničkoj hronici*.

Želeći Vam uspeha u daljem radu, pozdravlja Vas i poštuje,

Ivo Andrić."

STRAST

U narednih jedanaest godina, Gun Bergman i Ivo Andrić će se prilično intenzivno dopisivati, a ta se prepiska može čitati gotovo kao roman. Objavljena je u sedmom i osmom broju *Sveski* Zadužbine Ive Andrića 1991. i 1992. godine, a priredila ju je Jasmina Nešković. Nije pogrešno reći da je Gun Bergman među svim brojnim Andrićevim prevodiocima i prevoditeljkama osoba s kojom je uspostavio najbliži i najljudskiji odnos. On je bio u stanju da prepozna strast s kojom je ona prilazila svom poslu, a desilo se, naravno, i to da je samo godinu i po dana nakon njihovog prvog kontakta, upravo u njenoj domovini Andrić ovjenčan najvažnijom svjetskom nagradom za književnost. »

Nakon što su se tokom njene najavljene posjete Jugoslaviji i upoznali, Gun piše Andriću 30. oktobra 1960:

"Dragi g. Andriću,

mnogo sam mislila na Vas, naročito poslednjih dana, kada su ovde svi očekivali da ćete Vi dobiti Nobelovu nagradu. Novinari su mi telefonirali da bi se obavestili o Vama. Ja sam zaista postala Vaš lični ambasador u Stokholmu. Bilo je istinsko iznenađenje kad smo saznali da je dobitnik Džon Pers. G. Gorg Svenson iz Bonijersa rekao mi da ukoliko ove godine nagrada ne pripadne Vama, dobićete je najverovatnije iduće godine."

Te 1960. godine, Andrić, dakle, nije dobio Nobelovu nagradu, kao što ni Bergman nije dobio svog prvog Oskara, mada jest bio nominovan za scenario filma *Divlje jagode*.

Sedmog novembra, Andrić odgovara:

"Pozdravite g. Svensona i zahvalite mu na dobrim željama. Ja na pitanje nagrade gledam ovako. Onaj ko je dobije treba da to smatra za čast i da bude zahvalan, ali onaj ko je ne dobije ne treba da bude nezadovoljan."

Predstojeće zime i proljeća prepiska se nastavlja. Gun Bergman traži objašnjenja za značenje nekih riječi i sintagmi, a Andrić joj sve strpljivo pojašnjava.

Godine 1961. (17. aprila), Bergman osvaja svog prvog Oskara. *Djevičanski izvor* pobjeđuje u kategoriji najboljeg filma izvan engleskog govornog područja. (Među pet nominovanih filmova bio je i *Deveti krug*, prvi jugoslovenski igrani film – ne računamo li jugoslovensko-italijansku koprodukciju *Cesta duga godina dana* Đuzepea di Santisa – koji je zaslužio nominaciju za Oskara i definitivno bio prvi film na srpskohrvatskom što se na jedan korak približio globalno najprestižnijoj filmskoj nagradi. Glavne uloge su igrali Boris Dvornik, Dušica Žegarac i Beba Lončar, a film je režirao France Štiglic.)

Krajem avgusta 1961. godine, Gun Bergman ponovo dolazi u Jugoslaviju i u Herceg Novom se viđa sa Andrićem i Milicom Babić. Drugog oktobra im iz Stokholma šalje kratko pismo:

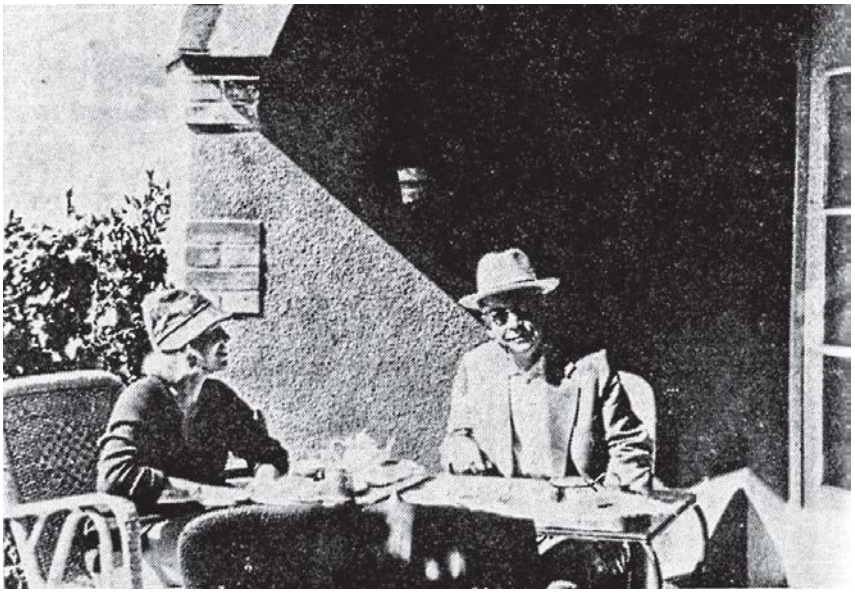
"Draga gospođo i gospodine, ne znam kako da vam zahvalim na vašoj ljubaznosti prema meni, u Herceg Novom. Za mene su to bili dani puni sreće. Sad se nadam da ću vas videti ove godine u Stokholmu."

Slutnja je bila ispravna. Dvadeset šestog oktobra 1961. godine objavljeno je da je Ivo Andrić dobio Nobelovu nagradu za književnost.

ISLAM JE MOJA SUDBINA

Prvog novembra 1961. Gun piše: "Dragi g. Andriću, ne umem da Vam iskažem koliko sam srećna zbog Vas. Ako iko zaslužuje tu nagradu, to ste Vi."

Slijedi cijeli niz pisama u kojima se Andrić raspituje oko nekih tehničkih detalja. ("Bilo bi korisno ako možete i Vi da mi date neki savet. Npr. kakvu haljinu ili haljine treba da ima moja žena? Koliki je obično taj govor koji treba da ja održim?

Gun Bergman i Ivo Andrić u Andrićevoj kući u Herceg Novom

Što kraći, to bolji! I sve ostalo što bi trebalo unapred znati o načinu i ceremonijalu toga svečanog prijema i ostalih društvenih obaveza. Kakav je, po Vašem iskustvu, najbolji put vozom od Beograda do Stokholma? Itd.") Gun odgovara opširno, a Andrić joj zahvaljuje na "korisnim podacima". U međuvremenu je na švedskom u prevodu Gun Bergman izišla i *Travnička hronika*, a na valu rasta interesovanja zbog Nobelove nagrade već se pripremaju knjiga izabranih priča i *Prokleta avlija*. U prepisci sa drugim slavistima Andrić insistira da on u Švedskoj ima samo jednog izdavača (Bonijer) i samo jednog prevodioca: Gun Bergman. Za vrijeme boravka u Stokholmu, Andrić i Milica druže se sa Gun Bergman.

Godine 1962. njihovo prijateljstvo se nastavlja, a te godine Gun u švedskim novinama objavljuje i nesvakidašnji intervju sa Andrićem. Na početku ona čitaoce upoznaje s dijelom Beograda u kome pisac živi: "Kada se skrene sa Terazija, beogradskog šetališta koje vrvi od sveta, u jednu mirnu poprečnu ulicu, stiže se do velikog parka gde se u zelenilu igraju deca, a mladi ljudi željni čitanja sedi sami na klupama udubljeni u knjige." U Andrićevom stanu, pisac novinarki i svojoj prevoditeljki govori o pisanju *Hronike* i *Ćuprije*:

"Pisao sam ih ne znajući da li će uopšte biti štampani na bilo kom jeziku, uključujući i srpski. Pisao sam ih da bih sebe spasao. Bilo je to strašno vreme za ovaj nesrećni grad, užasno po ljude, kako moralno tako i fizički. Ponekad nisam izlazio iz kuće po tri nedelje, sedeo sam za malim okruglim stolom pored golog zida i pisao."

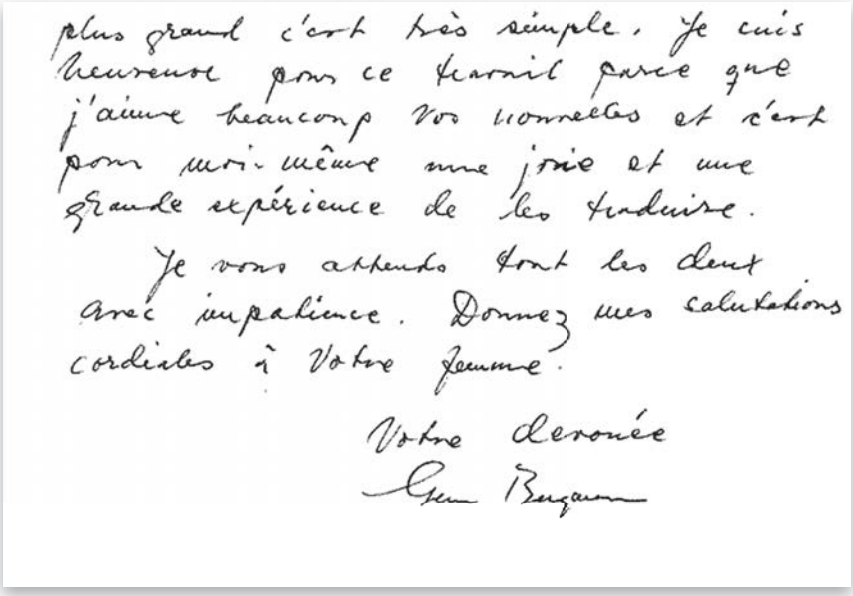
U istom intervjuu je i izričita izjava koja je najbolji odgovor svim onim paranoicima koji trube o tobožnjem antimuslimanskom sentimentu Ive Andrića. U razgovoru sa Gun Berman on je, naime, rekao doslovno: "Islam je moja sudbina."

Dvije godine uoči pedesete godišnjice Sarajevskog atentata, prisjeća se kako je kao gimnazijalac u Sarajevu pripadao istom političkom krugu kao i Gavrilo Princip te kako je, kad je metak ispaljen, bio u Krakovu dodavši: "Srećom, jer inače ne bismo sada ovde razgovarali."

LETOVANJE NA JUGU

U pismima iz narednih godina Gun se često žali na zdravlje Kristijana Gruta,

svog sina iz prvog braka. Ipak, i dalje koristi svaku priliku za ljetovanje na jugu, na jugoslovenskom primorju, u Dubrovniku i Herceg Novom. I mada je Andrićeva *Na Drini ćuprija* bila prva knjiga koju je uopšte prevela, Gun Bergman početkom 1963. godine dobiva nagradu Švedske akademije za književno prevođenje, najugledniju nagradu te vrste u Švedskoj. Andrić joj srdačno čestita riječima: "Već Vas vidim kako idete tragovima Alfreda Jensena i nadam se da ćete postati pravi tumač našeg jezika i naše književnosti u Švedskoj." Upravo je Jensen – i to baš u godini Andrićevog rođenja – na švedski preveo Njegošev *Gorski vijenac*.

Pismo Gun Bergman Ivi Andriću

Prepiska u idućih osam godina prepuna je interesantnih detalja. Pojavljuju se u njoj Hari Martinson, Tomislav Ladan, Stevan i Bojana Raičković, Mihail Šolohov, fra Rastislav Drljić i drugi. Ipak, vjerovatno najinteresantniji fragment iz cijele prepiske, barem iz perspektive ove naše priče jest sljedeći iz pisma od 30. aprila 1963. godine. Tog dana pada dvanaesti rođendan Ingmara juniora i Gun će taj detalj da pomenu u pismu, a onda, po asocijativnoj liniji, dolazi ključni odlomak:

"Umalo da zaboravim da Vam napišem nešto vrlo važno. Moj bivši muž, Ingmar, koji mi je i dalje dobar prijatelj, zamolio me je da Vas pitam, gospodine Ivo, da li imate neku dramu za njega. Kao što možda znate, on je nedavno postao upravnik Narodnog dramskog pozorišta (onog u koje je Milica išla da razgleda kostime). Mnogo smo razgovarali o mogućnosti da se pronađe jedan jugoslovenski pozorišni komad za njega. Palo mu je na pamet da možda Vi imate neku dramu koja Vam leži u fijoci i s nestrpljenjem očekuje Vaš odgovor. Ako Vi nemate ništa, da li biste mogli nešto drugo da preporučite? Šta mislite o Nušiću? Za Ingmara samo najbolje dolazi u obzir. Hiljadu pozdrava od Vaše Gun."

Devetog maja Andrić odgovara:

"Zahvalite g. Bergmanu na interesovanju za našu dramu. Ja, kao što znate, nemam ništa za pozornicu, ali mislim da bi se nešto iz Jugoslavije moglo naći za njega. U prvom redu M. Krleža, a zatim Nušić, a možda i neko od mlađih naših dramskih pisaca."

Ovih nekoliko Andrićevih rečenica dostojno je opširnog esejističkog komentara, a ja ću navesti tek skicu. Najprije, karakteristično je kako otklanja mogućnost da ponudi neki svoj tekst, mada je poslije njegove smrti u rukopisnoj zaostavštini pronađen mladalački dramski tekst *Konac komedije*. Indikativno je također kako iskreno i nesebično predlaže Krležu. To nije samo gest poštovanja prema ovom piscu nego vjerovatno i trag svijesti da Krležin senzibilitet, u mnogome formiran na Strindbergu kao i Bergmanov, vjerovatno ima najbolju šansu da uspješno korespondira sa skandinavskom publikom. Imajući u vidu sve prilike u kojima je Krleža nipodaštavao Andrića i proglašavao ga maltene epigonom Pjera Lotija, ovo pismo pokazuje potpuno drukčiji odnos Andrića prema Krleži, odnos lišen pizme i zavisti. Ipak, desilo se da Bergmanovo pozorište, iz neznanih razloga, na kraju nije igralo ni Krležu ni Nušića, ni bilo koga od "mlađih naših dramskih pisaca".

KRICI I ŠAPUTANJA

Ipak, u bibliografiji Gun Bergman nalaze se i prevodi nekih djela Miroslava Krleže, u proznom, a ne dramskom žanru. Objavila je, naime, jedan izbor iz njegove novelistike, naslovljen po najboljem komadu Krležine proze i jednoj od najljepših ljubavnih priča ikad napisanih na srpskohrvatskom jeziku *Sprovod u Teresienburgu*. Prevodila je ona i neke jugoslovenske pjesnike (npr. Vaska Popu). Preko Andrića je osvajala jugoslovensku kulturu, a i njeni dolasci u Herceg Novi s vremenom više nisu bili vezani isključivo za posjete Andriću. Zanimljivo svjedočenje o tome ostavila je hercegnovska hroničarka Bosiljka Pušić u svojoj knjizi *Hvatač snova ili bilo nekad u Herceg Novom*. Ona bilježi kako bi cijeli grad brujao o tome da uskoro dolazi gošća iz Švedske:

"Činjenica da je Gun bila profesor slavistike na švedskom univerzitetu u Upsali i govorila naš jezik bez stranačkog akcenta i zamuckivanja, stavljao joj je nevidljivi oreol oko glave pred kojim je muški svet uzmicao, shvatajući da je ona žena koja se može želeti, ali se pri tom mora veoma poštovati. Njen značaj uveličavalo je i saznanje da je bivša supruga Ingmara Bergmana, jednog od najvećih režisera sveta, čiji su se filmovi gledali sa osobitim zadovoljstvom i zatim dugo s rešpektom prepričavali i ocenjivali. Sve je to njeno ime činilo još zvučnijim, a radost s kojim su ga izgovarali njeni poznanici, magičnim. Imala je pedeset godina kada smo se upoznale, a izgledale smo kao vršnjakinje, iako ja tada nisam imala ni trideset. Švedski plava, sa očima boje različka i mesnatim ljupkim usnama bez šminke, ona je svojim gipkim telom devojčice mamila muškarce svih doba da joj se udvaraju, da joj laskaju, da je kao tobož slučajno dodiruju. Uvek je nosila svetloplave pamučne haljinice koje su joj jedva dosezale do kolena otkrivajući njena lepo oblikovana i glatka kolena."

Tu se također navodi i niz anegdota koje se uklapaju u najrasprostranjenije »

Kadar iz filma i jugoslovenski plakat za Bergmanov film *Žene čekaju* (1952), čiji je koscenarista Gun Bergman

balkanske stereotipe o Šveđankama. Na Gun su navodno bile ljubomorne i Milica Babić i Sena Dizdar, žena pjesnika Maka Dizdara koji je tih godina ljetovao u Herceg Novom, a u priči o hercegnovskim druženjima s Gun Bergman pojavljuju se i slikar Vojo Stanić, zatim profesor Vojo Đurić, šef beogradske katedre za istoriju umjetnosti te "dve ljupke i lepe žene: Beba Stanković, supruga Milića Stankovića od Mačve, i Ivanka Bogdanović, supruga čuvenog arhitekte i disidenta u vreme Miloševićeve vlasti u Srbiji, Bogdana Bogdanovića." Njih dvije su ljeta 1971. godine radile na konzervaciji fresaka u staroj crkvi manastira Savina. Dio ekipe je bio i mladi arhitekta iz Niša Milan Petrović koji je, bilježi Pušićeva, bio "osobito predusretljiv" prema Gun.

SEDMI PEČAT

Žena rođena na sjeveru Evrope, u Linčepingu, poginula je na jugu, između Herceg Novog i Dubrovnika, u selu Komaji. Bio je prvi juli 1971. godine. Gun je sjedila u fići na mjestu suvozača, a vozio je mladi arhitekta Milan Petrović. Sudarili su se s drugim kolima, vozač je prošao s povredama, a Gun Bergman je poginula. Slomila je vrat. Jedna od potresnijih epizoda u Bergmanovoj autobiografiji jest opis njegovog susreta sa Ingmarom juniorom, njegovim i Guninim sinom, uoči njene sahrane. Nakon što devetnaestogodišnji mladić, usprkos sustezanju, zaplače, otac će pokušati da ga utješi govoreći o njegovoj majci, ali ovaj se "žestoko trgnuo otklanjajući takav razgovor". Režiser je uporno pokušavao da nastavi, dok ga sin nije "prostrijelio hladnim, prezrivim pogledom koji ga je ušutkao".

Sjećanje na brak sa Gun, Bergmana je progonilo čitavog života što dokazuje i jedno od posljednjih njegovih djela: scenario za film *Nevjernost* koji je 2000. godine režirala Liv Ulman. Kad piše o njoj, osjeća se ponos zbog njenog doktorata i "sve većih priznanja" koje su joj donosili njeni književni prevodi kao i zadovoljstvo da su poslije razvoda ponovo stekli bliskost, kao i grižnja savjesti zbog činjenice da su mu promakli "znakovi nezadovoljstva i ljubomore" njihovog sina.

ŽENA NA KAMENU

Posljednje pismo Gun Bergman Andriću datirano je prvog maja 1971. godine, tačno dva mjeseca prije njene smrti. U razgovorima s Ljubom Jandrićem, Andrić na jednom mjestu pominje Gun Bergman i veli: "Gun Bergman je jedna od žena poznatog filmskog režisera Ingmara Bergmana. Ona ne samo da je završila slavistiku nego je i veoma dobro naučila naš jezik. Dolazila je u Beograd k meni nekoliko puta. Bila je originalna žena. Kaže ona meni: *Gospodine Andriću, nemojte se ljutiti, ja ću prevoditi samo one vaše stvari koje mi se dopadnu.* I zaista je bilo tako. Slično je kasnije činila i sa Krležinim delima. Sva je šteta što ju je smrt presrela u tom radu."

Ovo je priča o ženi koju istorija pamti kao Gun Hagberg, Gun Grut i Gun Bergman. U brojnim knjigama i monografijama o Ingmaru Bergmanu, ona obično dobije tek tri ili četiri reference u indeksu. A ipak, osim što mu je bila žena i majka njegovog sina, ona je bila i model za veliki broj njegovih likova, kao što mu je i dala fabulu za film *Žene čekaju* pošto je riječ o anegdoti koja se tiče porodice njenog prvog muža. Također, članovi Švedske akademije koji su Andrića ovjenčali Nobelovom nagradom Andrića su zapravo čitali u njenom prevodu na švedski. Njihov Andrić bio je posredovan njenim glasom.

U eseju *Nesnimljeni Andrić*, Srđan Vučinić analizira koje bi Andrićevi prozni predlošci najviše odgovarali najvažnijim svjetskim režiserima pa zamišlja da je Orson Vels snimio *Prokletu avliju*, Roman Polanski *Maru milosnicu*, Andžej Vajda *Priču o vezirovom slonu* (što nije puka fantazija, Vajda je to planirao polovinom šezdesetih), Sem Pekinpo *Mustafu Madžara*, a Akira Kurosava *Omerpašu Latasa*. Ingmaru Bergmanu je tu namijenjena *Smrt u Sinanovoj tekiji*, uz obrazloženje da bi ovaj tu mogao da pronađe "dramu susreta sa smrću i trenutka istine, prodor u potisnuto i neizrecivo jednak blasfemiji".

I mada njeno ime u istoriji nije uklesano u kamenu, kao imena Ive Andrića i Ingmara Bergmana, nipošto nije jednako blasfemiji ustvrditi da njihovo mjesto u toj istoriji ne bi bilo takvo kakvo jest da nije bilo Gun Hagberg Grut Bergman. ¶

MUHAREM BAZDULJ

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA
OPEN SOCIETY FOUNDATION, SERBIA

POZIV ZA PODNOŠENJE AKTIVISTIČKIH INICIJATIVA POJEDINACA

IMATE IDEJU ZA DRUŠTVENI ANGAŽMAN, ALI NEMATE SREDSTAVA DA JE IZVEDETE?

HTELI BISTE DA SPROVEDETE ODREĐENU AKCIJU, ALI NISTE ČLAN NIJEDNOG UDRUŽENJA GRAĐANA?

MISLITE DA IMATE DOBRU IDEJU KOJU BI VREDELO ISPROBATI U PRAKSI?

Fondacija za otvoreno društvo poziva pojedince da podnesu projektne ideje koje imaju nekonvencionalan pristup i/ili nude inovativna rešenja za promene praksi i politika u zajednici, a koje su vezane za društveni razvoj Srbije.

Cilj ovog konkursa je da se omogući sprovođenje ideja pojedinaca koji imaju znanje i/ili iskustvo u nekoj od tematskih oblasti, i potrebna im je podrška za realizaciju projektne ideje i širu društvenu akciju. Inicijativa pojedinca može biti identifikovanje novog problema, predlaganje novog rešenja za određenu politiku, razvoj određenih inovativnih praksi ili predlaganje novog pristupa za javno zagovaranje promene politike u određenoj oblasti.

Okvirne tematske oblasti su:

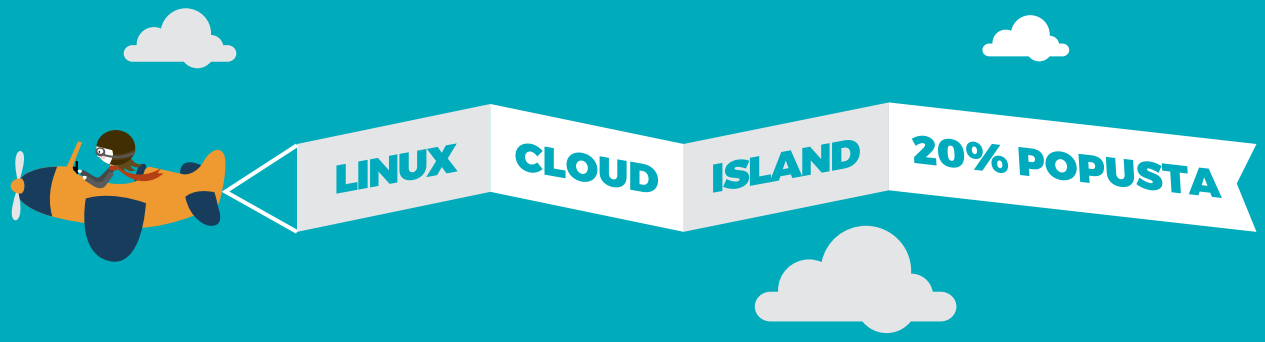
- **Socijalna i solidarna ekonomija** – oblici organizovanja i udruživanja i prakse koji teže da odgovore na potrebe koje ni država ni tržište ne mogu da zadovolje ili ne zadovoljavaju na optimalan način - etičke banke, zajednice samopomoći, zadruge i sl;
- **Ekonomske afirmativne mere** za (samo) zapošljavanje pripadnika isključenih grupa izloženih diskriminaciji (Romi, LGBTI, stariji);
- **Inter-generacijska solidarnost** – aktiviranje starijih kao aktivnih članova društva koji doprinose njegovom razvoju;
- **Novi građanski aktivizam** – premošćavanje jaza online/offline, odnosi između NGO i društvenih pokreta, artikulisanje stavova isključenih grupa;

Projektnu ideju može podneti samo pojedinac. Uspešni kandidati će dobiti ličnu stipendiju i dodatna sredstva za troškove realizacije projekta. Dodatna sredstva su namenjena instituciji koju kandidat odabere da mu bude podrška u toku realizacije projektne ideje. Za slučaj da kandidat nema odabranu organizaciju, Fondacija će kandidata uputiti na relevantne organizacije odgovarajućeg profila, kako bi ostvarili saradnju i obezbedili realizaciju projekta. Za sve vreme realizacije projekta, pojedinac koji je podneo projektnu ideju ostaje nosilac projekta. Projektne ideje ne mogu podnositi institucije ili udruženja građana. Fondacija neće podržati projektne ideje koje vode sticanju formalnih obrazovnih kvalifikacija pojedinaca (fakulteti, specijalističke škole itd.) i pretežno istraživačke projekte i/ili projekte izdavaštva.

Rok za realizaciju projektne ideje je do 9 meseci. Ukupni iznos pojedinačne podrške će iznositi **do 800.000 dinara.** Kratak opis projektne ideje i biografiju (CV) treba dostaviti elektronski **do 18. novembra 2015.** na adresu *office.projekti@fosserbia.org* sa naznakom ***Prijava na konkurs***. Prijavni formular se može preuzeti na vebsajtu *www.fosserbia.org*

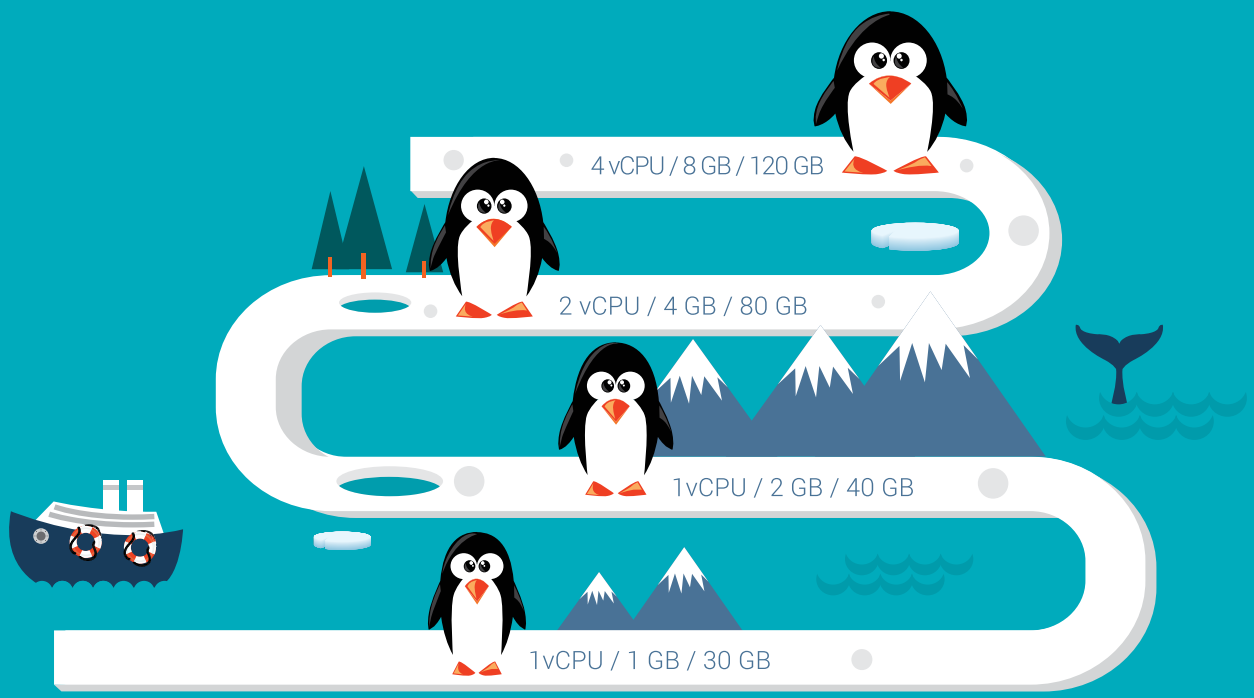
Powered by EUnet HOSTING

Connected by SBB

NOVO u ponudi Cloud servera od 15. novembra

- **Najnoviji Linux** operativni sistemi
- **Automatska** instalacija aplikacija
- Cloud server sa **cPanel-om**

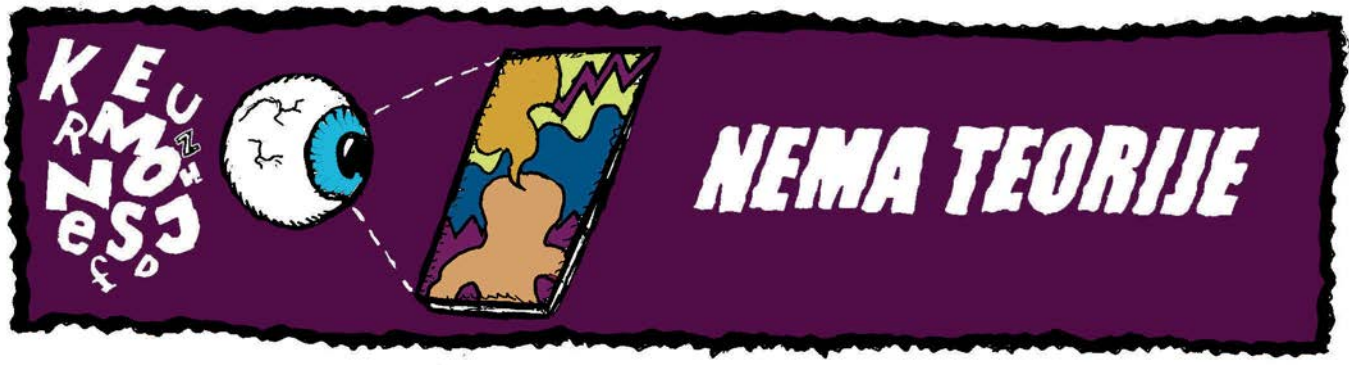
EUnet HOSTING

www.eunethosting.com
011 30 10 500

Bulevar Zorana Đinđića 8a
Beograd

SBBSOLUTIONS
pametna rešenja

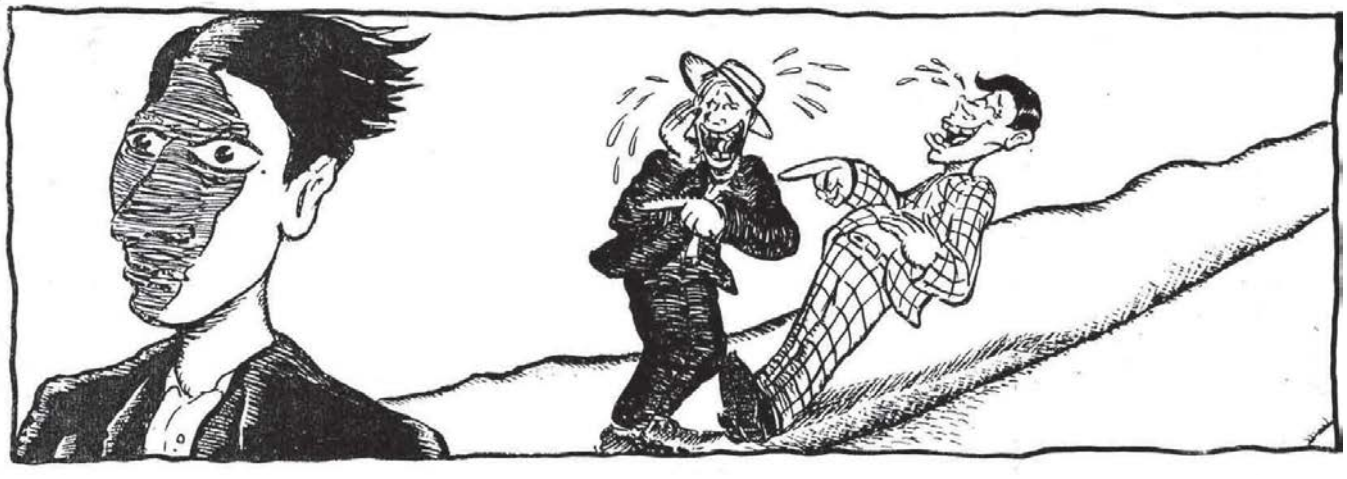
www.sbbsolutions.rs
Kontakt centar 19966

Pisci o umetnicima: O Aleksandru Zografu

PRIRODNA TEŽNJA LJUDSKOG BIĆA DA SE SAKRIJE U HLADU PALMINOG DRVETA

Piše: **Zoran Paunović**

Uprkos široko rasprostranjenoj predrasudi, strip nije eskapistička umetnost – bar ne više no bilo koja druga: eskapizam je uvek u oku posmatrača, i tiče se posmatračeve želje za bekstvom, a ne suštinske prirode posmatranog dela. Istina je, međutim, da pojedini vidovi umetničkog izraza češće i lakše uspevaju da zadovolje prirodnu potrebu za lekovitim izbegavanjem stvarnosti. Strip, na primer – posebno onda kada je smešten u imaginarnu budućnost ili, naročito, u mitologizovanu prošlost. Naravno, nije svaki odlazak u prošlost bežanje u prošlost – čak ni onda kada na to putovanje krećemo iz sadašnjosti koja svakim aspektom svog postojanja izaziva želju za bekstvom. Umetničko istraživanje prošlosti podrazumeva pre svega potragu za identitetom – kako sopstvenim, tako i identitetom zajednice u kojoj smo se rođenjem obreli i kojoj, makar zvanično i formalno, pripadamo. Takva potraga, kao i svaka »

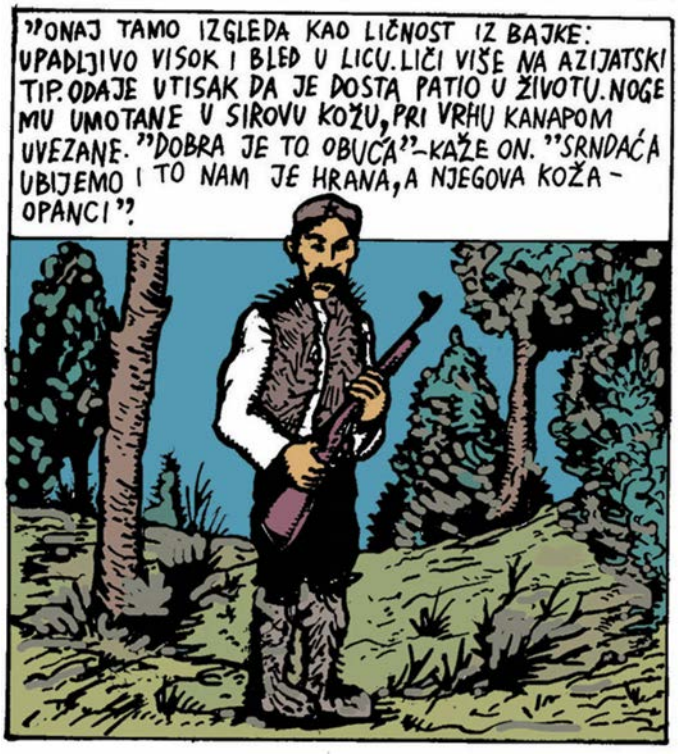

potraga, svojevrsna je avantura: u slučaju Aleksandra Zografa, ta bi se avantura mogla opisati kao istraživanje jednog boljeg sveta koji je nestao, i mi s njim. Likovni izraz tog istraživanja, na prvi pogled miran i uravnotežen, sadrži u sebi vrtoglavo širok raspon emotivnih doživljaja i duševnih stanja, na Zografovom autoportretu prikazanih minimumom sredstava, sasvim svedenim repertoarom gestova i grimasa. A minimalizam je po pravilu otmen – posebno onda kada je udružen s pogledom na svet koji bi se mogao okarakterisati kao magijski realizam, pogledom koji podrazumeva naizgled mali, jedva primetan, a za umetnost presudno važan otklon od stvarnosti: kao kad Paja Patak postane žuti Paja Patak; takvim očuđenjem jedan uveliko potrošeni i od smisla ispražnjeni junak iz stripa postaje deo očaravajuće nadrealnog univerzuma.

Očuđenje se u artističkom preobražavanju stvarnosti možda i češće no što bi trebalo postiže tako što se svet sagledava očima deteta: takva kreativna prečica deluje naročito pogrešno onda kada njome pokušava da se posluži neko ko je odavno zaboravio (ili nikad nije ni znao) kako dete posmatra, promišlja i oseća svet. Sa Zografom, srećom, to nije slučaj: on ne samo da je detinju vizuru sačuvao netaknutu, već joj je dodao i jednu dublju dimenziju očuđenja – ovaj umetnik svet posmatra očima deteta koje spava, i sanja. Sanja, pored ostalog, i jučerašnji svet, naseljen likovima koji bi bez subjektivnih istoričara kakav je onaj o kome je ovde reč odavno bili zaboravljeni: te male istorije govore (naravno, samo onima koji umeju da ih čuju i vide) o svom vremenu mnogo više no ona velika, zvanična. Zograf je subjektivan, ali i pedantan istoričar, koji stvara neočekivane, a čvrste spone između velike i male istorije, između sadašnjosti i prošlosti: stare publikacije koje mu služe kao povratne (?) karte za putovanje kroz vreme, on oživljava i time što ih neretko predstavlja fotografski, bezmalo kao faksimil, i postavljanjem u novi kontekst pretvara ih u neporecivu umetnost. Kontekst, prema tome, jeste izuzetno važan – ali „detalj je sve", kako je to primetio Vladimir Nabokov u jednom romanu prepunom detalja.

Zografov smisao za detalj najuočljiviji je u njegovim putopisima, gde nam lucidno, epifanijski izdvojenom sitnicom, otvara i otkriva gradove, podneblja i narode. Takva je sitnica, na primer, silueta pacova urezana u stub na periferiji Venecije, kao simbol vekovima gomilanog taloga "intrige i misterije svake vrste", takve su litarske krigle piva u Minhenu, ili osakaćeni spomenik revolucionaru u Travniku; svi ovi, i mnogi drugi neobični i naoko samo svom okruženju svojstveni detalji, upravo svojom raznolikošću prenose suštinski istovetnu poruku: svet je jedan, i sve različitosti između onih koji ga nastanjuju samo su površni privid. Jer, svet čine ljudi, a oni su, ako su ljudi, svuda isti. Iz takvog stava proističe i jasna, nepokolebljiva etika, koja se od zla brani tako što ga vizualizuje (kao na crtežu "ratnog kolača" načinjenog u vidu tenka), a dobro čuva na isti način (kao u priči o *Politikinom zabavniku*).

Sve to, dabome, nipošto ne znači da je Zografova umetnost na bilo koji način sputana ograničenjima nametnutim skučenošću duhovnog i fizičkog okruženja u kome nastaje. Naprotiv: upravo je preteška teskoba pojedinih prizora najpodesnije polazište za potvrdu umetnikove ideje-vodilje: *mogućnosti postoje*, njegov je životni moto, a on ih ne samo otkriva, već i crta tako

da postaju opipljive, bivajući pri tom imaginarne i konkretne u isti mah. Ono što je groteskno i uvrnuto Zograf rado predstavlja kao nešto potpuno normalno i podrazumevano (poput dišanovske klozetske šolje iz devetnaestog veka), dok s druge strane nepogrešivo ume da sitnim detaljem ukaže na temeljnu iščašenost nečega što naoko deluje banalno, poput bizarno razdraganih novogodišnjih čestitki iz pedesetih i šezdesetih godina prošlog veka. Naročitu sklonost pri tom pokazuje prema onome što je "privlačno baš zato što je toliko omanulo", prema artefaktima koji imaju skrivene vrednosti, ali su suštinski promašili smisao: odličan primer te vrste nudi stripovani rimejk naučnofantastične novele "Zarobljenici mora tišine", iz sredine šezdesetih, priče o kosmonautima iz SFRJ, koji putuju na Mesec, gde nailaze na raketni brod iz koga je "izašlo četiri ili pet plavokosih devojaka". Priča se prekida u trenutku kad preti da iz naučno-fantastičnog pređe u erotski žanr, a na njenom kraju, u poslednjem kvadratu, pripovedač s prividnom ravnodušnošću zaključuje: "niti ko više putuje na Mesec, niti postoji SFRJ...". Neosetan preobražaj naučne fantastike u prigušeni egzistencijalistički lament tek je jedan od vidova žanrovske raznolikosti kojom se odlikuje svet Zografovih priča. Ima tu svega: od trilera, preko epistolarnih ljubavnih romana i istorijskih povesti, do filozofskih promišljanja; "Usamljeni hodač" iz *Okeana iznenađenja* na zastrašujuće ubedljiv i celovit način sumira ljudski život u svega pet tabli. Crno-belih, naravno, s posebnim naglaskom na crnoj boji. Jer, album *Okean iznenađenja* spada u najupečatljivija umetnička svedočanstva o ogavnim devedesetim (od kojih, naivno smo verovali, ne može postojati ništa gore). Reč je o dnevniku u neprekidnom nastajanju, stripu kao toku svesti u kome autor, više no igde drugde, progovara u svoje ime. Za razliku od mnogih tvoraca priča koji se trude da između sebe i protagoniste-pripovedača naprave jasnu razliku i uspostave distancu, Zograf sasvim nedvosmisleno crta sebe kao glavnog junaka i naratora, dajući tako svojoj *ich* formi snažan lični, autobiografski pečat, i usput pokazujući da je i autobiografija pre svega igra imaginacije. U takvoj igri, nacrtani predmeti gube svoju prvobitnu prirodu: mnoge od njih, poput srebrnog držača za čačkalice, ili mehaničkog papagaja ("koji ponavlja svaku vašu reč, i to baš vašim glasom!"), prestaju da budu nehotično komični kič i postaju artefakti, odnosno segmenti i simboli dosledne i celovite autorske poetike.

Jedan od osnovnih ciljeva koje ta poetika sebi postavlja jeste borba protiv banalnosti. Jer, svet je suviše običan, suviše uniformisan i jednoličan; stoga je dragoceno sve što narušava tu zatupljujuću estetsku i duhovnu monotoniju – od nevešte umetnosti otelovljene u zaboravljenim knjigama s buvlje pijace, do bizarnih izuma, praktično neupotrebljivih, ali dragocenih zbog svoje uvrnute larpurlartističke groteskности. Groteskna »

je, zapravo, celokupna stvarnost u kojoj živimo, odvratna i komična u isti mah, i podnošljiva možda samo zbog te komične dimenzije, nepogrešivo uhvaćene na Zografovom crtežu; toj groteskosti nije potrebna imaginativna nadgradnja: najefektnija je upravo onda kad se u umetnički izraz transponuje s ledenom, basterkitonovskom ozbiljnošću.

Bastera Kitona, istina, nema među protagonistima Zografovog sveta, ali zato su tu mnogi drugi ikonički likovi popularne kulture – Miodrag Petrović Čkalja, ali i Dragoljub Aleksić, Zoran Miščević, ali i Milivoj Jugin – koji sami sobom, asocijativno, govore o svom vremenu više no čitavi tomovi knjiga. Komika s kojom su predstavljeni njihovi portreti diskretna je, a neodoljiva: slika je komentar teksta (a ne, kako je uobičajeno, obrnuto), i to sa stavom koji najčešće nije čak ni blaga ironija, već saosećanje i razumevanje na nivou znatno višem od doslovnog, površinskog. U takvoj, sasvim osobenoj intertekstualnosti, nastaju očaravajući nadrealistički prizori, poput onog u kome Čkalja odlazi niz ulicu praćen pogledima divljih životinja koje stoje na uglu: ikonički, mitski status narodnog heroja među komičarima time nije nimalo narušen, ali je njegov lik "pomeren", i prikazan u potpuno novom svetlu, oplemenjen novim slojevima smisla.

Mitopejski aspekt Zografovog stvaralaštva odraz je nasleđa modernizma - preciznije, one džojsovske sklonosti ka preispitivanju, neretko ismevanju i razaranju starih mitova, da bi se na njihovim ruševinama podigli novi. Elvis Presli je pretvoren u nametljivo priviđenje, a Karađorđe u mušičavog, na trenutke prilično neuračunljivog kabadahiju; partizanska epopeja s koje je skinut sloj ideološkog mitologizovanja pretvara se u uzbudljivi akciono-egzistencijalistički triler. Na taj način, postaje sasvim očigledno kako ideologija zagađuje čak i najbolje priče, i pretvara ih u podmuklu, perfidnu laž.

Istina je negde drugde – u takozvanim malim stvarima. A Zograf je istinski velemajstor u otkrivanju mitskog potencijala zaturenih, marginalnih likova i priča. Na njegovim crtežima i sasvim obične, prolazne stvari i pojave, sticajem okolnosti (obično nesrećnih) dobijaju auru začudnog, sudbonosnog, mitskog – kao *Politika* od 6. aprila 1941, u kojoj "Paja Patak upisuje školu za boksovanje, mačevanje i rvanje". Doslednim mistifikovanjem podrazumevanog i demistifikovanjem lažno uzvišenog, Aleksandar Zograf nas bez prestanka suočava s drugačijim pogledom, izmenjenom vizurom gledanja na stvari koje olako i površno nazivamo "običnim" (a ništa nije obično ili neobično samo po sebi – običnost zavisi isključivo od konteksta) i podstiče nas da uvek iznova promišljamo svet, da ne pristajemo na rutinske, unapred zadate putanje misli i emocija. A to je valjda i svrha svekolike umetnosti: ne da daje komentare i zaključke već da otvara i menja vidike, da poništava i razbija svaki oblik dogmatskog mišljenja i konvencionalnog rasuđivanja.

I upravo to je ono što u svakom kvadratu svakog svog stripa čini Aleksandar Zograf. Zagledan u svoje snove, u stanju je da savršeno razume i tuđe, da svojim crtežima raspreda i iznova tka tanku pređu od koje su oni načinjeni. Neizlečivo opčinjen zamišljanjem i izmišljanjem tuđih života, u stanju je da se probudi u sopstvenom stanu i zapita se gde je, i ko je on zapravo. Takav osećaj ima i čitalac uvučen u Zografov strip: okružen poznatim stvarima, on do u beskraj postavlja sebi ista dva pitanja. Zaista, gde smo, i ko smo? Odgovora, naravno, nema – ali *mogućnosti postoje*. I iz kvadrata u kvadrat, sve ih je više. ¶

Projekat "Nema teorije" realizuju organizacija "Anonymous said:" i nedeljnik "Vreme", uz podršku Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije.

www.erstebank.rs; Erste telefon: 0800 201 201, 066 89 69 000

Jer ste iskusni
izaberite **Erste keš kredit**

Iskoristite specijalnu Erste keš kredit ponudu uz jedinstvene uslove:

- ✓ 6% fiksna kamatna stopa* tokom celog perioda otplate
- ✓ Odobrenje u roku od 24h
- ✓ 12 meseci održavanje računa i korišćenje NetBanking usluge bez naknade
- ✓ Specijalna ponuda važi do 30.11.2015.

Posetite najbližu Erste filijalu ili **www.erstebank.rs** za više informacija.

ERSTE Bank

Nama ste uvek prvi.

* **Uslovi za gotovinski kredit:** iznos kredita **od 50.000 do 1.500.000 RSD.** Fiksna kamatna stopa **6%** tokom celog perioda otplate. Rok otplate od **6** do **12** meseci. Za klijente sa prenosom zarade. Promotivni period u kojem važe uslovi: od 07.09.2015. do 30.11.2015. godine. **Posebne pogodnosti:** novi klijenti koji u promotivnom periodu otvore tekući račun biće oslobođeni naknade za održavanje standard računa i mesečne naknade za korišćenje NetBanking usluge u periodu od godinu dana. Postojeći klijenti Banke kojima u promotivnom periodu bude odobren gotovinski kredit i koji žele da koriste uslugu NetBanking, a nisu je koristili 06.09.2015. godine, biće oslobođeni mesečne naknade za korišćenje usluge NetBanking u periodu od godinu dana. **Reprezentativni primer za gotovinski kredit u RSD:** Iznos kredita: 100.000 RSD. Rok otplate kredita: 12 meseci NKS: 6% (fiksna, godišnja). Iznos mesečne rate: 8.606,64 RSD. Ukupno otplaćeno nakon 12 meseci: 103.279,68 RSD. Trošak kamate: 3.279,68 RSD. Trošak menice: 50 RSD. Trošak osnovnog izveštaja Kreditnog biroa: 246 RSD. **EKS: 11,42% na dan 01.09.2015.** Naknada za obradu kreditnog zahteva: 2,25% (2.250 RSD). Reprezentativni primer važi samo za konkretan slučaj kada je odobren kredit na navedeni iznos.

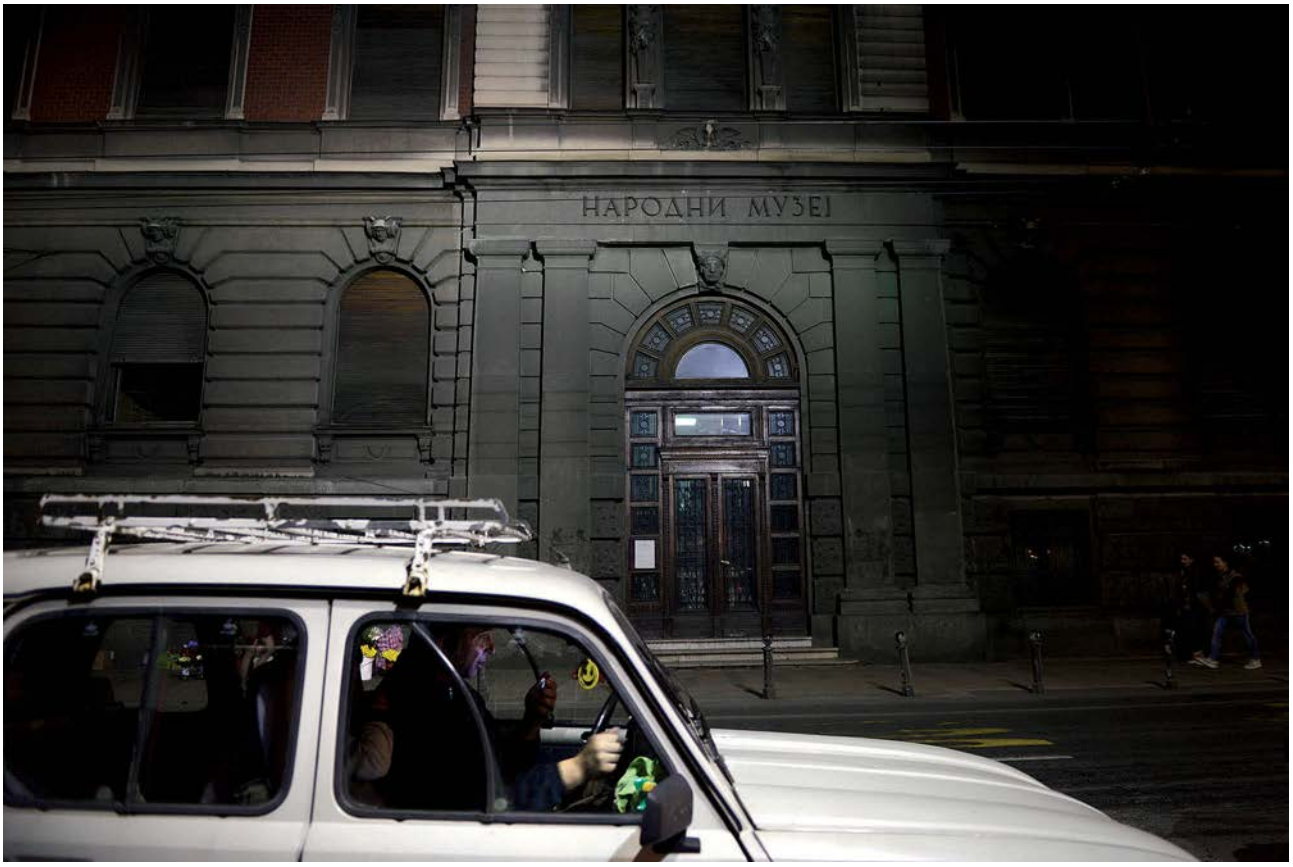

Muzej savremene umetnosti

Fotoreportaža: **Pogled na kulturne insitucije Beograda**

ŠTA SE VIDI GOLIM OKOM

Akcija "Evropska prestonica kulture" ustanovljena je pre tačno tri decenije, 1985. godine. Prva prestonica kulture bila je Atina, odakle je i potekla ova akcija, da bi kasnije to bili uglavnom značajniji evropski kulturni centri. Godine 2009. i Grad Beograd je odlučio da podnese kandidaturu za evropsku prestonicu kulture 2020, i navodno započeo pripreme u okviru projekta nazvanog "Beograd 2020". Od tada se mnogo šta u ovdašnjem društvu, medijima i politici promenilo, ali je trend propadanja kulturnih institucija i urušavanja kulturne infrastrukture nastavljen i intenziviran, dok je status kulture u društvu iz godine u godinu padao paralelno sa procentom odvajanja budžetskog novca za njeno održavanje. Kandidaturu za "Evropsku prestonicu kulture" više niko ne pominje. Fotografije beogradskih institucija našeg fotografa Milovana Milenkovića svedoče o stanju ovdašnje kulture

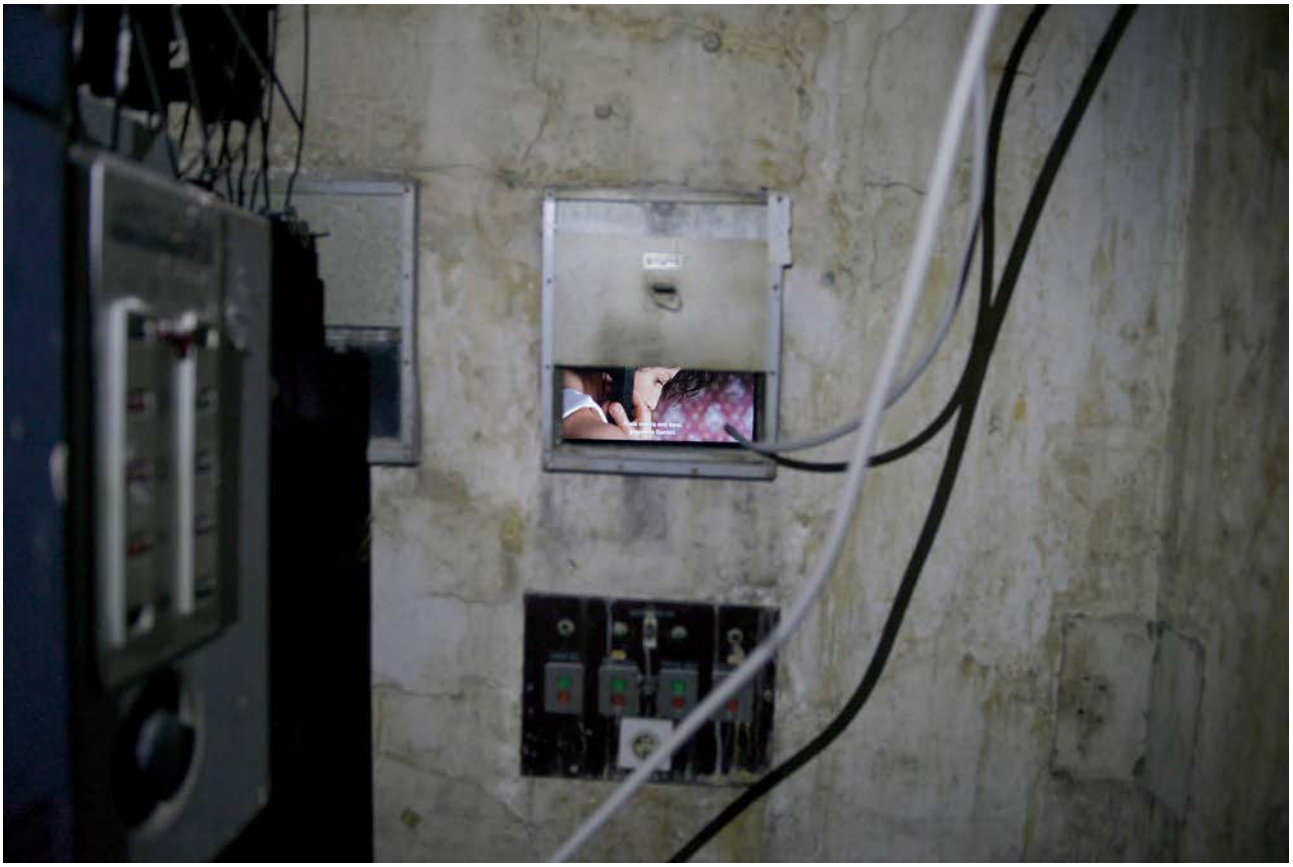
Narodni muzej

Narodno pozorište

Cineplexx Ušće

Bioskop Zvezda

KPGT

Skulptura ispred Muzeja savremene umetnosti

svako dobro :) hemofarm.rs

Već 55 godina želimo vam

SVAKO DOBRO

jer znamo da je

DOBRO ZDRAVLJE NAJVEĆE BOGATSTVO.

svako dobro Hemofarm
član STADA grupe

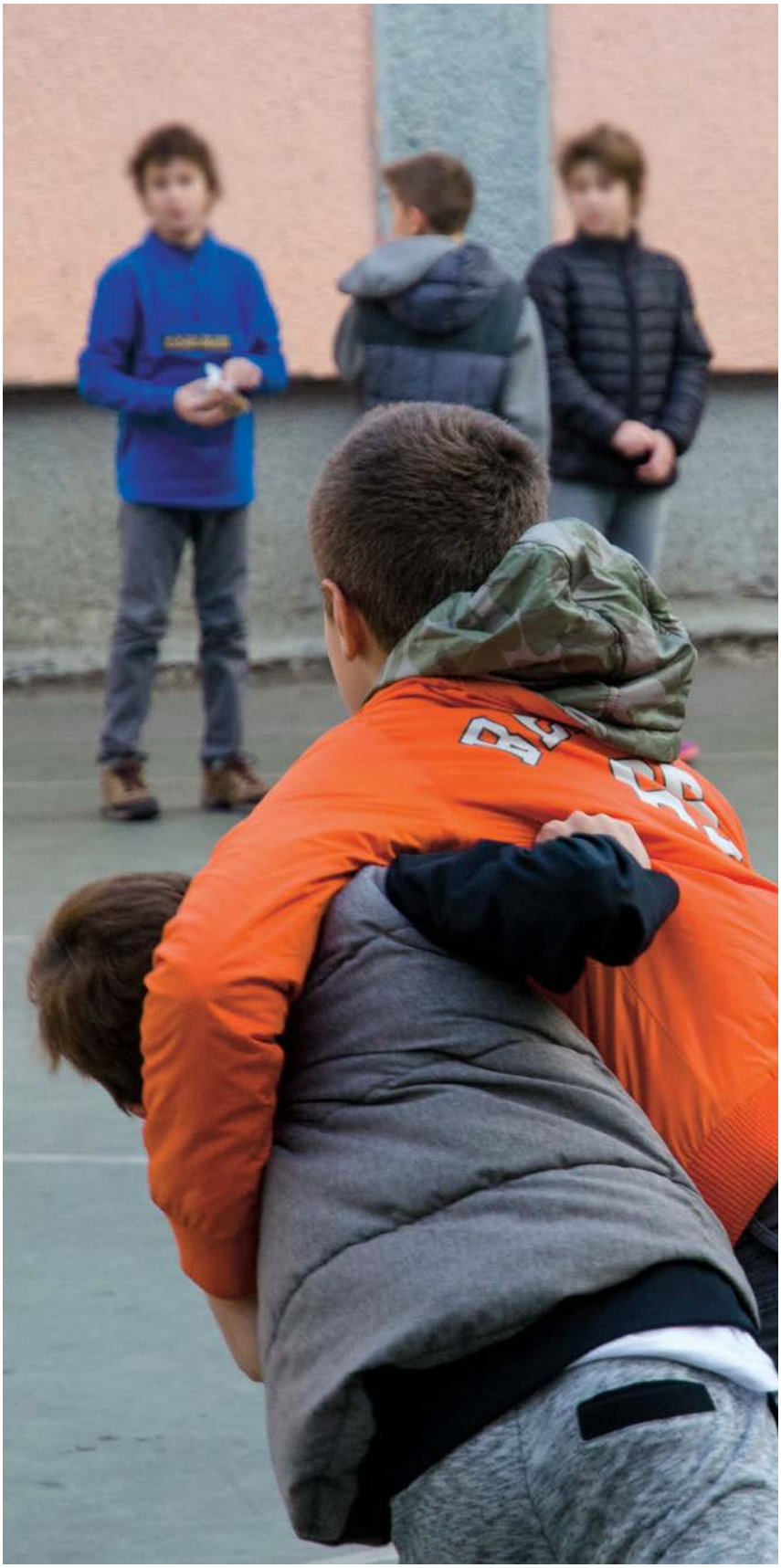

Foto: Marko Rupena

Kad dete tuče dete

Učenik osmog razreda u Osnovnoj školi "Vuk Karadžić" u Novom Sadu, udario je drugara u stomak i pocepao mu slezinu – objavljeno je u medijima 9. oktobra ove godine. Dan ranije, saznalo se da su se u jednoj školi u Batočini među đacima pojavile fotografije razgolićene maloletne učenice, koje je neko, navodno šale radi, izmontirao. Prošlog meseca su osamnaestogodišnjeg maturanta Ekonomske škole u Vranju, pretukli njegovi vršnjaci, u Kruševcu su učenice Hemijsko-tehničke škole stare 15 i 16 godina pretukle drugaricu, u Valjevu je petnaestogodišnjak osumnjičen da je naterao na oralni seks lakše mentalno retardiranog dvanaestogodišnjaka, trojica maloletnika silovali su devojčicu u Kovinu...

Iz Konvencije o pravima deteta

ČLAN 19.

1. Strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće zakonske, administrativne, socijalne i obrazovne mere za zaštitu deteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povređivanja ili zlostavljanja, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući seksualno zlostavljanje, dok je pod brigom roditelja, zakonskih zastupnika ili bilo koje druge osobe koja se brine o detetu.

2. Takve zaštitne mere, treba, prema potrebi, da uključuju efikasne postupke za donošenje socijalnih programa za obezbeđivanje neophodne podrške detetu i onima koji se o detetu staraju, kao i drugih oblika zaštite i sprečavanja, utvrđivanja, prijavljivanja, prosleđivanja, istrage, postupanja i praćenja slučajeva ovde navedenog zlostavljanja deteta i, po potrebi, obraćanja sudu.

Dobra praksa

Uspešan recept u rešavanju problema vršnjačkog nasilja je kombinacija dobre prevencije i druženja sa drugim školama, kaže Dejan Stanković, direktor Osnovne škole "Sveti Sava" u Beogradu. "Osim dežurnog policajca, koji je u školi od početka do kraja nastave, video-nadzora raspoređenog na 20 mesta, znači osim preduzimanja preventivnih mera, mi često organizujemo susrete sa drugim školama. Bez tog kontakta, bez zajedničkih manifestacija i druženja koje takvi susreti omogućavaju, prevencija ne bi mogla da sačuva učenike od vršnjačkog nasilja. Naravno, i mi, kao i svaka škola, imamo tim za zaštitu dece od nasilja i zlostavljanja. U timu su psiholog, pedagog, nekoliko nastavnika, predsednik učeničkog parlamenta, predsednik saveta roditelja. Oni razmatraju i rešavaju probleme u vezi sa nasiljem", kaže Dejan Stanković.

Osnovnu školu "Sveti Sava" pohađa 810 đaka, a to je skoro duplo više nego što ih je bilo pre osam godina kada je gospodin Stanković postao njen direktor. Stanković kaže da "udvostručen broj dece znači uvećanje eventualnih njihovih međusobnih sukoba za četiri puta. Mi, međutim, sada imamo manje nasilja nego što ga je bilo pre, recimo, deset godina: nema sukoba između škola, niti pojedinaca koji će da povedu grupu druge dece u neku tuču."

Sitnih koškanja među decom naravno da ima. "Uvek će, na primer, neki šestak da izbaci iz reda mlađeg od sebe. Na časovima razrednog starešine se redovno priča o toleranciji, saradnji i sličnim temama. Psiholog i pedagog redovno posećuju odeljenja i preventivno pomažu ili razrešavaju neki problem. Ako se desi neki prestup, sukob između dva učenika, zovemo roditelje i pokušavamo da ga rešimo. Jer, nasilje ne potiče od škole, već od okruženja i vaspitanja u porodici."

Od početka školske godine ova škola, kao i sve ostale u Srbiji, dobile su propis koji bi mogao da im oteža suzbijanje vršnjačkog nasilja. "Ministarstvo prosvete je propisalo da škole koje imaju između 24 i 32 odeljenja, a to je grupa kojoj mi pripadamo, ima pravo na 150 procenta pedagoške službe. To konkretno znači da možemo da imamo psihologa koji će raditi puni fond časova i pedagoga sa polovinom tog fonda, ili obrnuto. Škole sa manjim brojem odeljenja, mogu da biraju i zaposle ili psihologa i pedagoga sa pola radnog vremena, ili samo jednog od njih sa punim fondom časova. Ovo je pogrešan način štednje, tim psiholog-pedagog je važan za svaku školu. S druge strane, priča se o suzbijanju vršnjačkog nasilja, i od škole se traži da smanje i suzbiju taj problem. Ovakva odredba Ministarstva nam u tome odmaže. U društvu su sve veći problemi i izazovi, sve više treba da se radi na edukaciji dece i roditelja, a to je nemoguće postići bez psihologa i pedagoga", upozorava gospodin Stanković.

S.Ć.

Nasilje se definiše kao svaki oblik jedanput učinjenog ili ponovljenog verbalnog ili neverbalnog ponašanja koje ima za posledicu stvarno ili potencijalno ugrožavanje zdravlja, razvoja i dostojanstva dece. Svi oblici nasilja, zlostavljanja, zloupotreba i zanemarivanja dece, kojima se ugrožava ili narušava fizički, psihički i moralni integritet ličnosti deteta, predstavljaju povredu jednog od osnovnih prava deteta navedenih u Konvenciji o pravima deteta, a to je pravo na život, opstanak i razvoj.

Oko 65 procenata učenika je doživelo nasilje bar jednom, a 22 procenta prijavljuje učestalo vršnjačko nasilje. Prema podacima UNICEF-a, u Srbiji je od 2010. do prošle godine procenat dece između prve i četrnaeste godine koja su doživela psihološko nasilje ili fizičko kažnjavanje opao sa šest na 43 odsto u opštoj populaciji, a među decom u romskim naseljima od 86 na 66 procenta. Smatra se da je Zakon o obrazovanju iz 2009. godine u kome je dat prioritet sprečavanju nasilja u školama, doprineo ovom smanjenju, kao i da je inicijativa *Škola bez nasilja*, koju je pre deset godina pokrenuo UNICEF, dovela do povećanog prijavljivanja nasilja i povećane primene nenasilnih metoda rešavanja konflikata. *Škola bez nasilja* se trenutno sprovodi u 251 školi iz 64 mesta, što je oko 18 procenata od svih škola u Srbiji, u kojima je obuhvaćena 21.000 učenika i 15.000 odraslih. Zbog postignutih rezultata *Škole bez nasilja*, 2010. godine je sačinjen podzakonski akt u oblasti obrazovanja, koji se odnosi na zanemarivanje i zlostavljanje dece.

U Posebnom protokolu za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim

MOBILNIM TELEFONOM DO PRAVDE: Snimak maltretiranja devojčice u Kruševcu
Foto: Blic

ustanovama, piše da se "nasilje odražava na celokupni razvoj i život deteta, bez obzira na oblik i mesto dešavanja. U današnjim uslovima teško je predvideti kada i gde će se nasilje dogoditi, ko su mogući učesnici i kakve će biti posledice. Prioritetni zadaci ustanova koje se bave obrazovanjem i vaspitanjem dece i mladih su da utiču na formiranje stavova o neprihvatljivosti ovakvog vida ponašanja, kao i razvijanje tolerancije, razumevanja i prihvatanja različitosti."

Smatra se da je nasilje među srednjoškolcima veći problem, da je češće i surovije od nasilja među osnovcima. Policijska uprava Beograda postavila je dežurnog policajca u svaku gradsku školu, intenziviran je rad na edukaciji učenika, roditelja i nastavnog osoblja, kao i na kontroli bezbednosti u školskim dvorištima i neposrednom okruženju, naročito srednjih škola. Ova kontrola se naročito odnosi na kontrolisanje ugostiteljskih objekata i prodaju alkohola maloletnicima, suzbijanje narkomanije i registrovanje mladih koji pripadaju nekoj od navijačkih grupa.

Da li institucije predviđene za zaštitu dece od nasilja sprovode donete zakonske propise? Slađana Krstajić, majka Danila, maturanta iz Subotice, koga su od osnovne škole drugovi maltretirali i smatrali da je glup samo zato što ne čuje iako je zbog radova iz biologije dva puta bio u Petnici, ispričala je za portal *Cujemovas.rs* iskustvo sa prosvetnom inspekcijom kojoj su prošle godine prijavili vršnjačko nasilje: "Moram da kažem, sve te komisije, to je jedna velika smejurija. Veliko ništa! Veliko gubljenje vremena i popunjavanje tabela! Jedna birokratija! Taj savetnik je mrtav hladan, ne tiče ga se što dete ima psihičkih

Ćuškanje nije nasilje

Učenici Osnovne škole "Ivan Goran Kovačić", koja je uključena u program "Škola bez nasilja", kroz Đački parlament i Vršnjački tim rešavaju i probleme nasilja. Učenici osmog razreda ove škole su nam rekli da o tome razgovaraju sa direktorom, nastavnicima i psihologom, ali i da se mnogi ipak plaše da vršnjačko nasilje i zlostavljanje i zanemarivanje u porodici prijave.

"Đaci se obično 'zakače' na odmoru ili na času, pa onda nastavnici reaguju i reše problem. Ukoliko trpimo bilo kakvu vrstu nasilja, treba da se obratimo nastavniku, direktoru ili psihologu, ali se to retko desi. Neki učenici ne prijavljuju nasilje zato što ih je sramota ili zato što ne žele da podele problem sa drugima jer misle da će ti drugi razgovarati sa njihovim roditeljima, pa će oni vršiti još veći pritisak", kaže Milica.

Njen drug, Mašan, misli da je u njihovoj školi situacija bolja nego u drugim školama. "Često se dešava da se đaci 'ćuškaju' i vređaju, ali pravog fizičkog nasilja ima retko. U Vršnjačkom timu se razgovara o raznim vrstama nasilja i predlažu se načini da se problemi reše. Verovatno ima dece koja su zlostavljana u porodici ili trpe neku drugu vrstu nasilja, ali to niko ne zna. O tome se ne priča."

Vršnjačko nasilje češće je među učenicima različitih škola, što potvrđuju i učenici škole "Ivan Goran Kovačić", koji su zbog renoviranja prošle školske godine nekoliko meseci imali nastavu u drugoj školi. Kako kažu osmaci, tamo je dolazilo do međusobnog prozivanja i koškanja učenika ove dve škole.

"Dečaci se češće međusobno 'ćuškaju', nego devojčice", kaže Lola. "Bilo je tuča i kod nas u školi, a razlozi za njih su uvek glupi – neko kaže nešto pogrešno, pa se ovaj drugi naljuti. Učenici se sami 'kače', imaju loš odnos i koliko god da idu na razgovor kod direktora ili psihologa, to ne može da se reši. To je čist odnos između njih, da li hoće ili neće da se pomire. Nasilje u porodici je ozbiljnije. Mi smo mali i nemamo toliku odgovornost da prijavimo nasilje koje neko od naših drugara trpi u porodici, a ne znamo ni kako da to uradimo. U školi smo malo pričali o tome, a učenici se ne oslanjaju toliko na podršku nastavnika, pa zato problem i ne prijavljuju."

Među učenicima ove škole zastupljenije je verbalno nasilje od fizičkog, smatra Vanja. "Češće neko nekog vređa, a retko kad se potuče. I kada dođe do fizičkog nasilja, to se brzo reši." Za razliku od vršnjačkog nasilja, koje učenici rešavaju sa nastavnicima, nasilje u porodici je tema o kojoj se govori, ali problem se retko prijavljuje, dodaje ona: "Deca su često u strahu, plaše se da ga prijave, razmišljaju o tome šta će biti ako roditelji saznaju, hoće li biti još gore, onda ćute i trpe i situacija se samo pogoršava iz dana u dan. U školi nas uče da treba da uputimo prijavu, ali većina i dalje to ne bi uradila."

Zlostavljanje i zanemarivanje u porodici među učenicima i dalje je tabu tema, a to ostaje čak i kada se neko požali drugarima. Kao jedan od razloga za to navode strah da će biti gore, ali i da često nisu sigurni da neko govori istinu. "Nama je jedna drugarica ispričala kako trpi nasilje u porodici, ali da neće to da prijavi jer se plaši posledica", kaže Marija. "Mi nismo nikome ispričali, rekli smo joj da to ona mora da prijavi i da mi nećemo da se mešamo."

"Možemo da prijavimo, ali pitanje je šta će se tada desiti", kaže Marko. "Deca koja imaju problema u porodici se često povlače u sebe, ne žele da pričaju, plaše se da razgovaraju."

Kao najčešći razlog zbog kog ne prijavljuju nasilje koje trpe ili nasilje nad nekim drugim učenikom, učenici navode strah i rizik da se nešto gore ne desi detetu koje nasilje trpi. Jači, koji maltretiraju slabije, zaprete im da će, ako se žale, nastati još veći problem, pa nasilje i dalje ostaje tema o kojoj se malo govori.

KATARINA STEVANOVIĆ

Reci mi kako si?

Škola je dužna da obavesti policiju i Centar za socijalni rad ukoliko sazna da učenik trpi nasilje van škole, na primer u porodici ili na ulici. U tome ključnu ulogu ima psiholog škole.

Ivana Lukić, školski psiholog i profesorka 14. beogradske gimnazije, na osnovu dugogodišnjeg iskustva u školi smatra "da mladi nisu svesni šta sve spada u nasilje i ugrožavanje integriteta neke osobe. Svesni su kada je u pitanju fizičkog nasilje, ali kada je reč o psihičkom ili sajber nasilju nisu. Prozivanje, zadirkivanje, ismevanje, dobacivanje, ne smatraju lošim, Mi se samo šalimo, Mi se tako zabavljamo, Kaže i on meni, tj. podrazumevaju da je to nešto što je uobičajeno. Često se dešava da su vrlo surovi jedni prema drugima u komunikaciji, bez nekog posebnog razloga, ili iz čiste dosade ili zbog viška energije. Ponekad okrivljuju i onog kog su povredili, kažu da je to dete krivo jer je takvo kakvo jeste, a ne nasilnik."

Treba mnogo raditi na ohrabrenju dece da prijave nasilje, smatra Ivana Lukić, "da se o nasilju javno govori, da posmatrači imaju veliku moć i da treba da reaguju. Takođe, mislim da treba raditi na podizanju svesti da to što se svi međusobno razlikujemo i što je svako jedinstven na ovom svetu, da je to nešto lepo. Već u vrtiću treba raditi na ravnopravnosti polova isticanjem zajedničkih osobina koje nas čine ljudskim bićima, onoga što nas spaja, a ne onoga što nas razdvaja, značaju različitosti i mogućnosti da se dopunjujemo upravo zbog toga što smo različiti."

Naravno, sa decom koja su pretrpela neki vid nasilja ili zlostavljanja radi školski psiholog i po potrebi se angažuju i drugi stručnjaci. "Detetu koje je pretrpelo neki vid nasilja često je narušeno samopoštovanje i samopouzdanje, pesimistično je, pasivno, spremno samo da se povlači. Treba kod deteta raditi na njegovom samopouzdanju, razvijanju veština komunikacije, osnaživanju njegovih kapaciteta da savlada životne teškoće i uklopi se u sredinu", kaže Ivana Lukić. "Škola radi na smanjenju nasilja govoreći o raznim temama na časovima građanskog vaspitanja, pomoću različitih projekata i radionica, ali sprovodi se i pojačan vaspitni rad, kako sa nasilnicima tako i sa decom koja su pretrpela nasilje, u čemu je velika uloga društva i porodice. Deca u porodici od malih nogu uče modele ponašanja i načine komunikacije, preuzimaju stavove i uverenja, a društvo kroz televizijski program, reklame, kampanje, takođe šalje poruke mladima. Da bi borba sa nasiljem imala efekta, moraju sva tri činioca socijalizacije – porodica, škola i celokupno društvo – da rade istovremeno i sinhronizovano."

problema. Izabrana su tri deteta iz razreda, pitao ih je da li ima vršnjačkog nasilja u njihovom razredu, deca su rekla da nema. Neće deca reći ono što Danilu svaki dan govore, da je gluv, glup, lud, gluvać, gej."

U studiji *Nasilje u školama*, koju je 2009. godine uradio Institut za psihologiju uz podršku UNICEF-a, koja na preko 300 strana nudi sveobuhvatnu analizu ovog problema, dr Dragan Popadić piše da "nasilnici, u krajnjoj liniji, rade ono što im grupa dozvoljava, ili što od njih traži. S tim u vezi, iznenađujući je stepen u kojem se previđa u kojoj meri društvo, koje osuđuje nasilje i zahteva od učenika neagresivno ponašanje, neguje i podstiče nasilne obrasce ponašanja – preko mas-medija, u društvenoj praksi, pravilima koja važe za sve više slojeve stanovništva. U takvom kontekstu, od škole se očekuje da sprečava ponašanje koje je u društvu dozvoljeno, pa čak i cenjeno, i efekti lako mogu biti kontraproduktivni." Inače, kada se govori o školskom nasilju, smatra Dragan Popadić u pomenutoj studiji, "možda je preciznije ukazati na jednu manje prepoznatljivu kulturu čiji je kultura nasilja jedan lakše vidljiv i ekstreman oblik, a koju možemo označiti kao kultura nepoštovanja, nepristojnosti, neuvažavanja, koja se takođe razvija iz društvene anomije i medijskog zagađenja. Vrednosti i norme ove kulture, koji prožimaju i školu, daleko su manje predmet pažnje i brige, a upravo one razorno deluju na zajednicu i ne dozvoljavaju joj da razvije odbrambene sisteme u slučaju da se javi nasilje."

U zaključku ove studije dr Popadić upozorava na rizik preozbiljnog shvatanja problema, ako se osude i koriguju svi oblici komunikacije koji su averzivni za dete. "Ne samo što bi takav pokušaj da se dečije okruženje steriliše od bilo kakvih natruha averzivne komunikacije bio unapred osuđen na neuspeh, već bi, u osnovi, bio pogrešan i proizvodio bi kontraefekte. Nije svako kažnjavanje nasilje, niti je to svako odbijanje deteta da se druži sa drugim detetom, niti svaka neprijatna poruka. Velika oblast dečje interakcije u kojoj se sreću i konflikti, i nesporazumi, i negativna osećanja, i neslane šale i grubosti, ne zaslužuju da budu opaženi kao patologija i prestup." ¶

SONJA ĆIRIĆ

IZBOR MENE VREDAN

Foto: JimmyKatz

Muzika ljudskosti

"Postoji milion načina da se u muzici nešto nauči, ali sve se na kraju svodi na isto: originalnost, integritet i ličnost"

Rudreš Mahantapa (Rudresh Mahanthappa) jedan je od najvažnijih novih stvaralaca u savremenom džezu. Ovaj alt-saksofonista, naporedo sa kolegom, pijanistom Vidžejom Ajerom – još jednim Amerikancem indijskog porekla – danas kreira najređu od svih vrsta: originalnu, a istovremeno komunikativnu muziku, koja ushićuje podjednako sve koje dotakne. Mahantapa je za svoj poslednji album *Bird Calls* (ACT), dobio najveća priznanja svetske džez zajednice: Downbeat je proglasio ovaj omaž Čarliju Parkeru za najbolje izdanje prošle godine, birajući Rudreša usput za najboljeg alt-saksofonistu i kompozitora. Mahantapa će biti jedan od gostiju 31. Beogradskog džez festivala i nastupiće u Domu omladine u subotu 31. oktobra.

"VREME": Danas živite i stvarate u Njujorku, ali je vaš život nekako nastajao u sintezi čak tri kontinenta – uzimajući u obzir vašu indijsku prapostojbinu, "italijansko" rođenje u Trstu i dugogodišnji život u Sjedinjenim Državama, koje su verovatno vaša "prava" domovina. Kako se to vama lično čini kada pomislite – Azija, Evropa, Amerika, sve u jednoj ličnosti koja svira vrhunski džez današnjice?

RUDREŠ MAHANTAPA: Puno vam hvala na lepim rečima: znate i sami kako informacije sad putuju brzo. Muzika je postala globalni jezik, ali, bez obzira na tu opštepoznatu činjenicu, moram da istaknem kako je uvek postojala jaka povezanost svih ljudi širom sveta u radostima i bolu života koje su iskusili. Ovim želim da kažem da savremeni izraz u džezu nema geografskih ograničenja. To je muzika ljudskosti.

Ima nešto veoma specifično u indijsko-američkom doprinosu zvuku džeza danas. Kako biste vi objasnili taj indijski doprinos muzici danas, taj osobeni lični i nacionalni začin?

Ja sam deo prvog brojnog naraštaja Indoamerikanaca, koji se osmelio da krene u potragu za netradicionalnim karijerama u životu. Ljudi indijskog porekla obično su u SAD bili doktori, inženjeri,

naučnici u oblasti informatike i kompjutera. Ja sam građanin sveta. Nasleđe igra važnu ulogu u mom radu, ali je iskustvo pregovaranja jedne smeđe osobe kao što sam ja, sa američkim pejzažem i okolinom, ono što odjekuje svime što radim.

Vi ste u svojim ajfon eksperimentima pomalo bili inspirisani Mesijanom? Koji su vaši omiljeni kompozitori klasične muzike, usput?

Bartok je za mene ogroman, isto kao i Berg i Vebern.

Ko su vaši najomiljeniji džez autori?

To se veoma razlikuje, od perioda istorije i tehnike sviranja. Obožavam Djuka Elingtona. Volim Stiva Lemana. Od svakog se može nešto naučiti. Stvarno i iskreno.

Koji je bio najvažniji trenutak u vašem životu kada ste odlučili da se prihvatite nekog instrumenta, je li to od početka bio alt-saksofon? Ko je sve u vašoj porodici svirao ili pevao i koja su vaša tinejdžerska iskustva na tom planu?

Svi smo svirali blok-flautu u osnovnoj školi, kad sam imao sedam godina, ali sam ja jednom došao i pitao majku da me pošalje na privatne časove. Tako da sam potom svirao baroknu blok-flautu dve godine i onda se prebacio na saksofon, kada sam dorastao po godinama tome, u skladu sa školskim programom. Moj stariji brat je svirao klarinet u školskom orkestru. Preporučio mi je da sviram saksofon, rekavši mi: "Izgleda da se momci u džez bendu bolje zabavljaju!" Nema tu neke veće i neverovatnije priče, od tog ubedljivog saveta mog brata.

Da li postoji tradicija sviranja nekog duvačkog instrumenta nalik saksofonu u Indiji?

U Indiji postoje slični duvački instrumenti – 'shenai' na severu i 'nagaswaram' na jugu. Ali nisam otkrio tradiciju sviranja na njima sve dok nisam već bio na fakultetu. Međutim, posle toga, veoma uticajan za mene je bio Kadri Gopalnat, veliki saksofonista karnatske muzike, sa kim sam kasnije i sarađivao.

Kako vidite razliku između školovanih i samoukih muzičara danas? Imaju li ovi drugi, recimo u džezu, ikakvu šansu?

Išao sam u školu pošto nisam znao nijedan drugi način da nešto naučim. Moj otac je bio profesor na univerzitetu, tako da su opcije da nešto naučim sam od sebe bile minimalne, i nisu izgledale kao racionalna mogućnost. Toga nije bilo u našem DNK! Postoji milion načina da se nešto nauči, ali se sve svodi na isto: originalnost, integritet i ličnost. Preovlađujući problem sa velikim brojem džez škola jeste u tome što one ne stavljaju veći naglasak na razvoj onog naročitog, ličnog zvuka. Kao da se džez danas predaje u vidu neke formule, u vrlo sterilnom okruženju.

Kada ste postali svesni svog indijskog porekla? Da li je u vašoj porodici intenzivno negovana veza sa domovinom vaših predaka, da li se slušala i izvodila indijska muzika, ili ste odlučan korak u tom susretu sa indijskim zvukom imali vi lično u nekim docnijim godinama?

Za mene se sve to odigralo na univerzitetu, kad sam shvatio da nisam ni beo ni crn. Imao sam jedinstvenu, samo moju sopstvenu vrstu krize identiteta. Kao da je muzika postala deo tog mog puta ka upoznavanju samog sebe, otkrivanju ko sam ja i na koji način se uklapam u ovaj svet okolo.

Čemu vas je najviše podučio vaš učitelj Džo Vajola na Berkliju?

Budi to što jesi. Budi skroman. Uvek postoji neko tamo napolju ko svira bolje nego ti.

Preko njega ste došli i do velikog Bankija Grina, da li se sećate okolnosti u kojima ste otkrili ovog majstora i docnijeg saradnika?

Zapravo mi je Džo Vajola pozajmio Bankijev album *Places We've Never Been*. Ta ploča mi je promenila život. Pozvao sam odmah sutradan Bankija u njegovu kancelariju, tako je počelo jedno sjajno prijateljstvo.

A kako je izgledalo otkrivanje i kreativni susret sa Kadrijem Gopalnatom?

Prvi put sam sreo Kadrija u Bostonu 2003. Poznavao sam njegovu muziku od 1992, ali ga nisam susreo nikad do tada. Bio sam u Njujork Sitiju u to doba, pa sam se zaleteo u Boston da ga vidim kako nastupa... Otišao sam da ga pozdravim u garderobi za umetnike, te sam mu dao kopiju svog albuma *Black Water* iz 2002. Ne znam da li ga je ikad preslušao, ali mu se mnogo dopala činjenica da postoji neki Amerikanac poreklom iz južne Indije koji svira saksofon. I dopalo mu se moje ime! Još jedno divno prijateljstvo je tako počelo...

Veoma često se pominje ime Čarlija Parkera u vezi sa vama, ali svi stalno ističu vaš originalan način čitanja i promišljanja Parkerovog dela, kao i sasvim autentičnu "korespodenciju" sa njegovom filozofijom, čulnošću i naukom sviranja? Je li on bio samo rastan svirač ili ipak i naglašeno spiritualna osoba, kakav je vaš doživljaj njegove celokupne karijere, ličnosti i njegovog života na sceni i van nje?

Hmmm. Mislim da o ovoj temi može da se napiše knjiga. Reći ću vam zato samo ovo. Kad sam prvi put čuo Čarlija Parkera, dve stvari su se desile: pomisao da bih mogao da svoj život posvetim sviranju muzike prostrelila je moj um prvi put izistinski. Povrh svega, uvek sam osećao kao da Čarli Parker svira meni i samo meni. Ovim hoću da kažem kako njegov rad govori ljudima na jednom vrlo bazičnom i ličnom nivou. Svako i bilo ko može da uspostavi odnos i uživa u muzici Čarlija Parkera. Bez obzira na rasu, etničko poreklo, klasu, prihode, njegova muzika bila je prosto muzika za ljude, za svakoga od nas.

Kako vidite budućnost muzike? Hoće li ona i dalje ostati razdvojena po žanrovima, periodu, poreklu, geografiji?

Najvažniji radovi nadilaze žanrove – najnovije generacije imaju do sad najeklektičniji ukus u džezu... Industrija zasnovana na izdavačkim kućama i radio stanicama više nema tu moć da lepi razne etikete na muziku i deli publiku. Svi to sad znaju. Na primer, ima toliko čudesnih stvari koje se dešavaju u svetu elektronske muzike – to će biti snažan element u budućnosti, koji će se osetiti u prekoračenju svih stilova i žanrova. Kao rezultat ovog mešanja, mnogi umetnici sad prosto odbijaju da svojoj muzici daju stilsko određenje ili čak bilo kakvo posebno ime. I to je jako dobar izbor! ¶

ZORICA KOJIĆ

DRAGAN AMBROZIĆ

Nosonja, Ćoronja i Bradonja kao heroji pozadine

Prvo strip izdanje koje se pojavilo nakon oslobođenja 1945. godine bilo je "Tri ugursuza za vreme okupacije". Bilo je to ujedno i prvo izdanje koje je nakon tri broja sudskom odlukom zabranjeno. Ovaj strip nedavno je u reprintu objavila izdavačka kuća Komiko. Pored teksta Zdravka Zupana, reprint je opremljen i osvrtom Saše Rakezića

Jedan od bitnih momenata za istoriju domaćeg stripa označen je pojavom prvog izdanja stripa nakon završetka rata, "Tri ugursuza za vreme okupacije", objavljenog u tri sveske novembra i decembra 1945. godine. Ova izdanja, koja Komiko objavljuje tačno sedamdeset godina kasnije, u obliku reprinta, u dve knjige, značajna su i po tome što su izazvala prvu sudsku zabranu stripa u posleratnom periodu. Međutim, to je istovremeno i svedočanstvo o vitalnosti medija stripa, koji je u ovoj sredini opstajao uprkos mnogim nepovoljnim okolnostima.

Naime, prema tvrdnji Zdravka Zupana iznesenoj u knjizi *Vek stripa u Srbiji*, edicija "Tri ugursuza za vreme okupacije" bila je pokušaj iza kojeg je zapravo stojao Aleksandar J. Ivković, izdavač najpopularnijeg predratnog strip časopisa "Mika Miš" (iako je kao izdavač nominalno bilo potpisano preduzeće Prosveta A.D.). Ivković je bio značajna figura u predstavljanju nekih od najpoznatijih strip ostvarenja druge polovine tridesetih godina ovdašnjem čitateljstvu, ali je zahvaljujući svom listu takođe otvorio vrata čitavom nizu strip crtača koji su u to vreme bili aktivni u Beogradu, uzdigavši strip u predratnoj Jugoslaviji od nivoa egzotičnog kurioziteta do produkcije evropskog formata. Ova scena u usponu bila je zaustavljena aprilskim bombardovanjem, kada su prekinuli sa radom i svi listovi koji su do tada objavljivali stripove. Ivkovićeva upornost da nastavi da se bavi strip izdavaštvom pokazuje i činjenica da je u teško vreme okupacije, maja 1941. godine, pokušao da nastavi sa objavljivanjem lista "Mika Miš", štampajući broj koji je već bio pripremljen tik pred bombardovanje 6. aprila. S obzirom da je časopis uglavnom donosio američke stripove, na koje su okupatorske vlasti gledale kao na "neprijateljsko štivo", nije bilo šanse da jedan takav projekat nastavi da živi.

UGURSUZI U OKUPACIJI

Sticajem okolnosti, Ivkovićevo nastojanje da strip obnovi po završetku rata takođe nije naišlo na razumevanje. "Tri ugursuza za vreme okupacije" su storije koje su crtala dva talentovana mlada crtača, Milorad Dobrić i Slavko Saša Mišić, dok je autor scenarija bio Vojin Đorđević, inače urednik "Stripa", prvog strip časopisa u Srbiji (pokrenutog 1935. godine). Ideja je bila zanimljiva, da se junaci u predratno vreme i kod nas objavljivanih storija o Tri ugursuza (u francuskom originalu, "Les Pieds nickelés") postave u okupirani Beograd. Tako su tri simpatična spadala prikazani kako se snalaze da prežive u pregaženoj Srbiji gde jedino crna berza može da cveta, usput ismevajući i sabotirajući okupatorsku vlast kako znaju i umeju. Iako strip prikazuje okupatore kao arogantne i opake, to nije bilo dovoljno u vremenu kada je nova vlast još postavljala temelje svoje vladavine, i kada je dolazio u obzir samo epski, "herojski" diskurs. Drugim rečima, Tri ugursuza – Nosonja, Ćoronja i Bradonja – nekim su partijskim činovnicima morali da se čine kao nešto najudaljenije od vizije socrealističkih supermena koje su intimno zamišljali, a i sam medij stripa je bio nekako "nepravoveran" s obzirom da se nije pojavljivao u sovjetskim uzorima. Decembra 1945, "Politika" je donela izveštaj iz Okružnog suda za grad Beograd o zabrani edicije "Tri ugursuza za

Stripovi u plamenu

U istoriji devete umetnosti manje poznata epizoda je kampanja protiv stripa kao uzročnika delinkvencije kod mladih, vođena u SAD nakon Drugog svetskog rata, kada su stripovi demonstrativno javno spaljivani. Prve lomače ove vrste u SAD počele su da gore 1948. godine – stripove su u vatru bacala deca pod nadzorom i prinudom roditelja, sveštenika i učitelja

Tokom Drugog svetskog rata, osim što su bili razbibriga za decu i omladinu kod kuće, stripovi su igrali važnu ulogu i u naporima SAD da razvijaju patriotizam kod svojih boraca u Evropi i Aziji. Ali, nakon okončanja rata 1945, situacija u kojoj se našao strip počela je da se menja. Rastuća paranoja od komunizma, porast maloletničke delinkvencije u SAD, kao i potreba nacije da se konsoliduje u novom idealu "američkog sna", doveli su do toga da je sve veći broj roditelja, stručnjaka i zvaničnika smatrao da stripovi predstavljaju otrov za mlade senzibilne umove njihove dece. Ovu situaciju je obilno koristio dr Frederik Vertam, tada ugledan psihijatar, koji je poveo svojevrstan krstaški rat protiv strip umetnosti. Doktor Vertam je u to vreme naime tvrdio da je izvršio obimna istraživanja koja su uključivala hiljade dece sa problemima u ponašanju, od delinkvencije i psihijatrijskih bolesti do homoseksualnosti, i došao je do zaključka da su za sve devijantne oblike ponašanja u velikoj meri odgovorni – stripovi. Oštrica dr Vertama se naročito okomila na horor i krimi stripove, ali su bili pogođeni i svi ostali žanrovi, pa i superherojski. Vertam je objavljivao niz članaka sa ovom temom i stekao popriličan broj sledbenika, da bi 1954. godine izdao i knjigu *Seduction of the innocent*, svojevrsnu kompilaciju svih svojih istraživanja na ovu temu.

STRIPOVI NE GORE: Amerika 1954.

Na vrhuncu antistripovske kampanje organizovane su akcije javnog spaljivanja stripova. Prve strip-lomače u SAD počele su da gore već 1948. godine, u Spenseru u Zapadnoj Virdžiniji i Binghemptonu u državi Njujork. Stripove su na lomače bacala deca pod nadzorom i prinudom roditelja, sveštenika i učitelja, a novine o tome uredno izveštavale. Atmosfera netrpeljivosti prema stripu podgrevana je širom Sjedinjenih Država javnim nastupima dr Vertama, te se tako širio i fenomen lomača sa omiljenim crtanim junacima tadašnje dece. Makartijeve senatske komisije usmerene ka "crvenoj pretnji" u atmosferi lova na veštice, uveliko su potpaljivale ovu hajku na popularnu kulturu. Cela industrija stripa polako je počela da se urušava. »

Kulminacija se odigrala 21. aprila 1954, kada je senatska komisija na nišan uzela strip kulturu, i u kojoj je kao svedok

vreme okupacije", kao i reprinta predratnih stripova *Poštareva kći*, prema Puškinovom romanu, i *Vaskrsenju*, po Tolstoju. U obrazloženju zabrane stoji: "Ovakvim prikazima u stripu velikih umetničkih dela umetnost se profaniše i skrnavi, glavna zamisao pisca izopačava, te ova velika dela ne vrše blagotvoran vaspitni uticaj, nego naprotiv deluju suprotno." Za autora stripa o Tri ugursuza se navodi da "svoje glupo promućurne glavne junake prikazuje kao heroje pozadine, dok nemačke vojnike predstavlja kao bezazlene i dobroćudne budale."

DEFICIT HUMORA

Uprkos ovoj strogoj retorici, pa i samoj zabrani, trebalo bi reći da je strip u novoj Jugoslaviji ipak preživeo. Kao prvo, popularnost ove forme (sa kojom je većina čitalaca još uvek bila familijarna) činila je da se izdavači i urednici i dalje odvažuju da objavljuju stripove. Iako stidljivo i povremeno, stripovi se pojavljuju u časopisima, pokreću se čak i strip izdanja kao "Kometa" i "Vrabac", a ubrzo, sa Rezolucijom Informbiroa, državna politika ponovo čini zaokret, koji je otvorio prostor i za strip, čak i za ponovo pokretanje "Politikinog Zabavnika" 1952. godine.

Sa ove distance, strip o Tri ugursuza za vreme okupacije deluje neuporedivo bezazlenije nego što se to možda činilo ljudima koji su tek izašli iz rata, a gradom paradirali vojni orkestri. Epizode »

Strip-lomače 1948.

učestvovao i dr Vertam sa sveže odštampanim primerkom svoje knjige. Na komisiji se ozbiljno razmatrao predlog da se strip u potpunosti zabrani, ali do toga ipak nije došlo. Umesto toga, stvar je prepuštena organizaciji pod nazivom *The Association of Comics Magazines Publishers* (ACMP), formiranoj 1. jula 1948. sa ciljem da se reguliše sadržaj stripova.

Ubrzo nakon senatske komisije 1954. godine, ACMP je obznanio *Comic Code Authority* (CCA), samoregulatorno telo koje je putem niza iscrpnih, a često i apsurdnih pravila regulisalo sadržaj i izgled svih strip izdanja u SAD. Bez prepoznatljive odštampane bele markice sa natpisom "Approved by CCA", nijedan strip nije mogao biti distribuiran na prostoru SAD. CCA je opstao nekoliko decenija na svim naslovnicama stripova u SAD, a poslednje izdanje koje je uklonilo ovu stigmu sa sebe bio je *Supermen*, i to tek 2011. godine. Međutim, ispostavilo se da je jedno cenzorsko telo poput CCA bilo u tom trenutku i sredstvo spasa za strip industriju. Sa jedne strane, roditelji i stručnjaci sada su imali organizaciju koja će regulisati stripove koje konzumiraju deca, pa se nisu više bavili tom temom; sa druge strane, strip autori i izdavači su bili prinuđeni da pribegnu većoj kreativnosti u prostoru omeđenom normativima CCA, što je dovelo i do renesanse strip izdavaštva šezdesetih godina.

A dr Vertam? Nekoliko decenija nakon što je utihnuo njegov rat protiv stripa, većina istraživanja ovog nekada uglednog psihijatra je opovrgnuta. Ispostavilo se da njegov istraživački uzorak nije obuhvatao hiljade već jedva nekoliko stotina dece, pri čemu je dr Vertam prikrio da je većina učesnika u istraživanju bila izložena zlostavljanju i drugim oblicima trauma. ¶

NIKOLA DRAGOMIROVIĆ

poput organizovanja biciklističke trke, a zatim sakrivanje bicikala na Avali, u nameri da se dvotočkaši spasu od konfiskacije okupacionih vlasti, čini se dovoljno herojskim.

To što su uspešno vratili svinju koju su seljaku oteli nemački vojnici, u našim očima danas prikazuje Ugursuze kao fer orijentisane, uprkos njihovom uličnom rečniku i ne baš prefinjenim crtama lica. Zahvaljujući najavi koja je uključivala nacrt za korice četvrtog, zbog zabrane nikad objavljenog broja ovog stripa, danas možemo da zamislimo da je pod drukčijim okolnostima to moglo da preraste u zanimljiv serijal, koji bi pružio šansu domaćim autorima stripa da dalje razviju vlastite pripovedačke veštine, bez patosa, u vremenu kada je humor bio nešto kao deficitarna roba. ¶

SAŠA RAKEZIĆ

REPREZENTATIVNI PRIMER | DINARSKI GOTOVINSKI KREDITI USLOVI:
VRSTA KLIJENTA - Klijenti Banke; IZNOS KREDITA - Do visine kreditne sposobnosti podnosioca zahteva za kredit, a max do RSD 1.000.000,00; VALUTA U KOJOJ SE UGOVARA KREDIT - Dinarski kredit; ROK OTPLATE - 12 meseci; NOMINALNA KAMATNA STOPA - 8,95% fiksna, na godišnjem nivou; NAKNADA BANKE - 2% od iznosa kredita; OBEZBEĐENJE KREDITA - Dve blanko menice korisnika kredita; OTPLATA KREDITA - Mesečno u dinarima

PRIMER | IZNOS KREDITA - RSD 100.000,00; ROK OTPLATE - 12 meseci; NOMINALNA KAMATNA STOPA - 8,95% fiksna, na godišnjem nivou; NAKNADA BANKE - RSD 2.000,00; MESEČNI ANUITET - RSD 8.742,83; UKUPAN IZNOS KREDITA SA KAMATNOM - RSD 104.913,96; EFEKTIVNA KAMATNA STOPA - **14,29%**; OSTALI TROŠKOVI KOJI ULAZE U OBRAČUN EKS-a: TROŠAK POVLAČENJA IZVEŠTAJA KREDITNOG BIROA: RSD 246,00; TROŠKOVI IZDAVANJA MENICA: RSD 100,00; Obračun je izvršen na dan 06.10.2015. godine

www.kombank.com; kontakt centar
011 20 18 600 i 0700 800 900;
kontakt.centar@kombank.com

KOMERCIJALNA BANKA
Meni najbliža

Država kao nuklearni otpad

Tokom 25 godina višestranačja u Srbiji nijedna stranka koja je bila na vlasti nije dovoljno doprinela jačanju institucija; nezavisne institucije kao da samo formalno služe da bi se ispunili zahtevi međunarodne zajednice. Ovo su neki od zaključaka tribine "Život i smrt institucija", koja je povodom četvrt veka nedeljnika "Vreme" organizovana u Opštini Vračar

Vojni disciplinski sud u Beogradu doneo je nepravosnažnu presudu zbog pada helikoptera i smrti sedmoro ljudi u martu ove godine. Epilog ove tragedije je disciplinska mera zabrane napredovanja u vojsci u trajanju od jedne i dve godine. Eventualnu odgovornost načelnika Generalštaba Ljubiše Dikovića nije utvrdila nijedna komisija, dok ministar odbrane Bratislav Gašić i ministar zdravlja Zlatibor Lončar, kao civili, nisu ni bili obuhvaćeni postupkom, već bi njihova eventualna odgovornost mogla da bude predmet procesa pred redovnim sudom. Indikator urušavanja institucija ogleda se tako u ovoj situaciji koja pokazuje da ne postoji nezavisnost institucija kao što su vojska, zdravstvo, sudstvo te da su one nemoćne u mnogim situacijama. Istraga o ovom slučaju vodi se i u Višem javnom tužilaštvu u Beogradu, ali posle pola godine je istraga tužilaštva i dalje u predistražnom postupku. Vojska je ipak institucija u koju građani Srbije imaju najviše poverenja, čak 46 odsto, pokazuje najnovije istraživanje "Ipsos stratedžik marketing". Međutim, građani nemaju dobro mišljenje o ministru odbrane Bratislavu Gašiću, kome veruje svega 10 odsto ispitanika.

Nekoliko dana pre ove presude Vojnog disciplinskog suda održana je tribina "Život i smrt institucija" u Svečanoj sali Opštine Vračar. O ovom i drugim slučajevima u kojima se pokazala nefunkcionalnost državnih institucija koja je zatim dovela do krize porodice kao institucije govorili su reditelj Stevan Filipović, glavni urednik "Vremena" Dragoljub Žarković i novinar "Vremena" Miloš Vasić. Tribinu je moderirala Tamara Tripić.

BUĐENJE AKADEMIJE

Jedna institucija na koju smo već zaboravili pokazala je da ipak ima neku funkciju: predsednik Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) dr Vladimir Kostić izjavio je da je Kosovo faktički i formalno izgubljeno za Srbiju i da je jedina politička mudrost kako "sa elementima dostojanstva" napustiti Kosovo. Tu njegovu izjavu kritikovao je predsednik Srbije Tomislav Nikolić, koji je čak postavio pitanje može li Kostić nakon takve izjave da ostane na čelu SANU. Kada je shvatio šta je rekao, nekoliko dana posle izjave, Nikolić se izvinio Kostiću zbog svog reagovanja. Komentarišući ovu situaciju, Dragoljub Žarković je rekao: "SANU ne cenim mnogo. To je bila jedna institucija koja nikom nije smetala zato što ništa nisu radili. Onog trenutka kada je čelnik te institucije progovorio o Kosovu, to je prestala da bude institucija i onda predsednik Nikolić kaže: rekao i ostao živ. Mislim da nismo daleko od toga da neko ko nešto kaže, stvarno dođe u situaciju da se pita hoće li ostati živ."

Izgleda da crkva ima daleko veći uticaj na donošenje odluka domaćih vlasti nego SANU. Premijer Vučić zato je imao sastanak sa predstavnicima Srpske pravoslavne crkve koje je predvodio patrijarh Irinej o pitanju statusa Kosova, dok SANU nije bio konsultovan. Ovolika povezanost crkve i države možda je uzrokovana time što je crkva druga institucija po poverenju građana – o njoj pozitivno mišljenje ima 45 odsto ispitanika i negativno 21 odsto. Tim povodom, reditelj Stevan Filipović osvrnuo se na pitanje sekularnosti države: "Mislim da je svaka ekipa koja je bila na vlasti od Miloševića pa naovamo pokazivala ozbiljan stepen prezira prema institucijama, da bi to sada došlo u neku baroknu fazu. Vidimo jedan ozbiljan kontinuitet koketiranja sa klerikalizmom i nacionalizmom koji dolazi sa različitih strana, ali uvek sa istim rezultatom. Đinđićeva vlada je uvela veronauku u škole, što je bio ozbiljan udar na sekularnost i ustrojstvo obrazovanja, a onda smo imali ministarku prosvete Ljiljanu Čolić iz Koštuničine vlade koja je ukidala Darvinovu teoriju, ali to srećom nije dugo potrajalo. Korak po korak, tako dolazimo do poslednje faze."

INSTITUCIJE SE SADE, ALI NE ČUPAJU

Srbija već niz godina ima nezavisna regulatorna tela koja se trude da rade svoj posao, ali se njihove odluke i preporuke

ne sprovode. Faktički, ljudi koji ih vode su onemogućeni u svom radu. Agencija za borbu protiv korupcije donosi skoro svakodnevno upozorenja, odluke i preporuke, ali oni na koje se one odnose, o njih se uporno oglušuju. Rad regulatornih tela u Srbiji, čija je svrha da onemoguće zloupotrebe položaja, počevši od vodećih, poput ministara i direktora javnih preduzeća do onih u lokalnim sredinama, gubi značaj jer ova tela nisu shvaćena ozbiljno. Na primer, Dušan Bajatović je još uvek na čelu Srbijagasa iako je Agencija najpre sprovela prvostepeni postupak zbog akumulacije funkcija i ostavila mu rok "da se uskladi sa zakonom". Kako on to nije uradio, usledila je preporuka o razrešenju na koju je podneta žalba. Sličan slučaj imamo i sa zaštitnikom građana Sašom Jankovićem, čija javna preporuka premijeru i predsedniku države da razreše direktora Vojnobezbednosne agencije (VBA) Petra Cvetkovića nije sprovedena. To nije prvi slučaj kada su njegove preporuke odbijene. Janković je u septembru dao preporuku za razrešenje ministra odbrane Bratislava Gašića koju je premijer Aleksandar Vučić odmah odbio, izjavivši da će odluku doneti na osnovu ozbiljne procene i u skladu sa činjenicama. "Institucije su nešto što se posadi, a posle se teško čupa", objašnjava Miloš Vasić: "To je jedino što mi uliva optimizam. Kad jednom posadiš, teško ćeš ga iščupati posle nekog vremena, a u međuvremenu možda i rodi nekim plodom. Evropskim partnerima je svejedno funkcionišu li institucije u Srbiji, njih zanima samo naša spoljna politika. Institucije su samo dekoracija, ikebana, veštačko cveće koje voli Mira Marković jer ne mora da se zaliva i ne proliva se voda. Mi naše institucije ne zalivamo i trudimo se da ne porastu."

POLITIKA JAVLJA, PINK PRENOSI

Pored regulatornih tela koja rade svoj posao, postoje i ona koja nisu baš tome vična. Predsednik Regulatornog tela za elektronske medije (REM) Goran Karadžić tako je prvo najavio pokretanje postupka protiv televizija Hepi, Pink i Studio B zbog direktnog prenosa proslave sedam godina od osnivanja Srpske napredne stranke, ali se posle sednice ovog tela odustalo od toga. Prijavu protiv ovih emitera podnelo je Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS), ali je REM utvrdio da je setom novih medijskih zakona prestalo da važi Opšte obavezujuće uputstvo za emitere i da stoga ne postoji osnov da se pokrene postupak. "Mislim da su mediji veliki izdajnici ovoga društva. Neki dobrovoljno, neki zbog ucenjenosti, a neki zbog finansijskih razloga", kaže Žarković. On podseća da se REM finansira iz poreza koji plaćaju svi građani Srbije te da je dužan da odgovornije postupa, makar da traži prekršajnu kaznu kao oblik javnog upozorenja televizijama koje su emitovale direktan prenos. Iako je svoju profesionalnu karijeru započeo u "Politici",

ČUPANJE I SADNJA INSTITUCIJA: Stevan Filipović, Miloš Vasić, Dragoljub Žarković

Fotografije: Marko Rupena

Žarković kaže da mu je duhovito to što "Politika" sve zna o poslovanju "Kurira", ništa ne zna o sopstvenom vlasništvu i još poziva državu da im pomogne i ona to istraži. "Tako dolazi do jedne paradoksalne situacije u kojoj 'Kurir' tuži 'Politiku' Savetu za štampu zbog kršenja etičkih kodeksa", kaže Žarković.

Filipović se sa glavnim urednikom "Vremena" nije složio u oceni da je "Politika" pristojan list: "Menja se referentni sistem. Sada je takav referentni sistem da 'Politika' može u kuću da se unese, pošto su 'Kurir' i 'Informer' na nivou nuklearnog otpada. Ne zaboravite da su mediji aktivno učestvovali u atentatu na Zorana Đinđića, oni su napravili klimu za tako nešto, pored nekih drugih ljudi. Ljudi koji su tada uređivali novine Zemunskog klana, sada drže većinu tabloida i rade emisije na Pinku. Zašto u međuvremenu nije došlo do nekog preispitivanja toga, ali tu smo izgleda veoma slabi", dodaje Filipović.

SKUPŠTINSKI RIJALITI

Predsednica Skupštine Srbije je žena koja je verovatno promenila najviše stranaka; njeni najbliži saradnici su jedan kondukter i nekoliko neveštih govornika. Međutim, najaktivniji među poslanicima, računajući govore i replike, jeste opozicionar Vladimir Pavićević iz Nove stranke koji se obratio 315 puta u plenumu. U prvih šest meseci ove godine poslanici su imali 55 radnih dana, tokom kojih su se obratili ukupno 3391 put. U tom periodu je usvojeno 87 zakona, od koji je 25 doneto po hitnom postupku, što je 28 odsto, a poslanici su podneli 1313 amandmana, od kojih je usvojen svaki četvrti. Miloš Vasić kaže da voli da gleda Skupštinu, ali da ne može dugo da izdrži pa – isključi televizor. "Nekada smo imali sličnu Skupštinu, u 'Vremenu' se to zvalo 'Srbija u razbijenom ogledalu' a pratio je naš kolega Milan Milošević. Situacija je danas ista, svako ko nije iz vladajuće stranke može da podnese najpametniji zakon ili amandman, ovi će ga odbiti iz principa, često na svoju štetu. Zahvalan sam Vladimiru Pavićeviću jer vidim koliko se trudi i divim mu se kako ga ne mrzi jer svakodnevno nailazi na apsurde koje sav srećan prevazilazi. Mislim da u tome veoma uživa", kaže Vasić.

Učesnici su zaključili da tokom 25 godina višestranačja u Srbiji nijedna stranka koja je bila na vlasti nije dovoljno doprinela jačanju institucija. Čini se kao da nam nezavisne institucije služe samo formalno kako bi se ispunili zahtevi međunarodne zajednice, te da institucije i na zakonodavnoj, izvršnoj i sudskoj vlasti ne funkcionišu kako treba. Ostaje samo nada da zbog takvih propusta neće stradati nečiji život. ¶

SANJA ŠOJIĆ

ЗЛАТИБОРАЦ

СПЕЦИЈАЛНА СЕЛЕКЦИЈА 1885

ЛОРД САЛАМА

КОМБИНАЦИЈОМ ОДАБРАНОГ СВИЊСКОГ МЕСА, ЗАЧИЊЕНОГ АРОМОМ НЕТИПИЧНОМ ЗА ЗЛАТИБОРСКО ПОДНЕБЉЕ, И СУШЕЊЕМ ПО РЕЦЕПТУРИ НАШИХ ПРЕДАКА, ОВА САЛАМА СЕ ИЗДВАЈА КАО ВРХУНСКИ СУВОМЕСНАТИ ДЕЛИКАТЕС.

Jedinica za borbu protiv građana

Dva napada na novinarske ekipe u samo mesec dana rezultat su rada Komunalne policije, osnovane kako bi pomogla građanima da se zaštite od različitih problema koje nosi život u gradu. Da li je to servis građana ili privatni servis vlasti

Da Srbija ima Holivud, verovatno bismo ranijih godina imali puno filmova u kojima se pokazuju hrabrost i čestitost pripadnika Komunalne policije. Imali bismo nekog "Sudiju Dreda" ili "Prljavog Harija" komunalca koji hrabro skida mačke sa krovova, dečje lopte sa drveća, zaustavlja divlju gradnju, štiti radnike na divljim gradilištima, isključuje preglasnu muziku iz klubova i sklanja džipove sa beogradskih trotoara i haustora.

Možemo da zamislimo kako nasmejani komunalci priskaču u pomoć mami koja u kolicima vozi blizance i zbog nepropisno parkiranih automobila ne može da prođe i prošeta sa decom, vidimo ih kako organizuju odnošenje tih vozila, a građani im zahvaljuju na oslobođenom životnom prostoru. Vidimo kako stopiraju nelegalnu gradnju u centru grada, posle njihove akcije stara trospratnica dobija svoj stari izgled, a "investitor" plaća uklanjanje nelegalno podignutih spratova koji su pretili da se sruše na obližnje kuće. Zamišljamo načelnika Komunalne policije koji deli godišnje nagrade najboljima među njima, a najbolji su oni koji su

PRIJATELJI U UNIFORMI: Komunalci, načelnik Komunalne policije Nikola Ristić i gradonačelnik Beograda Siniša Mali
Foto: FoNet

prema mišljenju građana najviše pomogli da naš Beograd bude lepše, bolje i sigurnije mesto za život.

Međutim, život u Srbiji, kao što znamo, nije taj Holivud. Ako bismo nastavili sa paralelama, onda je slučaj prestoničke Komunalne policije više iz žanra "policajaca sa prljavom značkom" koji svoj posao zamišljaju onako kako se u Srbiji praktikuje javno-privatno partnerstvo: radim za sebe, a država me plaća. Potvrdu za takav zaključak dobili smo u poslednjih mesec dana kada se ta gradska služba pročula po nasilju prema novinarima, a to se nikako ne može svrstati u kategoriju zaštite javnog interesa.

Ova gradska služba, pet godina od osnivanja, teško da može da se pohvali da je uradila nešto dobro za Beograđane, pa je moguće postaviti pitanje svrhovitosti njenog postojanja. S druge strane, upravo u trenutku kada javnost traži da se daju neki odgovori o tome kako i za koga radi Komunalna policija, iz gradske uprave najavljuju da će ona biti uvećana za još hiljadu novih pripadnika.

Dosadašnje iskustvo ne garantuje da ti ljudi i ubuduće neće biti instrumentalizovani za privatne potrebe onih koji upravljaju gradom ili za potrebe samo jednog projekta, a to je "Beograd na vodi".

ZABRANJENO SNIMANJE

Najpre je u osvit postavljanja vremenske kapsule u temelj budućeg "Beograda na vodi", početkom oktobra 2015. godine, ekipi sajta Istinomer zabranjeno da snimi razgovor sa Dobricom Veselinovićem iz udruženja "Ne davimo Beograd", pokreta koji predvodi proteste protiv projekta "Beograd na vodi". Razgovor je trebalo da bude snimljen na mestu koje se sada zove Promenada, a uvek se zvalo Savsko šetalište. Istinomer je projekat NVO-a CRTA koja zagovara javnost rada vlade i drugih državnih institucija. Oni su pre više godina pokrenuli internet portal Istinomer na kome beleže obećanja "nosilaca javnih funkcija" i proveravaju da li su ona ispunjena. U poslednjih godinu dana emituju video-servis gde prostor za razgovor dobijaju ljudi čije je mišljenje relevantno, ali retko ili nikada ne mogu da se pojave na velikim TV stanicama.

Komunalci su bukvalno oterali ekipu Istinomera i njihovog sagovornika sa mesta ispred promotivnog štanda Savanova jer je upravo iz tog objekta stigao zahtev da se "tu ne snima". Od tada je organizacija CRTA pokrenula akciju utvrđivanja odgovornosti za to što se desilo na "Promenadi", koju su podržale i druge organizacije civilnog društva i neke institucije, ali za sada nema rezultata.

Još lepša se stvar dogodila novinarima mreže za istraživanje kriminala i korupcije KRIK koji su u sredu 21. oktobra probali da snime izjavu gradonačelnika Beograda Siniše Malog dok je ovaj bio takođe na Promenadi u obilasku radova na izgradnji temelja prvih zgrada iz projekta "Beograd na vodi". Novinari KRIK-a primenili su sledeće novinarsko pravilo: kada javni funkcioner ne želi da odgovara na pitanja danima, nađeš ga tamo gde se pojavljuje poslom i postaviš mu pitanja, ili pitanje. To je potpuno legitiman pristup. KRIK je prethodno objavio prvi deo istraživačkog serijala o poslovima Siniše Malog, koji nije želeo da odgovara na njihova pitanja u trenutku kada su tekstovi bili pripremani.

Novinari KRIK-a su, jer je to njihov posao, krenuli da Malom postave pitanja u vezi sa kontroverzama koje prate njegovu poslovnu karijeru. Ni tada nije želeo da odgovara. Onda su na scenu stupili pripadnici Komunalne policije u civilu, što je novost, oduzeli opremu novinarima KRIK-a i izbrisali snimke sa njihovih aparata. Uradili su ono što obično rade pripadnici privatnog obezbeđenja neke pop zvezde ili druge popularne ličnosti kada ih jure paparaci. Međutim, niti je Mali Madona, niti su pripadnici komunalne policije zaposleni u privatnoj firmi za obezbeđenje ljudi i objekata, niti dole na šetalištu postoji znak kojim bi nam bilo sugerisano da su snimanje i prolaz zabranjeni.

GRADONAČELNIKOV NAČELNIK

Naprotiv, novinari su bili na javnoj površini i tražili su izjavu od javnog službenika. Njemu u pomoć su prišli ljudi u civilu, sa manirima pripadnika obezbeđenja, i pokušali da unište snimke koje su novinari napravili. Zato se najpre pojavila informacija da su ti ljudi bili lično obezbeđenje Siniše Malog, a docnije smo saznali da se Nikola Ristić, načelnik Komunalne policije, zajedno sa svojim kolegom iz službe našao baš tamo u tom trenutku da spreči novinare u obavljanju svog posla.

Ako je ovaj deo kao i onaj sa Istinomerom delovao kao ozbiljna pretnja po slobodu kretanja i izveštavanja, onda bismo nastavak mogli da svrstamo u kategoriju zamlaćivanja javnosti. Naime, kasnije tog dana na posebnoj konferenciji za novinare Siniša Mali se izvinio novinarima i rekao da će ceo slučaj biti ispitan, kao i da je naložio načelniku komunalaca Ristiću da sve istraži i da mu da izveštaj. To je trenutak kada je Mali pokušao da izmeni stvarnost, jer svi znamo da je načelnik bio tamo s njim, da je učestvovao u akciji sprečavanja novinara da izveštavaju, a sada mu ovaj govori: Ristiću, ispitaj mi to!

Možda je sve bilo slučajno: možda je »

СРБИЈАГАС

Партнерство са природом наша је инвестиција

www.srbijagas.com

Снага природе

СРБИЈА
21000 Нови Сад
Народног фронта 12
office@srbijagas.com

PRIJATELJI U CIVILU: Komunalci i njihov načelnik Nikola Ristić u civilu "brane" gradonačelnika Malog na Promenadi Sava

Foto: KRIK

Ristić tog dana u to vreme obilazio svoje policajce u nameri da se na terenu uveri u njihov rad i da nije bio u pratnji gradonačelnika Malog koji se više puta javno hvalio da njemu obezbeđenje nije potrebno; možda je krenuo sa kolegom na štand Savanova da proveri da li imaju sve dozvole za gradnju na zelenoj površini, a sve po prijavi građana, i onda je video neke nepoznate devojke i tipa sa kamerom kako "jure" gradonačelnika, pa se u njemu probudio nerv iskusnog policajca, te je stao u zaštitu golorukog gradonačelnika.

Sve je moguće i biće zanimljivo da jednom čujemo njegovu verziju događaja. Ali, nije moguće da prave javnost slepom da neko ko je učestvovao u prekoračenju ovlašćenja bude onaj koji će istraživati kako je došlo do prekoračenja tog ovlašćenja.

ŠTO SE GRBO RODI, VREME NE ISPRAVI

Problemi sa Komunalnom policijom nisu novost u Beogradu. Od samog osnivanja, 2010. godine, više se o njima čulo po lošim nego po dobrim stvarima. Kada su osnovani, bili su "viđeni" kao želja Dragana Đilasa, tadašnjeg gradonačelnika Beograda, da ima i neku silu u rukama. Biografija ove gradske komunalne službe puna je sukoba sa građanima, a najviše sa onima koji su odbijali da se povinuju gradskom sistemu naplate javnog prevoza Bus Plus. U jednom trenutku, 2012. godine izgledalo je kao da Komunalna policija postoji samo da bi izbacivala one koji nemaju kartu u gradskom prevozu.

Stanovnici Beograda pamte zaustavljene autobuse na Novom Beogradu koji stoje u stanici sve dok "komunalci" ne prekontrolišu sve i ne izbace i zabeleže one koji nemaju kartu ili ne žele da se "validiraju". Ova služba je u to vreme stekla lošu reputaciju, što ne znači da joj se građani zatrpani različitim problemima nisu "obraćali": 2014. godine je saopšteno da je Komunalnoj policiji bili upućeno oko 100 hiljada zahteva-pritužbi, ali nema podataka o tome kakvi su rezultati te službe. Naprotiv, slika u javnosti je uvek ista – umesto da urade nešto na poboljšanju života građana, oni rade za "privatnika", odnosno, umesto da Bus Plus sistem osigura naplatu karata u javnom prevozu, za to se angažuje čitava jedna gradska služba. Uobičajeno viđenje njihove uloge postalo je: komunalci ne samo da rade za privatnika nego i tuku i privode ljude koji ne žele da im daju dokumenta za legitimaciju.

Ovakvu percepciju iskoristili su članovi SNS-a u kampanji za izbore u Beogradu 2014. godine kada su se usredsredili na Bus Plus i prateće probleme jer su dobro razumeli da su građani zbog tog sistema i onoga što ga je pratilo kivni na nekadašnjeg gradonačelnika Đilasa. SNS je obećavao ukidanje svega i svačega. Od toga su, naravno, odustali čim su preuzeli gradsku vlast u Beogradu.

U jednom momentu, građani su pokušali da organizovanom peticijom sruše Komunalnu policiju, ali ni 20.000 potpisa prikupljenih na internetu nije moglo da dovede do akcije koja bi bar na bolji način uredila ponašanje i oblast odgovornosti ove službe u Beogradu. Još kada su ove godine pripadnici "redovne policije" dobili nove uniforme koje podsećaju na one koje nose komunalci, a zapravo izgledaju kao radnički kombinezoni, još se veća zbunjenost javila oko toga šta je čija nadležnost i kada treba zvati komunalce, a kada pravu policiju.

Sada ih se može razlikovati po tome što komunalci voze automobile marke "čeri", kineskog brenda, a ovi obični "pežo" ili "punto", ali ako je glasna muzika u zgradi preko puta ili se neki pijani dernjaju ispred zgrade u kojoj stanujete, teško da ćete odmah znati koga da zovete. Da biste to znali, potrebno je da razlikujete, na primer, komunalni problem od remećenja javnog reda i mira, i tako dalje.

PRIVATNE PATROLE I ODGOVORNOST

Sve što je pratilo Komunalnu policiju od početka osnivanja pa do aktuelnog trenutka, kada postaju neka vrsta odreda namenjena za postupanje u zoni Savamale, govori da je i ta institucija uvedena na nakaradan način i bez potpunog zakonskog okvira. Nekome se ćefnulo da imamo i to, uradio je, osnovao, ali polovično i bez komunikacije sa građanima. Još kada se kao jedine vidljive aktivnosti prepozna rad za interese privatne kompanije i zaštita na radu gradonačelnika, što nikako nije u opisu odgovornosti te službe, dobijemo upravo još jedan mehanizam represije, a ne servis građana.

Zato treba insistirati da se jasno kaže zašto je načelnik Ristić, u civilu, intervenisao prema novinarima KRIK-a, šta je radio tog dana na tom mestu, po čijem nalogu se tu našao i koje su posledice po njega i njegove kolege. On mora da snosi odgovornost za prekršaj koji je počinio. Takođe, neophodno je izvršiti pritisak da se ne dozvoli da jedan deo grada postane zabranjena zona, da se stavljaju oznake koje zabranjuju snimanje, jer je to samo jedan korak od uvođenja propusnica za korišćenje nečega što je javni gradski prostor.

Ako je sada, dok na Promenadi postoji samo promotivni štand Savanova, zabranjeno snimati i razgovarati pred kamerom, šta će biti ako nekad naprave tu jednu zgradu u naredne četiri godine i da li će tada postojati posebne patrole Komunalne policije koje će uklanjati sve "nedostojne" tog prelepog mesta?

Ko god da bude gradonačelnik... ¶

SLOBODAN GEORGIJEV

"Mogu li s tobom?", pitao sam nasmejanog tamnoputog mladića okruglog lica koji je gurao ribarski čamac u vodu. "We go home tomorrow", odgovorio je. Mislio sam da pokušava da me zaplaši i tako na fin način skine s vrata. Klimajući glavom i s osmehom koji "razume" njegovu "šalu", uskočio sam u *jukung*, drveni šareni čamac sa dva pontona, i seo na složenu ribarsku mrežu. Motor je zabrundao i iza nas je ostala plaža Džimbarana na koju turisti sa indonežanskog Balija dolaze da gledaju zalazak sunca i večeraju morske plodove. Bilo je oko sedam uveče kada sam ustao od restoranskog stola, doviknuo Marku, Đurđi i Ivi da ću da naručim kad se vratim i otrčao ka čamcima koji su isplovljavali. Valjda su videli da sam u jednom od njih i otišao.

Kada smo odmakli, momak je, ovaj put bez uobičajenog istočnjačkog osmeha, ponovio: "Sutra se vraćamo kući." U istom trenutku sam pored njegovih nogu video plastičnu kesu sa zapakovanom hranom. Ne šali se. Opet sam klimnuo glavom, digao palac gore praveći se da sam razumeo i prvi put. Ne mogu sad da se predomislim, već smo daleko od plaže, uostalom, ako može on, mogu i ja. Znam da plivam, toplo je, čamac deluje sigurno, imamo motor... Okrenuo sam mu leđa i gledao zalazak sunca na horizontu, turiste na strmim liticama o koje tuku talasi, hotelske rezorte sazidane na najlepšim delovima obale, druge ribarske čamce dok poskakuju prema pučini.

Zaustavili smo se kod litice sa koje se video hinduistički totem. Moj ribar je odnekud izvukao *canang*, kutijicu od trske punu latica cveća, trave, bila je tu i bombona, i spustio je u vodu tiho izgovarajući molitvu. Ne gledajući u mene, zagrabio je dlanom vodu i poprskao mrežu na kojoj sam sedeo. Valjda mu neću doneti lošu sreću. Verujem u sebe i pomoći ću mu u svemu što bude radio. To mu i govorim, ali nisam siguran da li me razume.

Pokazao mi je da sednem na pramac, tamo je suvo. "Okej, ti si gazda", odgovorio sam pokušavajući da ne držeći se pređem na drugi kraj čamca. Zamalo da se preturim preko ivice. "Ne, gazda! We can be friends", pružio mi je ruku i rekao da se zove Made.

Noć na Indijskom okeanu

Sad smo već dva sata vožnje daleko od Džimbarana sa kojeg smo krenuli. Suton je i ostrvo svetli u daljini. Pokušavam da se orijentišem na osnovu aviona koji neprekidno sleću na ostrvski aerodrom: u vodama smo Indijskog okeana, jugozapadno od južnih obala Balija. Postaje hladno

BRODOVI SA JAVE

Jezdeći ka pučini, Made je razgovarao sa drugim ribarima koje smo sretali. Gledali su u mene, mahali mi, smejali mi se. Prihvatio sam ulogu glupog *toresa*, stranca koji ne zna u šta se upustio.

Pokušavam da shvatim kako biraju mesto gde će da love ribu. Kako se, uostalom, to radi? Ima li ovde velikih riba? Imao sam toliko pitanja za mog novog prijatelja, ali komunikacija na engleskom nam nije išla. Od balinežanskog sam tada znao da kažem samo *trimakasi* ("hvala") i *kamu cantik* ("ti si lepa").

Made me pita odakle sam, koliko imam godina, a zatim mi kaže da ima bebu. Lažem ga da baš volim pecanje. On je tek postao punoletan. Ima bebu. Daje mi kesu sa nekim slatkim kiflama i kaže da je to za mene. Zahvaljujem se, ali ne planiram da jedem njegovu hranu. Iako nisam jeo ništa od ručka, više ne osećam glad. Malo me grize savest što sam se nakačio nepoznatom dečku i najmanje što želim jeste da mu još pojedem i popijem ono što je sebi pripremio. Baš bi bilo dobro da mu donesem sreću.

Na pučini odjednom vidim ribu koja iskače iznad površine, pravi salto i ponovo nestaje ispod vode. Neko vreme ćutim jer nisam siguran šta sam tačno video, a kad sam to, pantomimom, objasnio Madeu, dao je gas. Odlazimo još dalje ka pučini.

Srećemo tri ribarska broda sa po desetak ribara na njima. Sa jednog trešti muzika. Made pokazuje prstom i viče: "Java! Java!" Iza ograde nama bližeg broda vide se naslagane mreže, na pramcu vire harpuni. Ribarima su lica suva, preplanula i bezizražajna, deluju surovo i opasno. U odnosu na njih, Made izgleda kao dečkić. Ne mašu mi, a ni ja mnogo njih ne zagledam. Made im nekoliko puta dovikuje nešto, a jedan sa dogorelom cigarom u ustima bez reči mu pokazuje dlanom pravac – južno.

Sad smo već dva sata vožnje daleko od Džimbarana sa kojeg smo krenuli. Suton je i ostrvo svetli u daljini. Pokušavam da se orijentišem uz pomoć aviona koji neprekidno sleću na ostrvski aerodrom: u vodama smo Indijskog okeana, jugozapadno od južnih obala Balija. Postaje hladno.

SMISAO I BESMISAO

Made je konačno podigao motor iz vode i počeo da petlja nešto oko mreže. »

JUTRO POSLE RIBOLOVA: Autor teksta sa lokalnim ribolovcem

Fotografije: M. Rudić

Do nas dopire muzika sa broda sa Jave, u daljini se vidi još jedan *jukung* poput našeg. Sedam naspram Madea i gledam šta radi. Veže početak mreže za veliki plovak na čijem vrhu je blinkajuće svetlo. Baca ga u vodu, zamahuje dva puta veslom i mreža polako curi iz čamca. Na površini je drže plovci od stiropora i Made pazi da se oni ne umrse u mrežu. Nemam šta da pomognem, ali pomno pratim svaki njegov pokret. Želim da i on vidi da se interesujem. Talasi nas pomeraju gore-dole i njišu od levog do desnog pontona. Od pažljivog gledanja u njegove ruke i stalnog pomeranja čamca počinje da mi se vrti u glavi. Negde sam pročitao da se to rešava gledanjem u horizont i stvarno jeste tako.

Mreža je u okeanu. Plovak sa svetlom koji pokazuje gde je početak mreže je barem četiri stotine metara daleko od čamca. Made prelazi na pramac, vadi jedan plastični džak i daje mi ga da obučem. Izvlači još neki deblji najlon i kaže da ću u njemu da spavam. On neće da spava. Klimam glavom iako planiram da budem budan; ako može on da ne spava – mogu i ja. Opet mi daje kesu sa kiflama i govori mi da je to moje. Odlazi na pramac, ostajem sam na grubim daskama u najlonskom džaku. Noć je, duva vetar, mokar sam i hladno mi je. Nebo je ogromno i horizont naspram ostrva ne postoji. Nebo i okean su jedno. Ne bojim se te crne beskonačnosti. Ne bojim se ničega, u stvari. Marko, Đurđa i Iva su već sigurno završili sa večerom. Ma videli su da sam uskočio u čamac. Posle večere će pitati ribare sa obale kad se čamci obično vraćaju i neće se brinuti. Ipak, trebalo je da se javim. Pa, dobro, nisam ni znao koliko ću ostati ovde. Baš je hladno i čini mi se da vreme sporo prolazi. Nećemo valjda do jutra da ležimo ovako i čekamo. Ne mogu da zaspim u najlonu na neudobnim daskama. Vetar pojačava. Trebalo je bolje da se obučem. Leđa su mi utrnula od neudobnog drvenog ležaja.

Probušio sam nogama najlon za spavanje pa sad vetar prolazi i sa te strane. Trudim se da što manje šuškam i da ne odvraćam Madeovu pažnju. Šta li je u njegovoj glavi dok me gleda kako nesigurno puzim po njegovom čamcu? Ko je taj dečak? Koliko uopšte zna o ribarenju i šta ako dođe do nekih nepredviđenih okolnosti? Ne znam, veliki talas, velika riba, slučajno ispadanje iz čamca. Nisam stavio prsluk za spasavanje koji mi je još na početku putovanja nudio jer sam se pravio važan i hrabar pred njim.

Povremeno se čuje šljapkanje drvenih pontona našeg čamca o površinu crne vode. Osim toga, tiho je. Za tolike talase je previše tiho. Nema nikog oko nas. Ne znam koliko je sati. Pokušavam nekako da pratim protok vremena po avionima koji sleću, ali mi ne uspeva. Nemam ni strpljenja. I dalje ne osećam strah, ali sam ljut na sebe zbog nepromišljenosti. Šta uopšte živi u ovim vodama? Jeziva je količina vode koja dva puta u minutu zaklanja čitavo ostrvo. Samo daska odvaja moje telo od te mračne mase. Je li vredno ovoga? Skoro go, gladan i žedan provodim noć u mraku okeana na drugom kraju planete sa nepoznatim dečakom čiji jezik ne govorim? I niko ne zna gde sam. Realno, postoji opasnost po moj život. Šta bi se desilo da jednostavno potonemo ovde? Da sad nestanem? Dosadašnji život i sve što bi ostalo iza mene izgleda mi tako nedovoljno, promašeno i besmisleno.

PRVI ULOV

Made me zove. Upalio je malu lampu na krmi čamca, postavio me naspram sebe, počeli smo da izvlačimo mrežu. Pokušavam da radim njegovom brzinom, ni presporo, ni prebrzo. Slažem plovke od stiropora po njegovom uputstvu. Mreža je prazna. "Nema ribe", konstatujem naglas. "No fis", potvrđuje Made ravnodušno.

Nekoliko početničkih lekcija o surfovanju

Surf na Baliju počinje cenkanjem sa lokalcima koji na plaži iznajmljuju daske i drže časove. Dobra cena za četiri sata surfa je 100.000 rupija po dasci (800 dinara) i po pivo daskodavcima. Čas sa instruktorom je još 200.000 rupija. Daske se razlikuju po veličini i materijalu od kojih su napravljene. One koje voze spretni Balinežani su kraće, laganije i oštrije na vrhu. Po čitavoj površini im je nakapan vosak da im se ne bi klizala stopala. Početničke su veće i stabilnije. Na kraju, gde su tri peraje sa donje strane, daske imaju i vezan konopac čiji drugi kraj završava surferu oko skočnog zgloba zadnje noge.

Početničko surfovanje se 80 odsto sastoji od veslanja rukama, 15 odsto padanja sa nje i gutanja slane vode, a ostatak je ono što čitav posao čini potpuno smislenim i vrednim – jahanje na talasima.

Ako je dno preduboko, u vodi se kreće tako što veslaš podlakticama što bliže dasci. Kada dođe pravi trenutak, stavljaš ruke ispod ramena, oslanjaš se zadnjim pa prednjim tabanom na dasku, a onda polako ustaješ sve do položaja u kojem su kolena savijena, a ruke raširene.

Sledeća lekcija jeste otkrivanje trenutka kada se ustaje. Kada je instruktor sa tobom, lako je – on ti kaže. Kad si sam, čekaš trenutak da te talas ponese. Dakle, prvo se raspitaš gde je najbolje da ideš. Zatim vidiš gde ostali surferi čekaju talas i tu se pripremiš. Ležiš na stomaku i gledaš iza sebe kako talas dolazi. U početku, hvataj ga nakon što se razbije, kad oslabi, jer se inače nećeš lepo provesti. Kako ti se penušava masa približava, kreće što snažnije da veslaš – ta brzina će ti dati udobniju vožnju kasnije. Nemoj prerano da ustaješ. Talas će te u jednom trenutku poneti i to ćeš sigurno osetiti. Nakon toga, bez panike, polako i pazeći na svaki pokret, počni da ustaješ prateći uvežban pokret. Koncentriši se na ravnotežu i uživaj.

Obrati pažnju gde te talas nosi, možeš da udariš nekoga. Kad talas oslabi, veslaj nazad i tako dok ti se ne smuči. Kupi neku dobru majicu za surf jer će ti voda omekšati nenaviknutu kožu, a daska je ostrugati kao rende obaren krompir. Za dva dana surfa u lošoj majici imaćeš kraste na bradavicama, na grudima, na stomaku, na unutrašnjosti butina i mišica na rukama. Izgubićeš i poneki mladež koji štrči.

Čuvaj se loše procene u hvatanju talasa. Ako se zadesiš nespreman i neuvežban u zenitu velikog talasa, omlatiće te pod sobom kao da si plastična kesa. Desetak sekundi nećeš znati gde je zemlja, a gde nebo. Pazi da se ne umrsiš u konopac, koji takođe može biti opasan.

Posmatraj lokalce kako analiziraju talase, kako veslaju pomažući se nogama, kako ustaju i šta rade na dasci.

Pre svega, dobro razmisli vredi li da sebi uništiš svako sledeće letovanje na nesurferskim plažama. To će se sigurno desiti ako makar jednom na pravi način uhvatiš dobar talas.

Prvu tunu je prvi video Made. Počeo je jače da vuče mrežu i da viče: "Fis! Fis! Fis!" Zelena gruba mreža je otežala i video sam kako svetluca krljušt neke velike ribe. Tuna izgleda onako kako bi svako dete nacrtalo ribu. Dugačka je oko 60, 70 centimetara i teške oko dva kilograma. Made je spretan i brz u odmrsivanju ribe. Ponavljao je: "Ooo, velika tuna! Velika tuna!" Ubacio je beživotnu ribu u crveni sanduk na sredini čamca i nastavili smo sa izvlačenjem. "Fis! Fis!", viknuo je opet Made. Ovaj put smo izvukli dve tune odjednom. Jednoj je mreža otkinula oko. Ne uspevam da je odmrsim pa Made kida mrežu rukama. Pokušavam i ja, ali ne uspevam, mreža je previše jaka za moje prste. Vučemo dalje. Ovaj put sam ja prvi video novo svetlucanje. Četiri komada na jednom mestu! Jedva ih podižemo u čamac. Made se glasno smeje. I ja sam srećan. Uspevam da odmotam jednu dok je Made odmrsio tri. Vučemo još jače i brže. Tune se ređaju i sanduk se puni. Izvlačimo i male tune dugačke oko dvadesetak centimetara i neke još manje ribe žutih leđa sa sivom crtom na bokovima. One su dobre za roštilj, objasnio je Made.

Bole me šake od grube mreže i po dnu čamca mi se kližu bose noge. Ne posustajem u izvlačenju i sve sam ushićeniji jer je mreža puna. I Made izgleda zadovoljno. Krivo mi je što nisam od početka brojao koliko smo izvukli tuna. U jednom trenutku, Made počinje da viče glasnije nego obično. Ponavlja neku reč koju nisam zapamtio. "Veoma bitno! Veoma bitno!", smeši se Made i trlja palac o kažiprst pokazujući da smo uhvatili nešto skupo. Izvukli smo neku dugačku ribu i Made je stavlja pored sanduka sa tunom.

Sanduk je bio skoro pun kada smo izvukli čitavu mrežu. Bacili smo kosku jedan drugome smejući se zadovoljno. "Još jednom", rekao je Made i zamenili smo »

TURISTIČKI RAJ: Bali

Bali u kratkim crtama

Bali je jedno od nekoliko hiljada ostrva Republike Indonezije. Bali je i indonežanska provincija i popularna turistička destinacija. Ima oko četiri miliona stanovnika, a glavni grad je Denpasar. Do 1950. godine bio je kolonija Holandije. Najzastupljenija religija na Baliju je hindu. Manje je muslimana i budista. Hindu hramova i totema ima na svakom koraku. Ljudi su nasmejani, druželjubivi i susretljivi. Cene su niske za jedno tako popularno turističko mesto. Pivo na plaži košta 200 dinara, a uveče u klubovima i po nekoliko evra. Hrana u restoranima je jeftinija nego u Beogradu. Pirinač, morski plodovi i ljuti sosovi su glavna karakteristika indonežanske hrane. Moneta je indonežanska rupija (rupiah) i treba 15.000 njih za jedan evro.

Vozi se levom stranom i samo na prvi pogled izgleda da je saobraćaj u potpunom haosu zbog hiljada motocikala i automobila.

Deluje da je najrazvijenija grana privrede Balija turizam. Navodno su surferi otkrili kvalitet balinežanskih plaža i talasa za ovaj sport. Osim surfa, posećeni su razni verski hramovi. Danas je u hotelskim rizortima Balija najviše Australijanaca, kojima je blizu i jeftino. Noći u klubovima Kute, popularnog dela Denpasara, prepune su pijanih, bučnih, bahatih i nevaspitanih Ozija. U poslednje vreme, na ostrvo dolaze i Italijani, Francuzi, Nemci i Rusi. Mnogo je usamljenih avanturista i surfera iz celog sveta.

Svako veče na plaže stižu autobusi puni turista iz drugih delova Indonezije koji dolaze da gledaju zalazak sunca. Belci, pa tako i vaš reporter, posebno su im zanimljivi za fotografisanje ili uzimanje autograma.

mesta. Brzo je izbacio mrežu, a ja sam sedeo na sanduku. Izbrojao sam četiri velika žulja na rukama. Drhtale su mi šake od umora i bio sam potpuno mastan od tune. Zaboravio sam na razmišljanja od pre sat i sve je opet imalo smisla. Made mi daje flašu s vodom i pijemo. Uzimam i jednu od onih kifli. Zaslužio sam. On jede svoj ručak – rižu sa nečim. Nudi i mene, ali kifla mi je dovoljna.

Opet svako odlazi na svoje mesto za spavanje, a ja ovaj put stavljam prsluk za spasavanje. U njemu je udobnije ležati na daskama. Milion je zvezda na nebu. Vidim i dve padalice. Prija mi njihanje talasa i šljapkanje pontona, najlon baš greje. Ne razmišljam ni o čemu.

Budi me neki čudan zvuk. Kao da neko izduvava vodu kroz veliki nos. Dižem glavu iznad ograde čamca i na desetak metara vidim siluete delfina. Sigurno nam je mreža ponovo puna pa ih privlači. Opet me hvata san.

PRVI STRAH

Budi me ukočenost u leđima. Uskoro ustaje i Made, pali svetlo i zove me. Plovak sa blinkajućom sijalicom je samo na pedeset metara od čamca oko koga pliva stiropor. Mreža se umrsila... "Ovo nije dobro?", pitam Madea. Klima glavom. Sporo izvlačimo zamršenu mrežu. Potpuno je prazna. Možda su je delfini zamrsili? Pored nas prolazi jedan čamac. Kao da ide ka obali. Ponovo mi je dosta ove avanture i ide mi se nazad.

"Još jednom", kaže Made, pali motor i odlazimo istočno, ka ostrvu. Dugo se vozimo i približavamo se liticama o koje udaraju talasi strašnim hukom. Talasi su na plažama Džimbarana veoma glasni, međutim, ova tutnjava ježi kožu. Deluje mi da smo već previše blizu, ali Made i dalje ne usporava. Ne gleda me, a ne gleda ni u talase. Pada mi na pamet da se osećа krivim što je loše izbacio mrežu prošli put pa sada želi da se iskupi tako što će rizikovati. Počinjem da se plašim. Zamišljam kako nas talas zajedno sa čamcem i sandukom punim tune razbija o oštre stene. Ne vidim način da se takav udar preživi. Ćutim i krajem oka gledam u Madea, tražeći u svakom njegovom treptaju plan ili nešto što će me umiriti.

Konačno staje, baca plovak i mrežu.

Na svakih nekoliko metara mreže zahvati vodu veslom dva puta. Okean nosi mrežu i ona dosta brže nego ranije mili iz čamca. Čini mi se da je sad sve u redu. Opet spavanje. Umor me savladava i zaboravljam na talase. Budim me šuškanje na drugom kraju čamca. Made je ustao, skinuo kratke pantalone, spretno se nogom uhvatio za ogradu čamca i promolio zadnjicu iznad vode. Čulo se dva puta plop, plop.

AJKULA

Kad smo počeli da vadimo poslednju mrežu, zvezde su nestajale i iznad ostrva je svitalo. Prsti su me strašno boleli od mreže, video sam da imam tri otvorene rane. U početku je mreža bila prazna, ali onda smo opet krenuli da se smejemo i bacamo koske. Sanduk je bio pun i tunu smo slagali na dno čamca.

"Ajkula! Ajkula!", odjednom je ushićeno počeo da šapuće Made. Izvukli smo duguljastu ribu pljosnate glave. Bila je pola metra duga, žuta po leđima i bela po stomaku. Na vrhu kičme je imala peraju. Umesto krljušti kao tuna imala je nežnu, mekanu kožu. Made nije odmotavao mrežu već ju je samo prislanjao na ajkuline zube. Prekidala se kao kad se konac prisloni na plamen šibice.

Već je svanulo kad smo složili mrežu i popili još nekoliko gutljaja vode. Made je uzeo telefon i fotografisao me kako držim dve tune. Napravili smo i selfi sa onom "veoma bitnom" ribom čije sam ime zaboravio. Sam sam sebe iznenadio sa kojom spretnošću hodam po čamcu ne pridržavajući se ni za šta. Made je uzeo dve tune, sakrio ih u mrežu i pokazao mi da ćutim. Klimnuo sam glavom, a on je nakupio punu kesu onih malih riba za roštilj i pokazao da je to moje. Još jednom smo bacili kosku, upalio je motor i krenuli smo nazad. Sedeo sam na sanduku punom tune i uživao u bolu u rukama i vodi koja me je prskala po licu. Sunce se polako probijalo kroz oblake. Razmišljao sam o tome da Made sve ovo inače radi potpuno sam.

INDONEŽANKA

Na obali nas je, dvanaest sati od isplovljavanja, dočekalo tridesetak lokalaca. Znatiželjno su me odmeravali izdaleka, a dvojica starijih su mi pružili ruke, pipali mi mišiće na rukama i nogama. Pravio sam se važan pozirajući kao bodibilder. Tapšali su me po ramenu. Made im sve vreme nešto pričao, a oni su se glasno smejali. Pokazivao sam im svoje izderane dlanove, što ih je još više uveseljavalo. Jedan deda me je uhvatio za međunožje i dva puta snažno udario po leđima glasno pričajući. Ostali su se zacenili od smeha. I ja sam se smejao.

Made mi je skuvao belu kafu. Na čamcu smo doručkovali rižu i nešto pohovano. Nudili su mi dve tune, ali sam odbio – šta će mi. Da sam malo razmislio, mogao sam da ih poklonim Madeu.

Gužva se polako razilazila, zagrlio sam se sa Madeom, zahvalio mu i poželeo sreću. Svoju ribu za roštilj sam ostavio u prvom restoranu objasnivši da ću sa prijateljima doći u toku dana na ručak.

Istuširao sam se dva puta jedva skinuvši masnoću sa sebe. Probudio sam Marka sav ushićen: "Ej, bio sam na okeanu celu noć. Upecao sam malu ajkulu!" "Bravo...", odgovorio je ne otvorivši oči. "Ja sam se ljubio sa Indonežankom." Udario sam ga jastukom smejući se i zaspao istog trenutka. ¶

MIRKO RUDIĆ

Zemlja ljudi: Kapadokija, Turska

Začarana zemlja prelepih konja

Od Vilinskih dimnjaka, preko Crne crkve, crkve Svetog Vasilija, crkve Svete Varvare i crkve Svetog Jovana, do derviškog plesa i podzemnih gradova, Kapadokija je začaran svet u koji treba skrenuti sa utabanih ruta masovnog turizma

Moram da priznam da su moji stavovi od pre par decenija o putovanjima po Orijentu pretrpeli korenite promene. Živcirala me je sama pomisao na eventualnu kupovinu robe koja nigde nema deklarisanu cenu, gde ti se trgovci nametljivo obraćaju, vuku te za rukav, pitaju koliko bi ti dao, uguravaju te u radnju, posađuju te da sedneš i trpaju ti čaj u ruke, raspituju se odakle si, čime se baviš...

Pored ovih očiglednih, taktilnih razloga za moju nervozu, u osnovi je bila vrlo snažna ideološka predrasuda, proizašla iz mog evropocentrističkog stava, koji sam bahato izražavao rečenicom: "Sve što je istočno od Milana, daleki je istok"! Za mene je istok označavao despotije i neslobodu, a sve demokratsko i slobodno bilo je na zapadu. E, onda je moja supruga počela sa velikim entuzijazmom da

VILINSKI DIMNJACI KAPADOKIJE
Foto: wikipedia.org

rasklimava temelje moje gordosti i predrasuda. Naravno, prvo sam pao na priču (koja je bila istinita) o čarima i izuzetnosti Istanbula, Carigrada, Konstantinopolja... Bio sam očaran gradom na Bosforu. Kasnije sam putovao i u Afriku i Aziju, a ponavljala su se i proširivala putovanja po Turskoj: Izmir, Efes, Ankara, a Kapadokija je bila u planu, što se ostvarilo tek jesenas, početkom oktobra. Ispostavilo se da je to bilo najlepše vreme za putovanje.

DINAMIČNO DRUŠTVO

Sa svakim turističkim putovanjem lako se mogu povezati pomodarstvo i snobizam, a mogu se naglasiti socijalne razlike, neki putuju, neki ne putuju, ali je svakako ogromno zadovoljstvo zbog viđenog i doživljenog. Slike sa putovanja su neizbežne, jer, u suprotnom, kao da nije ni bilo putovanja. Ipak, putovanja su povezana sa kulturnim prestižom, a ne samo sa razbibrigom i razonodom. Mnoge nacije su ponosne na svoje znamenitosti (kao mi na "našu rimsku istoriju") i spomenike, raskošne vidike, planine, banje i prelepe plaže (ko ih ima) ili bar priobalja sa splavovima, a o preglasnom muziciranju, piću, slasnoj i masnoj hrani da i ne govorimo.

Nacionalne vlade su prirodno zainteresovane za prihode od turizma (setimo se samo letošnje akcije: letuješ u Srbiji, dobiješ vaučer). I razvoj Turske, pored ostalog, zasnovan je na turizmu, sa ambicioznim i preciznim projekcijama, čime promovišu zemlju, zaštitu i negovanje kulture, prirodnih lepota, načina života i starih zanata...

Naše predstave o modernoj državi Turskoj često mogu biti stereotipne, ili istorijski uslovljene, ili politički odbojne ili nekritički privlačne živopisne slike, kakvu nam Turska i sama nameće. Istina je da je u poslednjih par decenija Turska zabeležila impresivan ekonomski rast, vidljiv kroz razvijanje građevinarstva, svih vidova proizvodnje i usluga uz gigantske infrastrukturne projekte. Dinamično društvo broji skoro 80 miliona stanovnika, od kojih je 60 odsto mlađe od 35 godina. Nivo BDP-a porastao je više od tri puta od prethodne decenije. Turska je postala sedma ekonomija u Evropi i 16. u svetu po BDP-u, mereno paritetom kupovne moći. Neskriveno se ističe da im je plan da 2023. godine uđu u društvo 10 privredno najrazvijenijih zemalja sveta. Turska je članica NATO-a, zatim Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OESB), kao i Grupe 20 (G-20) najrazvijenijih i velikih privreda u brzom usponu. Turska na prvom mestu ima svoj nacionalni interes, a na političkom planu ne igra ulogu "klijent-države".

OD ANTALIJE DO KAPADOKIJE

Na put smo krenuli avionom, od Beograda do Antalije sa presedanjem u Istanbulu.

U Antaliji su nas iznenadili večernja toplota, velika vlaga u vazduhu i opojni miris Mediterana koji je početkom oktobra zamaman, a obilje svežih, zrelih plodova samo je dodavalo čar. Hotel, smeštaj i večera bili su prvoklasni, a već sutra ujutru čekao nas je put za Kapadokiju.

Nekada su o ruti odlučivali kvalitet i sigurnost puteva, snabdevanje hranom i vodom i sigurnost i garancije koje su nudili hanovi, karavan-saraji. Mi smo jezdili prema Anadoliji novim, besprekornim autoputem, a nije manjkalo ni dobro snabdevenih odmorišta. Na putu prema Kapadokiji posetismo karavan-saraj Obrukhan i mogli smo makar da zamislimo kako je živelo i pulsiralo to utvrđeno svratište na putu svile. Država inače daje privatnicima da obnove karavan-saraje i da ubiru prihod od njih u idućih 99 godina. Odmah pored hana nalazi se veliki izvor vode, čudnovato veštačko jezero, kao zajednički rad tla i klime.

Putovanje mini-autobusom bi bilo naporno da se nije odvijalo kroz uzbudljivi najduži planinski venac Taurus (ili Tavor) koji dominira u južnoj Turskoj, a proteže se od jezera Egirdir na zapadu do Eufrata i Tigra na istoku, odakle se te reke slivaju u Siriju i Irak. Taurus je impozantan, najzapadniji venac Himalajskih planina, smešten između Sredozemlja i Anadolijske visoravni. Mi smo išli putem koji je još u antičko vreme kroz planinske prevoje spajao visoravan Anadolije sa primorjem istočnog Mediterana. Uživali smo u pogledu na bogate šume, naročito zanimljivih kedrova i crnog bora koji prekrivaju brojne vrhove visoke do 3700 metara.

VILINSKI DIMNJACI

Kapadokija se nalazi u centralnoistočnoj Anadoliji, oko 200 km jugoistočno od Ankare, a mi smo dospeli u tu oblast sa mediteranske strane.

Na staropersijskom, Kapadokija znači zemlja prelepih konja. Tu su živele drevne civilizacije: helenska, rimska, hrišćanska i islamska. Za svu mistiku i način života ove regije zaslužna je geološka struktura vulkanskog porekla. Čitava oblast je prekrivena fantastičnim formacijama reljefa koje je oblikovao beli vulkanski pepeo, tuff, koji je milionima godina erodirao u nešto što sada predstavlja zaštitni znak oblasti i pravi unikat čuda prirode koji se često nazivaju "vilinski dimnjaci", a mnoge formacije podsećaju na različite fantazmagorične oblike.

Najpoznatija mesta Kapadokije smeštena su u trouglu između sela, odnosno »

HRIŠĆANSKO NASLEĐE:
Freska iz kapadokijske crkve
Foto: Vreme

gradova: Nevšehir, Avanos i Urgup. Pored čarobne igre reljefa, zadivili su nas otvoreni muzej Goreme (Korama), kamene crkve i manastiri.

Kapadokija je kroz istoriju bila trgovinsko središte, pa je zato bila podložna čestim upadima, provalama i pljačkama. Zbog takvih strepnji i zahvaljujući mekim vulkanskim stenama, stanovnici su gradili sisteme naselja za život ili za zbegove u stenama čiji su ulazi bili skriveni, a imali su ventilaciju, sigurnosne sisteme za zatvaranje i bekstvo, sopstvene izvore vode, hrane, ostave, vinarije i hramove. Pored raznih naroda, kultura i civilizacija koji su se smenjivali u Kapadokiji (Hetiti, Frigijci, Persijanci, Rimljani, Vizantinci, Seldžuci i Osmanlije), poslednji koji su je napustili 1923. godine bili su Grci, nakon građanskog rata i grčko-turskog ugovora o razmeni stanovništva.

TRAGOM PRAVOSLAVLJA

Kompleks muzeja Goreme, na oko 10 km od Nevšehira, od izuzetne je važnosti za prezentovanje prirodne lepote i pravoslavne sakralne istorije Kapadokije. To je kompleks čije crkve sadrže najlepše očuvane freske iz ranovizantinajskog perioda, a postoje i jasna, očuvana svedočanstva (u crkvi Svetog Vasilija) iz perioda ikonoborstva (ikonoklastije), koji je okončan tokom VIII i IX veka, čime su ikone i relikvije vraćene kao predmet poštovanja. U okviru kompleksa crkava najposećenije su: Crna crkva, crkva Svetog Vasilija, crkva Svete Varvare, crkva Svetog Jovana, a neke se popularno nazivaju crkva Jabuka ili Izvijena crkva. Freske koje smo videli u ovim crkvama bitno se razlikuju od drugih po svom koloritu i izvesnoj detinjoj naivnosti koja iz njih zrači kao neposredno osećanje vere. U Kapadokiji se nalaze ostaci više stotina pravoslavnih crkava, ali nisu sve sačuvane i zaštićene. Zahvaljujući rusko-turskoj saradnji u oblasti Kapadokije, tri crkve su trenutno u molitvenoj funkciji.

Kapadokija je iznedrila trojicu velikih otaca hrišćanstva: Vasilija Velikog, Grigorija Bogoslova i Grigorija Nisijskog, koji su proslavili njeno ime. Oni predstavljaju glavni oslonac celokupnog pravoslavlja i nepresušan izvor bogoslovske mudrosti, po navodima najozbiljnijih pravoslavnih teologa. Njihova molitvena mesta i ostaci crkava u Kesarijskoj Kapadokiji dobro su očuvana, iako nemaju molitvenu funkciju, već uživaju status muzeja.

Kad je u pitanju razgledanje čuvenih kapadokijskih pejzaža, turiste zanima jedna od popularnijih aktivnosti u tom kraju, tj. ekskurzija balonom. Slike rasutih šarenih balona iznad kapadokijskih čuda od reljefa, naprosto su opšte mesto (razglednice, suveniri, majice, torbe, knjige, diskovi). Te ture obično počinju sa izlaskom sunca i traju od 45 minuta do sat vremena. Ali predivan pogled ne manjka i ako se ne uzdignete balonom i ne popijete čuveni šampanjac kojim obavezno časte putnike. U vreme naše posete let balonom je organizovan prilično rano ujutru, oko šest sati, po oblačnom vremenu, bez obzira što je kasnije bio vrlo topao i blistav dan. Ja poleteo nisam.

PODZEMNI GRADOVI

U okviru razgledanja naseobina i gradića izdvaja se Urgup, živahno mesto koje se prilagođava brojnim potrebama turista. Urgup nije posebno jeftiniji nego ostala mesta u Turskoj, ali trgovci sa istoka obično preko ovog gradića startuju ka ostalim gradovima, pa je izbor robe raznovrsniji. Tu su smešteni neobični hoteli, izgrađeni unutar pećina i kamenih formacija.

Kapadokija takođe ima dosta podzemnih gradova. Najpoznatiji su *Derinkuyu* i *Kaymakli* koje su rani hrišćani koristili kao skrovišta od brojnih neprijatelja. Pored mnogih čudesnih dolina koje smo posetili: dolina dimnjaka, dolina deva, dolina golubova, dolina zaljubljenih, izdvaja se Ihlara, kanjon dug 16 kilometara, usečen u vulkanske stene, gde je rođen Sveti Đorđe. Ihlara je prvobitno bila ispunjena bazaltnom lavom iz obližnjeg vulkana, a kasnija erozija je na kraju izdubila čitav prostor tako da je dolina danas duboka oko 100 metara. Tu su se naseljavali prvi hrišćani bežeći od rimske vojske. Dolina Ihlara je popularna zbog vizantijskih crkava, manastira, kapela, kojih ima šezdesetak. Interesantan je podatak da su ovde snimani neki kadrovi iz filma *Star Wars*.

ČUDESNI ROGAČ

Na ovom putovanju smo se častili raznovrsnom, obilnom i ukusnom hranom, a na odmorištima se okrepljivali ceđenim sokom od nara, koji je tipičan za ovu oblast pored suvih kajsija i grožđa. Isprobavali smo razna tradicionalna jela i žitarice, zatim *manti* (vrsta raviola sa mesom servirana uz jogurt i sos od luka), *pastirmali kuru fasulye* (beli grašak sa ljuto začinjenim mesom), *dugun corbasi* (čorba), *sag tava* (jegnjeće meso sa paradajzom i lukom spremljeno u voku), a u jednom podzemnom restoranu probali smo ukrčkanu jagnjetinu u glinenom loncu sa povrćem, koja je zapečena sa hlebom kao poklopcem, ispod sača.

Lokalna vina sa vulkanskog tla, po kojima je Kapadokija poznata, probao sam u vinariji koja je takođe ukopana u stenu. Kupio sam samo jedno, i to kao kuriozitet, da bi ga probao moj prijatelj koji ima sopstvenu vinariju nadomak Beograda. Cena kapadokijskog vina je u proseku oko 15 evra a pakuju ga u bogzna kako luksuznu

kutiju. Nisam sklon dugim pričama o lepotama vina, preplitanju voćnih i začinskih mediteranskih mirisa, o trpkosti, punoći, slasti ili taninima, ali stvarno mi se učinilo da može da se oseti pun i trajan ukus višnje i rogača.

Kad smo kod rogača, iznenadio sam se da je rogač tamo kultna biljka. Čak sam (pored nezaobilaznog balzamika od nara) kupio neki sirup od rogača, nešto poput retkog džema, odličan, kažu, za kašalj.

Rogač se koristi u ishrani više od 4000 godina. Najverovatnije je upravo rogač bio hrana iz biblijskih vremena. Smatra se da se njime hranio Jovan Krstitelj. U antičko doba semenke rogača su služile kao jedinica za merenje zlata. Semenke rogača, bez obzira na veličinu i čuvanje, uvek imaju jednaku masu od 0,18 grama. Jedna semenka označavala je 1 karat (zrno rogača, grč. keration).

Rogačev plod u terapijske svrhe su koristili još i stari Egipćan: lepljiva svojstva rogača u mumificiranju, a u grobnicama su nađene mahune i semenke. Starim Grcima i Rimljanima kao lek su služili nezreli plodovi. U beleškama Starih Grka rogač se spominje kao "egipatska smokva", dok su Rimljani jeli zelene i sveže mahune zbog njihove prirodne slatkoće.

(Letos na Mljetu gledao sam izobilje rogača, ali ga tamo ne skupljaju. Izdašnije im je da se bave turistima, a to sve bi bilo idealno kad bi im ti turisti samo poslali novac, bez potrebe da se maltretiraju skupim i dugim putovanjem do njih.)

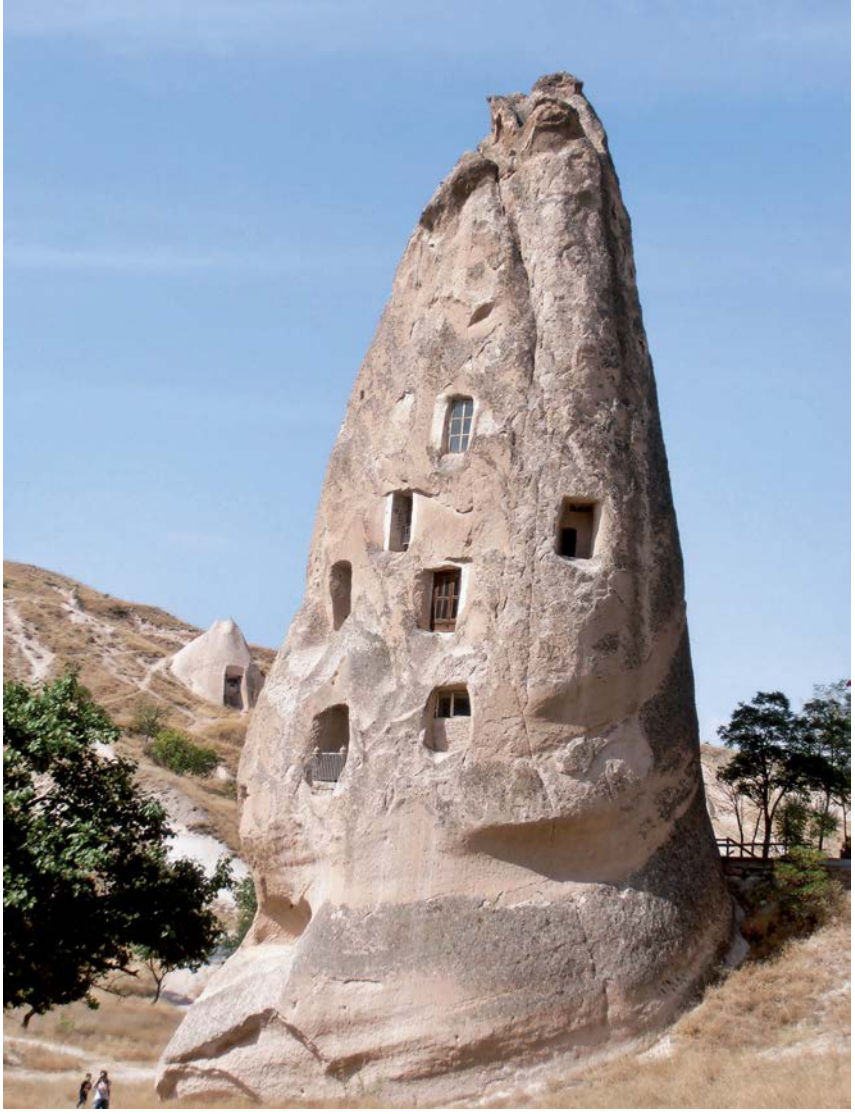
ZLATAN PRSTEN

Taj rogač se, dakle, još jednom pojavio u priči, tj. njegova semenka, koja je služila kao prvobitna mera za zlato, usred najluksuznije fabrike nakita, gde vas vode da gledate majstore zlatare na delu, a spretni slatkorečivi menadžeri, često gospođe iz naših krajeva, pričaju vam priče (na svim jezicima koje posetioci razumeju), skidaju prstenje sa svojih ruku, daju vam da osetite zlato, da bolje vidite i opipate čarobni kamen sultanit koji menja boje, uvlačeći vas u stanje zavisnosti i, kao da ste začarani, dobijate neodoljivu potrebu za posedovanjem tog komada nakita, po paprenoj ceni. Odvešće vas u specijalnu luksuznu sobicu, počastiće vas, dati sertifikate.

Video sam da neke gospođe nisu odolele, a meni su pokazali muško prstenje, verovatno za šeike, bar sudeći po ceni. Ali ja sam ionako na ovo putovanje krenuo sa namerom da ostvarim deo sopstvenih naklapanja iz mladosti, da ću staviti zlatan zub ili bar kupiti prsten pečatnjak sa Kenedijem, kao što su nosili šoferi iz "Gavrilovića".

Stvarno sam svojski tragao za muškim zlatnim prstenom, nagledao se raznih pretencioznih, nakinđurenih modela, ne znam ko to može uopšte da nosi, a cene su takođe samo za odlikaše. Svoj prsten sam ugledao u jednoj nenametljivoj, osrednjoj zlatari u Antaliji, stari zlatar je znao i makedonski, spustio je cenu, ali ja sam otišao da još malo razgledam jer me je samo u toj ulici, sjakteći se, iščekivao ceo niz zlatarskih radnji. Kad sam se vratio kod starog majstora, povećao je cenu za 10 evra, nije hteo ni da čuje o prethodno dogovaranoj ceni i mirno je otišao da sedne na svoje mesto, pokazujući ravnodušnost prema mom prisustvu. Tako sam dobio još jednu lekciju iz "psihologije trgovine".

Inače, naš vodič, doktorand sa istanbulskog univerziteta, pričao je kako se u trgovanju i pružanju usluga poštuje tradicija. On, na primer, redovno putuje oko 60 kilometara do svog brice i kaže kako to nije ništa neobično. Veli, ako neko kupuje maslinovo ulje, obavezno ga kupuje tamo gde je kupovao njegov deda ili otac. Tradicionalizam se i na ovaj način pokazuje kao osnova sveukupnog života u modernoj Turskoj.

I NEKAD I SAD: Kula za stanovanje
Foto: P. Lađević

MEVLANA DŽELALUDIN RUMI

Povratak na Sredozemlje kroz okolinu Konje vodio je kroz nepreglednu ravnicu, žitnicu, načičkanu najmodernijim mlinovima i silosima. U Konji, dvomilionskom gradu, niz Mevlaninu čaršiju krcatu hodočasničkim hotelima nalazi se jedinstven muzej – mauzolej Mevlane Dželaludina Rumija, jednog od najvećih persijskih sufijskih mudraca i pesnika, zbog koga se derviši širom Bliskog istoka i dan-danas vrte ukrug. U tom gradu, staroj seldžučkoj prestonici, postoji čak i derviški stadion gde se izvode ceremonije derviša.

Rumi je rođen u Balhu (današnji »

PLES DERVIŠA: Igrom i muzikom do sjedinjenja s Bogom
Foto: P. Lađević

Avganisatan, nekada Persija) 1207. godine. Otac mu je bio veoma učen i za to doba liberalan. Pošto je kritikovao shvatanja sultana, morao je sa porodicom da beži preko Samarkanda, Bagdada, Meke, Medine, Jerusalima, Damaska, Alepa, Ezirkana i Karamana, da bi se nakon 16 godina skrasili u Konji.

Rumi je studirao u Alepu i Damasku i počeo da ponire u tajne sufizma. Po povratku u Konju postao je omiljen u narodu i cenjen kao mudrac. On potpuno ponire u tajne i spoznaje "univerzum ljubavi", udaljavajući se od svakodnevnog života. Mevlana je u osami napisao *Mesneviju*, jedno od najznačajnijih dela persijske i sufijske književnosti (u bukvalnom prevodu "Duhovni distisi"), od 27.000 stihova.

Dobro slušaj o čemu nej kazuje,
zbog rastanka on cvili i tuguje
Od kad sam iz trstenika otrgnut,
mojim bolom čitav svet je zapljusnut.
Tražim srce slomljeno zbog rastanka
da o čežnji pričamo bez prestanka.
Od korena svog ko bude odvojen,
žudi da mu opet bude pripojen.
S kim god da sam, ja patim i žalujem,
i sa sretnim i nesretnim drugujem.

Dervišku kuću smo posetili u jednoj tekiji, ukopanoj u stenu, u Kapadokiji, gde smo prisustvovali obredu derviša.

DERVIŠKI PLES

Derviški ples počinje zvukom neja, pri čemu derviši zbacuju svoje crne odore (koje simbolizuju materijalni svet) i u blistavobelim haljinama izvode obred sjedinjavanja sa Bogom. Mistična, simbolička ceremonija derviša, ili sema, počinje hafizovom (čovek koji zna Kuran napamet) molitvom za Mevlanu i stihovima iz Kurana, nakon čega se derviši međusobno pozdravljaju da bi zatim zbacili crne ogrtače (simbolični pokrov ili materijalni svet) i uz naklon hafizu i zvuke neja otpočinju rotaciju u kojoj postepeno uzdižu ruke ka nebesima, pod budnim okom šejha i uz pratnju derviškog orkestra. Sema je deo inspiracije Melvane, tradicije, istorije i turske kulture. Smatraju da se svaki deo materije kreće, tj. okreće, kao čestice u elektronima. Okrećući se prema istini, povećava se ljubav, napušta se sopstveni ego, te se dolazi do istine i savršenstva. Oni dočaravaju kako se čovek vraća kao zreo sa svog spiritualnog puta, kao onaj koji je dosegnuo savršenstvo, sposobnost da voli, da bude svakome koristan, bez obzira na veru, rasu, koncept, jezik, nacionalnost. Njihove visoke kape predstavljaju grobni kamen iznad materijalnih užitaka, a bele haljine su velovi njihovih želja. Na početku obreda, derviš prekrsti ruke na grudima što predstavlja broj jedan, tj. jedinstvo s Bogom. Dok se vrti, ruke su raširene, desna je podignuta prema nebu, a leva prema zemlji. Vrte se zdesna nalevo, u smeru srca, što predstavlja dervišev zagrljaj upućen svim bićima sveta.

Primetio sam da su svi derviši neobično visoki, mladi i vitki. Doticalo nas je strujanje vazduha od njihovih haljina. Zaista mističan doživljaj. Nismo ih prekidali škljocanjem fotoaparata niti aplauzom na kraju (tako su nas zamolili organizatori). Za fotografisanje su posebno izašla dvojica derviša i zavrteli se. Nakon plesa, počastili su nas biljnim čajevima.

POVRATAK U MASOVNI TURIZAM

Posle uzbudljivih doživljaja u Kapadokiji, opet smo se prizemljili i ukotvili na Sredozemlju, obilazeći lepote i znamenitosti Antalije i Alanje. To je izgledalo kao povratak iz začaranog sveta u turističko-potrošački raj, sa bisernim obalama, velelepnim hotelima, blistavim prodavnicama.

U Alanji smo videli Kale (a mislim, nije Kalemegdan), otomansku citadelu, koju smatraju najlepšim delom grada, prošaranu uskim uličicama, starim kućama, privatnim baštama, kamenim lukovima. Postoji više ulaza u ovu četvrt ali najlepše je ući kroz Hadrijanovu kapiju. Stara luka (*Yat Limani*) sada je domaćin modernim jahtama. U Arheološkom muzeju se nalaze unikatne kolekcije rimskih skulptura od mermera, artefakti iz bronzanog doba i kolekcija srebra rane Vizantijske crkve. Kao gotovo svugde u Turskoj, i u ovom raju za turiste može vas zbuniti preobilje istorije.

U okolini Antalije nalazi se mnoštvo istorijskih spomenika i ruševina, mostovi, kule, akvadukt. Među njima se posebno ističe svojom velelepnošću i očuvanošću drevni rimski amfiteatar Aspendos u kome se i danas održavaju muzički festivali budući da amfiteatar može da primi i više od 20.000 ljudi.

Okolina Antalije, koju godišnje poseti preko 17 miliona turista, proizvodi hranu koju im servira. Idealna je za gajenje nara, banana, pomorandži i limuna. Ono što smo pored toga videli, bili su staklenici za gajenje povrća i nepregledne plantaže voća, maslina, zasadi pamuka, snopovi sa kojih se bere susam, razbacane zrele rumene tikve od kojih uzimaju samo seme i iz njega cede ulje.

Ovo putovanje još više je unapredilo moju evoluciju u shvatanju i viđenju Orijenta, tj. Turske. Nisam ostao ni žedan ni gladan, a najvažnije, bila mi je puna duša i zadovoljene radoznale oči. ¶

PETAR LAĐEVIĆ

HR SRBIJA 2015

Crowne Plaza, Beograd
ponedeljak, 2. novembar 2015.

LJUDSKI RESURSI U DIGITALNOM DOBU

PROGRAM KONFERENCIJE

09.00 - 09.40 REGISTRACIJA I WELCOME COFFEE

09.40 - 10.00 OTVARANJE KONFERENCIJE
Zorana Mihajlović, potpredsednica Vlade Republike Srbije
Liselot Martynenko Agerild, zamenica šefa misije, Ambasada Švedske

10.00 - 11.00 PANEL 1 HR U SRBIJI
Tijana Tadić - HR ekspert; prof. dr. **Leposava Grubić Nešić** - Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad; **Olga Svoboda** - Managing Director, Gi Group HR Solutions; **Milka Ristović** - HR menadžer, Radisson Blu Old Mill; **Milan Đukić** - Direktor za pravne, kadrovske i opšte poslove, Srbijagas
Moderator: **Marina Kosanović**

11.00 - 11.30 CASE STUDY 1
Data driven recruitment
Stefan Karadžić - Linkedin

11.30 - 12.30 PANEL 2
HR U DIGITALNOJ ERI
Stefan Karadžić - HR konsultant, Linkedin; **Nikola Jovanović** - Knowledge Market; prof. dr. **Danijela Lalić** - FTN; **Dušan Basalo** - Senior Partner, Atria Group; Moderator: **Milica Ivić** - HR menadžer, Limundo

12.30 - 13.00 COFFEE BREAK

13.00 - 13.15 CASE STUDY 2

13.15 - 13.30 CASE STUDY 3

13.30 - 14.30 PANEL 3 Najbolje HR prakse - Izazovi Talent menadžmenta
Maja Mrkalj - HR menadžer, Dr. Oetker; **Sonja Jovanović** - HR menadžer, Ernst & Young; **Miro Smolović** - Academy Leader, PwC Serbia; **Snežana Lakićević** - Menadžer za saradnju sa Univerzitetima, NIS Gazprom Neft
Moderator: **Jovana Gligorijević**

14.30 - 15.30 LUNCH BREAK

15.30 - 16.00 CASE STUDY 4
Angažovanost zaposlenih - alat za stvaranje visoko efikasne organizacije
Mirna Koričan - Lajtman

16.00 - 17.00 PANEL 4
HR u IT kompanijama
Petar Ulić - CEO, Execom; **Mirjana Gomilanović** - Managing Director, One2Grow; **Danijela Matijević** - HR menadžer, Humanity; **Ivan Francuski** - HR menadžer, Eipix; **Milena Dulanović** - HR menadžer, Nordeus; Moderator: **Milica Ivić** - HR menadžer, Limundo

17.00 - 17.30 COFFEE BREAK

17.30 - 17.45 CASE STUDY 5
Kvalitetni zaposleni biraju kvalitetne poslodavce - značaj i primena koncepta brendiranja poslodavaca - **Tatjana Vidaković** - Infostud

17.45 - 18.45 PANEL 5
HR brendiranje poslodavaca
Irena Bulat - Direktor Adizes SEE; **Maja Gabrijan** - HR direktorka I&F McCann Grupa; **Katerina Kotlareska Manevska** - Business Cafe Makedonija; **Aleksandra Zubac** - HR Officer & TLO, British Embassy Belgrade; **Tatjana Vidaković** - PR menadžer, Infostud

powered by poslovi.infostud.com pouzdan put do željenog posla

18.45 - 19.45 ZATVARANJE KONFERENCIJE I AFTER WORK COCTAIL PARTY

Učesnici. 200 profesionalaca iz oblasti medija, komunikacija, marketinga i HR-a; studenti, predstavnici NVO, Vlade Republike Srbije i Vlade AP Vojvodine. **Medijska pokrivenost.** 64 magazina i 12 internet portala Color Press Grupe u celom regionu, dnevne novine, internet portali, nezavisni blogeri i TV stanice. **Akreditacije za medije:** jelena.savic@color.rs **Prijava učešća:** milos.turinski@color.rs

www.color.rs/HRSrbija2015

COLOR PRESS GROUP

#HRSrbija2015

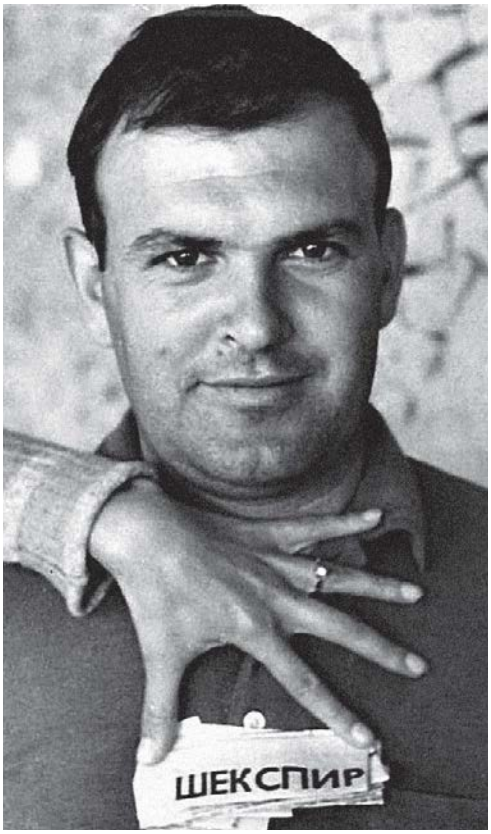
Nešto lepo u haosu oko nas

Objavljivanje zbirke kratkih priča *Nešto lepo* prilika je da se prisetimo pisca i scenariste Slobodana Stojanovića, samozatajnog i važnog čoveka naše kulture

"Slobodan Stojanović je bio pravi umetnik dobrote. Sam je stvarao poniruće i opasne vode istinoljubivosti, ali je obilno pomagao da drugi stvaraju i da se ostvare. Njegova dela, drame, dramatizacije i serije odisali su dobrotom i verom u dobro", rekao je svojevremeno Jovan Ćirilov o ovom piscu i scenaristi, najpoznatijem po kultnoj televizijskoj seriji *Više od igre*, snimljenoj davne 1976. godine. "Slobodan Stojanović je za sobom ostavio umetnost svoje dobrote, ali i umetnost kao dobrotu, kao aproksimaciju drevnoj težnji da umetnost, dobrota i mudrost budu, ako ne jedno, a onda bar da budu u što harmoničnijem skladu."

Povod da se još jednom prisetimo ovog važnog i pomalo samozatajnog čoveka naše kulture, jeste objavljivanje njegove zbirke kratkih priča pod naslovom *Nešto lepo* koju su početkom meseca promovisali njeni izdavači, RTS i Fondacija "Slobodan Stojanović", koja brine o njegovoj ostavštini i na sajtu nestolepo.com promoviše njegovo delo.

Slobodan Stojanović

ŽIVOTOPIS

U Stojanovićevom životopisu piše da je rođen 1937. godine u Đakovici, da je bio upravnik Narodne biblioteke u Požarevcu, umetnički direktor Savremenog, sadašnjeg Beogradskog dramskog pozorišta, urednik na Televiziji Beograd, profesor dramaturgije na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu, da je napisao 25 dramskih tekstova, 6 dramatizacija, 94 filmska scenarija i sinopsisa, pripovetke, pesme i eseje. Njegovi najpoznatiji filmovi i TV scenariji su *Više od igre, Držanje za vazduh, Osma ofanziva, Igmanski marš, Siroče, Idemo dalje, Jastuk groba mog, Erogena zona, Smoki, Osam stotina žena, Učitelj*; drame: *Opasna voda, Golubovići, Ptic i ptica...*; adaptacije: *Lažni car Šćepan Mali, Smrt Maksima Crnojevića*; knjige proze: *Povodom mokrog snega, Otrčao, Devojka sa lampom 36. g., Ljubavna priča sa srećnim završetkom*... Ali televizijska serija *Više od igre* ostala je njegov zaštitni znak. Napisao je i scenario za njen nastavak, ali on nije realizovan (vidi okvir). Umro je 2000. godine u Požarevcu, iznenada.

"Imao sam sreću da sam se bavio zanimljivim poslovima", ispričao je Stojanović o sebi. "Družio sam se sa zanimljivim ljudima, i mogu sad reći, kad sam malčice ostario i kad sam se približio nekom spokoju, da sam imao sreću da sam radio zanimljive poslove. Kad me pitaju šta sam po profesiji, ja ne znam baš tačno da kažem. Učio sam za dramaturga, to jest za čoveka koji se razume u dramu i pozorište, a istovremeno sam bio i pisac i televizijski urednik, i ne bih mogao jednom reči da obuhvatim ono čime sam se u svom životu bavio."

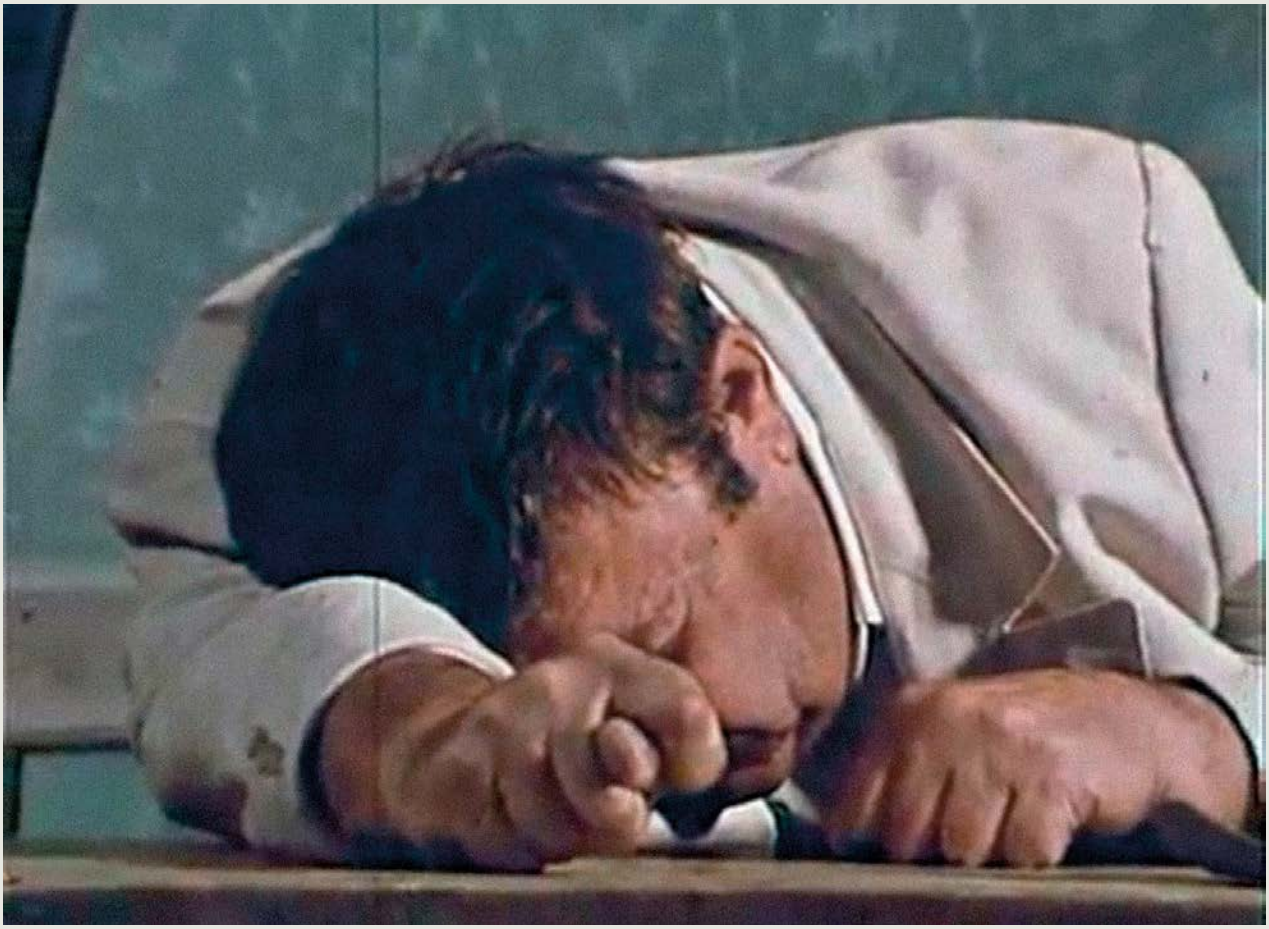
NEŠTO LEPO

Priče iz pomenute zbirke *Nešto lepo*, Stojanović je pisao za televiziju. Namera mu je bila da ih u formi vinjeta govori Ljuba Tadić, ali nije stigao da je realizuje. Seriju su prošle godine snimili RTS i Fondacija "Slobodan Stojanović", a Stojanovićeve priče govori Dragan Nikolić, dobar Stojanovićev prijatelj i glumac u njegovom filmu *Idemo dalje* i seriji *Učitelj*. Reditelj serijala je Dragomir Zupanc. Svaka priča je o nečem lepom u haosu oko nas.

"Držim da je umetnost sastavljanja i pričanja priča najstarija, ali i najveća umetnost", napisao je Stojanović. "Šta je priča? Ona je jedini način da kako-tako ovladamo haosom i odupremo se uništavilu – ako ne verujemo u Promisao da smo svi lica iz neke Božje nadpriče, u kojoj je svakom biću podaren blagoslov i određen udeo u igri, a Život je, dabome, bez smisla, apsurdan. Ja kroz veći deo svog života nisam verovao u Promisao i Božju volju, ali sam iskreno poštovao i zavideo svima onima koji su verovali. Meni najbliže biće, moja majka, čedno je verovala. Dovoljna mi je bila vera u moć Priče. Priča uzima šakama iz magme života, iz vrele gline, iz živog tela svoju 'funtu mesa' i od nje čini nešto što možemo shvatiti kao celo, završeno. Čovek ne može bez

Slobodan Stojanović je nedugo posle završetka TV serije "Više od igre", emitovane 1977, započeo pisanje scenarija za njen nastavak koji nikad nije realizovan. Radnja nastavka, po Stojanovićevoj zamisli, smeštena je u 1956, petnaest godina nakon ustanka i prvog oslobođenja Gradine septembra 1941. godine, prikazanog u poslednjoj epizodi "Više od igre". Stojanović je napisao ovaj koncept nastavka serije u kome govori šta se u tih petnaest godina desilo s junacima popularne serije

"Petnaest godina posle"

Gradina posle petnaest godina.

Ništa se nije promenilo, sve se promenilo.

Poredak koji je hteo da ovlada budućnošću, a da bi njom ovladao morao je da preuredi prošlost. Najviše je stradala sadašnjost, koja je, kao uvek, nikakva, čas ovakva čas onakva, kao naša raspoloženja.

Višak prošlosti, višak budućnosti, manjak sadašnjosti.

Šta je bilo u međuvremenu?

Rat, stradanje, oslobođenje, obnova, prva razočaranja.

Guliver se vratio iz ropstva, iz Mathauzena, sa 35 kila, ali sa onim istim vedrim raspoloženjem, uvek oran – živi mozak, luda mašta.

Vraćen mu je, pa oduzet bioskop. Nekadašnji "Koloseum" prozvan je "Volga", brzo potom "Kozara"; ili "Šuma", kako su ga zvali mangupi. Snimio dokumentarni film – o prskalici, izumu Đorđevića.

priče, jer bez nje ne može da sredi svoj život. Uvek smo usred neke priče, moramo odrediti početak, sredinu i kraj, moramo obuhvatiti sadržaj: da bismo je kasnije mogli posmatrati kao naš život."

Stojanović je za života objavio stotinjak priča i dve zbirke, *Povodom mokrog snega* i *Otrčao*, naslovljenu po jednoj od priča. "Ja sam tu priču napisao još sedamdeset prve i držao sam je u jednoj fascikli na kojoj je pisalo *Otrčao*. Ta priča govori o tome kako se čovek može iznenada osloboditi", napisao je Stojanović. "Ta priča je mene uvek, kad god bih se nje setio, oslobađala i kuražila za tako neke male književne avanture, pustolovine i otrčavanja. Kad god bih napisao kakvu pričicu, ili došao do nekoga sižea ili do neke ideje tako oslobođene, tako puštene da poleti, ja bih je stavljao u tu fasciklu... i kada je trebalo da knjigu ovako skupim i predam,

Đorđević smislio prskalicu, dok je bio na robiji. Nagrađen.

Kumić pisao scenario.

Kumić, sinovac pokojnog Leke Bankrota, naslednik ledare i kuće. Nameravao da snimi film o Kostolomcu. Kostolomac ispao veliki ratni junak, jedan od trojice narodnih heroja iz Gradine. Drugi je Doktor Duško, po kome se zove bolnica u Gradini.

Kostolomac poginuo pred kraj rata.

"Mladić s trubom".

Dragan, sin Milice i Danila, unuk Zube Bojića. Danilo je ostao u Beogradu, oženio se operskom pevačicom Zojom. Milica – direktor bolnice u Gradini. Zuba, direktor Gimnazije, baš toga leta odlazio je u penziju.

Početak leta, juni, Car Konstantin i carica Jelena. "Slučaj" sa Draganom, mladićem sa trubom. Bolnički automobil, jedan od prvih "fića" u Srbiji, prvi je dobio Tito na poklon, bio je nabavljen za patronažnu babičku službu – Dragan ga razbio.

Beli je izgubio apoteku, ali dobio zvučnik na prozoru. Ceo grad okićen zvučnicima, razglasna stanica – koračnice, obaveštenja, vesti Radio Beograda, pesme i recitacije. Razglasom, koji će se docnije razviti u pravu radio-stanicu, upravljao je Drug Gluvi, čovek velikih zasluga – za vreme rata u Gestapo-zatvoru iščupali mu uvo – imao je stalno zapaljenje i gnojenje uva, iako su se oko toga starali svi doktori sveta.

Među saradnicima Razglasne stanice mladi novinar Kumić, čuvar Lekinog testamenta, arhiva i čudnih antikvarijata. Spikeri su bili Sofija, istinska lepotica, izbeglica iz Makedonije, iz Štipa, nastavnica muzike, i Valentino, jedini glumac pretekao posle rasformiranja gradskog pozorišta.

Badava je Beli molio da razglas ne radi makar kad mu je slava. Na slavi se, dabome, okupila cela stara Gradina – Seja, Simona, Vita Bas, Buda Špijun, Đorđević, Apostolović i Vasić, koji je došao samo da čestita. Pojavio se, bogami, i Zuba Bojić, da li u prolazu ili tobož po neki lek, tek poslužio se žitom i prekrstio. (Naći će se neko ko će da ga dostavi gde treba!) Vasić, nekadašnji gradonačelnik, rabadžija je. Iz inata! Beli je nadrljao kad je pokvario zvučnik. Smenjen sa mesta sekretara Auto-moto društva!

Kod Belog su se skupljali na spiritističkoj seansi. Kod njega je bio smešten kapetan Maksim, kao onaj iz Borine *Uloge u svetskoj revoluciji,* kad je nestao (ubijen? prebegao u Rumuniju?) ostala je Sofija. Šta je zlosrećni Beli još doživeo? Da nosi crni flor i bude u gradskoj delegaciji na sahrani Đure Salaja (1958)! Njegovoj potom nacionalizovanoj apoteci dali ime Đure Salaja!

Nego, otkud toliki kult druga Đ. S. u Gradini? Najviše zaslužan za to opančarski radnik Čolak, recitator *Burevesnika,* član Saveznog veća SSJ, drug druga Đure Salaja. Đ. S. je u svoje vreme robijao u Gradini, postoji njegova fotografija kod Gulivera. Naša đačka istorijska sekcija je pobedila na republičkom kvizu znanja o Đ. S.! Drug druga Đ. S. ga je često dovodio u goste. Isti Čolak se udvarao Seji, sestri Kapetan Miše, koja je vodila ljubav sa Kostolomcem, jedno vreme Komsomolcem, narodnim herojem iz Gradine, sa njim je imala ćerku, lepoticu Suzanu, o čijem su se staranju brinuli Vita Bas i Simona, kao da im je rođeno dete. Gospođica Seja, koja se nije uzdržavala, uprkos pretnjama i grdnji, međutim nije htela da čuje za opančara, pa i kad je postao potpredsednik SV SSJ! O čemu će se, štošta, saznati na slavi kod Belog, a sve objasniti kad se (1966) bude raščišćavalo sa drugom druga Đ. S.

Na špediterskoj i fijaker-stanici caruje Deba Ciganin, pravi kum predsednika Tita! Tito je kumovao devetom detetu, Kvametu. Debin najstariji sin Pera je bio prvi Ciganin kapetan JNA! Deba je deci davao imena političkih osoba. Pre rata Petar, Andrija i Tomislav, posle rata Naser, Georgi Georgiju Dež, Palmiro, La Pasionarija i Kvame, Titovo kumče. Ponovo očekuju prinovu. Kako li će se zvati? Deba je već u priličnim godinama,

Kadrovi iz serije "Više od igre"

prekomponujem, uredim, za mene to je bio naslov koji nisam više mogao da izbegnem, iako sam unutra, u jednom ciklusu priča, imao naslov koji bi može biti bio reprezentativniji i transparentnije govorio o mojim pričama."

VIŠE OD IGRE

Serija *Više od igre* je emitovana na Televiziji Beograd 1977. godine, reprizirana je više puta, i smatra se jednom od najboljih serija RTS-a. Režirao ju je Zdravko Šotra, a glume Petar Božović, Ljiljana Dragutinović, Nikola Simić, Pavle Vujisić, Zoran Radmilović, Nikola Milić, Velimir Životić, Žika Milenković, Đuza Stojiljković, Slobodan Đurić, Slobodan Aligrudić, Miloš Žutić, Voja Brajović, Vesna Malohodžić... Serija ima devet epizoda, i priča o Gradini, imaginarnoj varošici u Srbiji između dva svetska rata, i o rivalstvu lokalnih fudbalskih klubova Građanski i Radnički.

"Fudbal je više od igre", rekao je Slobodan Stojanović o seriji. "Fudbal je najzanimljivija društvena pojava. Namagnetisana freska događaja. Refleks životnih oscilacija. Fudbal je ogledalo... Nisu to samo igrači, već je to ceo grad, ceo život u jednom gradu. Na utakmici se ne navija samo za ovaj ili onaj klub, već se

ali kad može Čaplin zašto ne bi mogao i on. Cigansko seme. Krajcarice igrao odlično, uzimao pare Vasiću, nudio protekciju kod poreske uprave.

Njegova žena, Vida, ponovo u drugom stanju, volela da se šepuri i šeta po Gradini, sa dečjim kolicima koja je dobila od kume. Desetoj bebi, devojčici, dala ime – Jovanka. Međutim, gore u Maršalatu se zbog toga grdno naljutili. Drug Gluvi je ispreskakao Debu na pasja kola, nekako su se izvinili velikom kumu da je sve to bila štamparska greška, da je devojčica u stvari – Jorgovanka, a ne Jovanka, pa se sve to nekako zabašurilo, iako je prilično naškodilo Debinoj reputaciji u političkim krugovima.

Opasnost za fijakeriste i rabadžije – prvi srpski automobil! Sa razglasne stanice – prenos utakmice sa Francuskom, reportaža o prvom automobilu. "Filmske novosti", na velikom otvorenom ekranu u bašti hotela.

E taj hotel – nekad davno "Srpska kruna", pa "Berza", pa "Rajskomanda", pa "Moskva", pa "Morava" – u svoje vreme bio je Lekin, dok Leka nije bankrotirao. Došlo vreme da se ruši. Otkud pare za novi hotel? Skupilo se. Drug druga Đ. S. odvojio od Sindikata za Radnički dom. Odvaliće se od para za rekonstrukciju Rudnika, u hotelu će jedno vreme stanovati inženjeri. Oko toga će biti, dabome, mnogo gužve, rasprave, nostalgičnog otpora.

U odbrani hotela se istrčao Kumić, umalo nije nastradao. Hotel je u mnogo čemu bio centar i srce Gradine – prenoćište, odlična kuhinja, pozornica, dvorana, letnja bašta, vodoskok...

Igranke u sokolani Doma trgovačke omladine, poklonu Trgovačke banke i Đorđevića Gradini, 1938. Mladić s trubom i njegova džez grupa. Bubnjar Omlatina, mangup i skitnica, koji često zaglavi u apsu, klarinetista Pera Ciganin, podoficir JNA, i sama Sofija, kad su je izmolili. (Čak i sa klavsenom!)

Na igranci se pojavljuje najlepša devojka grada, Lela, prate je tri brata Popovići. Videćemo šta će biti. Zavodnica je Suzana, ćerka Kostolomca i Seke. (Spomenik Komsomolcu.)

Antikvarnica, francuska čitaonica... Jedino mesto gde sme da radi Botvinik, povratnik sa Golog otoka, rusofil, neizlečivi. Hapse ga kad im se ćefne; biće ipak da ljuti Botvinik sarađuje, malčice, sa Udbom. I opasnim Bezrukićem. U parku je napravljena velika šah-ploča, sa ogromnim figurama. Botvinik prilično zarađuje igrajući šah u pare. Mogao je biti i intermajstor, ali mu nisu dozvoljavali da ide iz zemlje, nije imao pasoš. Telefonski šah-meč u čast Dana mladosti. Ima još jednu pasiju: numizmatika, arheologija, antika.

U blizini su iskopine i tragovi starog grada na Limesu.

Šta je bilo sa "ruskim", a šta sa "nemačkim" grobljem... Porodična pa državna kosturnica. Bazen na "nemačkom" groblju, pločama popločana ulica od železničke stanice do centra. Kostolomac ili Komsomolac?

Od starih kadrova iz Gradine najviše se uzdigao Čolak, nekako je ispalo da je on "drug druga Đure Salaja". Zauzeo se da Takovska ulica dobije ime Đure Salaja, dovodio Đuru u Gradinu, da obiđe samicu u KPD u kojoj je robijao. Drug druga Đure Salaja bacio oko na Seku... Seka, u svoje vreme, vodila ljubav sa Kostolomcem. Jeste, imali su i dete, onu najlepšu i najslobodniju devojčicu u gradu, Suzanu. Seka nije bila samo radodašna Kostolomcu, nego i drugima, kad su tražili. Samo nije htela da dâ Čolaku. »

navija za ovu ili onu ideju. Fudbal je sfera gde se ispoljavaju ne samo navijačke strasti, već je i politička legitimacija. Kroz fudbal se prati razvoj grada, bilo kog. Ali pošto sam ja rastao u Požarevcu, i pošto sam tamo saznao za mnoge dogodovštine iz tih tridesetih godina koje opisujem, iz vremena kad su se između Radničkog i Građanskog ispoljavale ne samo fudbalske već i političke polarizacije – imena su autentična, ali su i simbolična – onda shvatite da se radnja događa baš u Požarevcu."

O nastanku serije i njenom snimanju ima nebrojeno anegdota. Reditelj Dejan Mijač je u dokumentarnoj emisiji "Mnogo više od igre" ispričao da mu je Stojanović jednog dana doneo tekst serije s molbom da ga pročita. Međutim, ispostavilo se da je istovremeno to isto zamolio još nekoliko ljudi u pozorištu, među kojima su bili i glavni električar u pozorištu i binen majstor. Posle nekog vremena, svima je zakazao sastanak kako bi čuo njihove komentare. "Bilo mi je neverovatno kako su ti ljudi shvatili ozbiljno i kako su imali komentare koji su za njega bili od izuzetne važnosti jer on je znao da sa tom serijom izlazi na jedan veliki plebiscit. I taj osećaj za širinu, demokratičnost, jeste, »

Poslednja dama, stara simpatija Becića koji, zajedno sa Mošom Marjanovićem, još igra u Dinamu iz Pančeva, ali katkad dolazi i u Gradinu, na slavu rođaku Belom i da se vidi sa Sekom.

Sprema se proslava 15-godišnjice Ustanka.

Kakav će biti spomenik?

Kakav program proslave?

Počinje prekrajanje i udešavanje istorije po meri budućnosti.

Guliverove fotografije – materijal za izložbu, ali pod uslovom da se neka lica izbace sa velike slike sa terase opštine kao i iz fotografije pred crkvom. Guliver, dabome, brani istinu, koliko može.

Kako objasniti junačku pogibiju poručnika Miše? Pobednici nisu radi da dele slavu sa tamo nekim ludim poručnikom stare vojske. Simona se užasno naljuti na Gradinu. Odluči da se vrati u Francusku, u Tulon, gde je nasledila mali hotel-kupleraj. Vita Bas ne može da ostavi svoju staru majku, devedeset osam godina. Šta da se radi? Oni će se ipak vratiti.

Orden Legije časti.

U sastavljanju spiska zaslužnih za otpor fašizmu Guliver, član odbora za podizanje spomenika, brani Leku, opisuje njegov šipak, svoje: "Oprem dobro". Međutim – sve se to ceni kao "malograđanski i anahroidni" ispadi, ubeđivač Drug Gluvi. Ali i njemu će doći crni petak – paškvila i skeč.

Sve će se, opet, srušiti na Kumića.

Radnički se sasvim ofucao, može se desiti da ispadne iz lige, iz Podsavezne u Zonsku. Baš u godini jubileja! Šta da se radi? Možda je crnoberzijanac, bivši internacionalac Becić, dobrodošao?

Da ga uzmu za trenera? Becić ima tri ideje: promeniti propozicije takmičenja, reorganizacija FSJ; potkupiti protivnike; udesiti sa sudijom.

Dragan i Omlatina se rešavaju da beže iz zemlje u svet. A sve bi to moglo da počne, recimo, onog dana kada je Jugoslavija pobedila Francusku sa 2:1.

Razglasna stanica je pravila prenos. Slavilo se u celoj Gradini. Najviše u Ciganmali, ali i u gradu. Zvučnik na apoteci Belog.

Tog leta se desilo vazdan čuda.

Osim što je Dragan razbio "fiću", Suzana je tog leta lansirala kupaći kostim iz dva dela, skakala sa trambuline, pao joj gornji deo, videle joj se sise!

Bilo nekoliko raskalašnih žurki.

Mora biti da je ušao đavo u Gradištance, čak i čuveni brigadiri se napili na akciji. Razne priče o brigadirima koje su vratili iz Svetozareva. Zbog svega toga je hitno zasedao GK NO i doneo odluku da se ponovo vrate đački kačketi, kecelje i bere-kape za devojke, a taman su bili ukinuti. Još da se zabrani da se mladež viđa u gradu bez pratnje starijih posle devet sati!

Itd...

Nego, hajd'mo, s pomoću Božjom! ¶

čini mi se, jedan od velikih razloga uspeha te njegove serije."

Reditelj serije *Više od igre* Zdravko Šotra, koji je prvu saradnju sa Stojanovićem imao šezdesetih godina na drami *Golubovići*, u istoj emisiji kaže da ga je "rad na tom tekstu formirao". Snimali su u Ivanjici. Kao dokaz o dobroj atmosferi tokom snimanja, Šotra navodi podatak da su glumci "kao vezani čarolijom teksta" ostajali u Ivanjici i kad su imali višednevnu pauzu između scena.

ŽIVI ZID

Treća epizoda serije je cela o fudbalu. "Nekad, u tim tridesetim, fudbaleri su prilikom slobodnog udarca pravili živi zid na taj način što su lopti okretali leđa", ispričao je Zdravko Šotra. "Mi to u ekipi nismo znali prilikom prvog snimanja, pa su se glumci-fudbaleri postavljali onako kako se to danas radi, dakle, licem prema lopti. Tek jedan stari stanovnik Ovče, gde se snimala ova utakmica, upozorio nas je kako se to nekad radilo. Mi smo to proverili, njegova primedba pokazala se tačnom, pa smo taj deo kasnije snimili onako kako se to radilo pre 40 godina." Voja Brajović se za ulogu Becića, fudbalera, pripremao na treninzima sa fudbalerima Zvezde Zoranom Filipovićem i Šekularcem. Penal u epizodi je ipak pucao Filipović.

Petar Božović, koji u seriji igra mladog Danila, štamparskog radnika, fudbalera a zatim španskog borca, kaže da je Stojanovićev tekst bio veliki adut celog projekta: "Topla priča, bez ideološkog predznaka. Istina, tokom snimanja, bilo je i ideologije: taman što smo završili jednu scenu, morali smo da se vratimo i uradimo sve iz početka ali bez vlasnika elektrane. Zašto? Zato što je on bio predstavnik građanske klase, a to je tada bilo nepoželjno. Inače, tekst Slobodana Stojanovića je bez propagande i agitovanja. Likovi u seriji imaju različita mišljenja, ali zbog toga nisu u sukobu. Niti se razdvajaju. Ja tako zamišljam demokratiju."

Požarevac, gde je Slobodan Stojanović proveo detinjstvo i mladost, čuva uspomenu na svog sugrađanina manifestacijom Dani Slobodana Stojanovića. Ove godine održani su šesti put. ¶

SONJA ĆIRIĆ

SREĆAN VAM 25. ROĐENDAN!

POUZDAN PARTNER ZA VAŠ TRANSPORT I LOGISTIKU.

Za više informacija, pozovite
011 310 55 00 ili posetite www.dhl.rs

Snimljeni romani

RTS već drugi vikend gledaocima premijerno emituje epizode serije "Čizmaši". U vreme Sajma knjiga, bio je ovo još jedan povod da razmotrimo odnos literature i televizije

foto RTS / Eye to eye

"Čizmaši"

Jedna od omiljenih tema za domaće TV serije jeste potraga za izgubljenim vremenom. Proteklih decenija samo se menjao taj zlatni period u kojem smo pratili sudbine junaka ili gradova. Dugo je to bio Drugi svetski rat, tačnije narodnooslobodilačka borba, a po raspadu SFRJ najpopularnija epoha je ona između dva rata.

Istini za volju, neke od najboljih TV serija, rađenih po kvalitetnim literarnim predlošcima, pratile su sudbine porodica od Austrougarske do poratne Jugoslavije. Svaka republika imala je potrebu da ekranizuje i ovekoveči sopstvenu istoriju, da opravda ili objasni zablude, greške i definiše sopstveni nacionalni identitet. Još od sedamdesetih godina, te serije bile su praćene s posebnom pažnjom, jer se merilo koliko se na televiziji potencira srpska, hrvatska ili bosanska (kasnije bošnjačka) vizura. Ipak, nikada se nije mogao osporavati kvalitet većine tih velikih televizijskih projekata. Naši glumci imali su dve opcije za afirmaciju na velikim i malim ekranima. Ili su glumili u skupim produkcijama u partizanskim filmovima, ili su pravili dramske bravure u TV serijama, mahom sa istorijskom tematikom.

Ovo je prilika da se podsetimo nekih svetlih primera.

Kurtoazija nam nalaže da krenemo od komšija. Hrvatska je praktično definisala svoj identitet kroz dve TV serije. Prva je svakako "Malo misto", kasnije epski nastavljeno u koloru sa "Velim mistom". Kroz priču o malom otoku, a zatim o Splitu, praktično je kroz sudbine glavnih junaka (i nogometnog kluba Hajduk) opisano šta se u Hrvatskoj desilo od K und K monarhije do socijalističke Jugoslavije. Naravno, literarni predložak Miljenka Smoje bio je podloga za odličnu TV seriju koju smo gledali svi. Meštar je postao alter ego Borisa Dvornika.

Kontinentalni deo na sličan način prikazan je u seriji "Prosjaci i sinovi", po scenariju Ivana Raosa, iz ugla najniže kaste, nedodirljivih, sirotinje iz Dalmatinske zagore, koja se borila za život. Ova serija lansirala je Fabijana Šovagovića, didu Kikaša i njegovog unuka Matana, lukavog Hercegovca kojeg je glumio Rade Šerbedžija. Uvek je potka ista, vremena su vunena, carevine se uzdižu i propadaju, a mali čovek pokušava da sačuva živu glavu i mrvicu obraza. Kuriozitet je da je serija nastala netom nakon Hrvatskog proljeća, pa je na emitovanje čekala gotovo 12 godina.

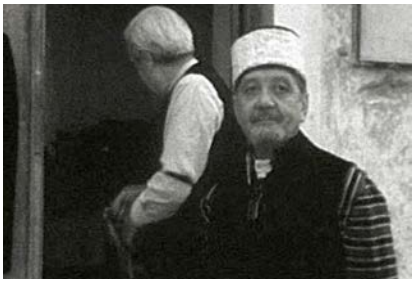
Nije mnogo drugačije bilo ni u Bosni.

Dve serije koje bih izdvojio kao primere ove vrste estetike i žanra prate bosansku ili hercegovačku istoriju i vihore istorijskih prilika.

Bosanska mahala je najbolje ekranizovana u seriji "Kože", koju su pisali Uroš Kovačević i Aleksandar Jevđević (reditelj). Danas zvuči neverovatno da je u seriji o životu u Bosni učestvovala toliko mešana autorska ekipa, od Dragana Jovičića, Vlade Kerošević, Vere Čukić, Rejhana Demirdžića do Sonje Savić. Kao u Andrićevim romanima, uspon jednog ambicioznog mladića u bosanskoj kasabi, propast begovskog poretka, ratovi, preljube, sevdah i međunacionalni odnosi, sve se to može videti u ovom zaboravljenom remek-delu.

"Velo misto"

"Prosjaci i sinovi"

"Kože"

"Porobdžije"

"Osma ofanziva"

"Pop Ćira i pop Spira"

"Petrijin venac"

Hercegovina je takođe ekranizovana kroz priču o Stojanu Mutikaši, po delu Svetozara Ćorovića "Porobdžije", što je lokalni izraz za poreznike. Serija je snimana u Blagaju, a u glumačkoj ekipi iz cele Jugoslavije bili su i Voja Brajović i Zlata Numanagić. Nije mi jasno zašto se od raspada SFRJ nikada glasno neizgovorenom podelom, na našim televizijama nisu reprizirale neke od ovih serija. Kao da je po principu sukcesije svako zgrabio ono što je mislio da mu pripada.

Bosnu nakon rata vidimo i u seriji "Osma ofanziva", koju je po motivima dela Branka Ćopića uradila maestralno Soja Jovanović.

Njoj je to uspelo još jednom u jednako kvalitetnoj vojvođanskoj bravuri "Pop Ćira i pop Spira". Verujem da je u toj seriji potpuno definisan vojvođanski identitet, ali se još jednom mora priznati da je bio neophodan vrhunski literarni predložak.

Konačno da stignemo i u Srbiju.

Priču o malom mestu i lokalnim "oriđinalima" do sada je najbolje ispričao Slobodan Stojanović u seriji "Više od igre" koju je režirao Zdravko Šotra. Ovde je takođe lokalni fudbalski derbi između Radničkog i Građanskog bio metafora borbe za pravednije društvo. U ambijentu Ivanjice, snimljeno je malo remek-delo o srpskoj provinciji, tradicionalizmu i modernosti, gazdama i sirotinji, građanima i drugovima.

Veoma mi smeta kada danas čujem ime ove emisije u sasvim drugom kontekstu – na televiziji Pink u nekakvom plesnom nadmetanju. Ne treba brkati lončiće!

Ipak, na celom ovom spisku postoji serija koja je dramatično promenila poimanje domaće produkcije. Nastala je po romanu Dragoslava Mihailovića i izazvala prvo paralizu, a zatim malu buru u TV auditorijumu. Bio je to "Petrijin venac", prva uloga Mirjane Karanović, uloga koja će obeležiti celu njenu karijeru. Sećam se kako su se vodile rasprave o tome da li je sudbina jedne udovice iz Pomoravlja, iz rudarske zabiti, dostojna tema za TV seriju. Posebnu težinu je seriji davao glas autentične Petrije, koja je danas možemo slobodno reći srpska Majka Hrabrost. Komiteti nisu znali da li je to "srbovanje" ili je neko genijalno opisao dvadeseti vek u Srbiji kroz sudbinu jedne žene. Teoretičari književnosti su u "Petriji" prepoznali taj narativ, tu skasku koju je bilo potrebno verno ekranizovati.

Zato smo sa nestrpljenjem čekali premijeru serije "Čizmaši" po još jednom Mihailovićevom romanu, za koji je dobio NIN-ovu nagradu. Ovde je vizura muška, sudbina artiljerijskog podoficira Žike Kurjaka. Adaptaciju scenarija uradio je Đorđe Milosavljević, a reditelj je Dejan Zečević. Za sada smo videli dve epizode, u veoma pristojnoj produkciji, u skladu sa predloškom, na autentičnim lokacijama i kostimima epohe. Bez želje da poredim, mada posle "Petrijinog venca" teško to mogu izbeći, da izvinite na izrazu, još čekam da se "nešto" desi! Dok je "Petrija" bila remek-delo introspekcije, pogled iz unutrašnje perspektive, koji je i kod gledalaca izazivao organski grč u stomaku, u "Čizmašima" nisam uspeo da uhvatim taj "glas" koji će nas voditi kroz priču. Istini za volju, mi ga čujemo, to je glas Mikija Manojlovića, ali on nema tu dodatnu snagu, koja nije samo naracija već "priča pored priče". Pošto serija nije gotova, još se nadam da će taj glas konačno dopreti do nas. "Čizmaši" zato ne smeju biti asocijacija ni na "Vojnu akademiju", niti na brojne ekranizacije epohe u režiji Zdravka Šotre. Rat, vojska, epopeja i istorija, samo su kulise za jednu životnu priču koja je tiha, koja dolazi duboko iz čoveka i koju je lako prečuti, ako je okolo galama.

Zato ću sačekati do kraja i saslušati priču Žike Kurjaka. ¶

DRAGAN ILIĆ

KAKO JE OTPIS AUTOR OTPISA

Mora da je bila značajna ta godina 1975. u profesionalnom životu Dragana Markovića, novinara, publiciste, pisca, scenariste, političara, a pre svega urednika koji je ostavio pečat u istoriji nedeljnika NIN i u sećanjima grupe novinara okupljenih u tom nedeljniku tih godina, u koju spada i potpisnik ovih redova.

Te 1975. godine Dragan Marković je postao glavni urednik NIN-a, a televizijska filmska serija "Otpisani", emitovana u trinaest epizoda na tadašnjoj Televiziji Beograd, postala je hit.

Serija je pravljena na osnovu knjige koju je Dragan Marković objavio prvi put u Nolitu daleke 1956. pod naslovom "Zabranjeni život: (Beograd 1941–1944)", a koja današnjeg čitaoca može iznenaditi time što u njoj ima više glagola nego prideva.

Prva epizoda "Otpisanih", koja je emitovana 22. decembra 1974, prikazuje akciju spasavanja iz bolnice Aleksandra Rankovića, člana Politbiroa CK KPJ, koga su gestapovci uhapsili u Šumatovačkoj ulici, u Beogradu, 27. jula 1941, pa, tokom ispitivanja u Ratničkom domu onesvestili i preneli u bolnicu u Vidinskoj ulici...

U Markovićevoj knjizi, koja je iz nekih razloga u katalogu Narodne biblioteke klasifikovana kao roman (a i u identičnoj knjizi pod naslovom "Otpisani" iz 1974), izveštački precizno su opisane akcije skojevaca u okupiranom Beogradu: Đure Strugara, Davida Pajića, Mihajla Švabića, Vukice Mitrović, Spasenije Cane Babović, Mrše Matijevića...

U seriji akteri su Tihi, Prle, Paja Bakšiš i drugi, a lik Rankovića je zamenjen likom majke s bebom, koja je važna partijska ličnost.

U to vreme je za novu generaciju, koja

IVAN NIH

Mada se kuražio dosetkom da posle "Otpisanih" dolazi "Povratak otpisanih", Dragan Marković je teško podneo odlazak iz NIN-a. Strefio ga je infarkt

fotografije
Dokumentacija Politike

nije mogla da se identifikuje sa bronzanim junacima stisnutih pesnica, tražena nova formula negovanja, kako se govorilo, socijalističkog patriotizma i revolucionarnih tradicija – o čemu postoji trag i u onoj Balaševićevoj pesmi *Računajte na nas*.

U intervjuima povodom "Otpisanih", čije su prve epizode bile bazirane na stvarnim događajima, a one kasnije na fiktivnim, Dragan Marković je izjavljivao kako mu je namera bila da pokaže da su ratni podvizi bili delo običnih ljudi, s vrlinama i manama, a ne nekih svetaca revolucije.

SKOJ, ZAVOD ZA PRINUDNO VASPITANJE OMLADINE...

Dragan Marković nije pominjao da je i on bio jedan od skojevaca koje opisuje. U biografskim beleškama o njemu stoji da je rođen 3. novembra 1927. u Valjevu, da ga je u Beogradu, kao člana SKOJ-a od 1942, u zimu 1943/44. uhapsila specijalna policija, da je sproveden u logor u Smederevskoj Palanci, čiji je zvanični naziv bio Zavod za prinudno vaspitanje omladine. Iz tog ljotićevskog zavoda, u kome je bilo izolovano 1270 omladinaca sa područja čitave Srbije, Dragan je pobegao u partizane, a iz NOVJ-a je izašao s odlikovanjima i sa činom. Godine 1974. bio je rezervni kapetan I klase.

Započeo je studije na Pravnom fakultetu, pa prešao na žurnalistiku na Novinarskoj i diplomatskoj visokoj školi, osnovanoj 1948, a ukinutoj 1953.

Novinarstvom je počeo da se bavi 1947. u listu "Krila Armije", pa prešao u "Borbu", zatim u "Komunist", pa u "Politiku", gde su ga zapazili po tekstovima iz svakodnevnog života, koje su stariji novinari tada zvali "društvena hronika".

Dobio je jugoslovensku nagradu za publicistiku (Zagreb, 1965) za knjigu *Jesmo li ljudi*, što je bio i naslov teksta objavljenog u "Politici" 16. februara 1964. godine. To je mala, ali surova priča o nasilnom iseljavanju usred zime jedne radničke porodice iz jedne mansarde. Vlast je osiono i grubo uhapsila oca, a bolesnu bebu od šest meseci odvela u dom za nahočad bez znanja majke, koja se nalazila na poslu. Uzaludni su bili protesti komšija. Milicija je sprovela odluku suda i opštinskih vlasti.

U autobiografskoj belešci, objavljenoj 1992. u zborniku "Dva veka srpskog novinarstva", Dragan Marković tom tekstu posvećuje daleko više pažnje nego čitavom svom novinarsko-publicističkom opusu, u kome su obrađivani razni veliki lomovi (1948, brionski plenum, smenjivanje liberala, Goli otok itd.).

Uz priču o toj svojoj društvenoj hronici Dragan Marković je dao uzgredni omaž Ljubi Stojoviću, jednom od "Politikinih" kultnih urednika, vaspitača novinara i redaktora, koji je u raznim sećanjima opisivan kako u uglu kafane Šumatovac u pozne sate sedi s dva deci crnog i sodom i čeka da izađe sutrašnji broj "Politike", pa u novinama koje još mirišu na štamparsku farbu ponovo čita sve tekstove, koje je već pročitao pre puštanja u štampu i zna ih napamet, zatim sklapa novine i čeka da naiđu saradnici da ih hvali ili kudi zbijajući šalu na njihov račun.

Kad je objavljena ta priča o prinudnom iseljavanju radničke porodice, usledila je burna reakcija, a novinar je ušao u zamku i prihvatio i nedovoljno sigurne činjenice o korumpiranosti sudija koje su mu neki građani doneli posle objavljivanja hronike. Kad su usledile tužbe, niko od advokata nije hteo da ga brani, ali se na kraju dobrovoljno ponudio advokat Velja Cvetić, ličnost zanimljiva i koloritna, rodom iz Jezdine kod Čačka. Otišao je u partizane 1941, 1943. je ranjen, zarobljen, zatvoren najpre u Mohaču i Budimpešti, a onda interniran u logor u Norveškoj, iz koga je pobegao i priključio se Norveškom pokretu otpora. Demobilisan je 1949. godine kao pukovnik. Završio je Pravni i Filozofski fakultet, kratko je radio kao zamenik direktora fabrike mermera u Aranđelovcu, a 1956. postao je advokat i pročuo se po nekonvencionalnim odbranama.

Dragan Marković je kao jednog od svojih učitelja hvalio i pesnika Ristu Tošovića, glavnog urednika starog NIN-a, koji ga je naveo da istraži kako je jednog gimnazijalca ubio policajac u civilu, što je tada potreslo Beograd.

Posle Tošovićeve opaske da to nije obično ubistvo, da su tu koreni dublji, Dragan je razgovarao s gimnazijalcima, profesorima, sa milicijom, sociolozima, a i sa ubicom – koji mu je, kaže, otvorio oči, tako da je slika o tragediji postala potpunija.

Ubicu opisuje kao mladog simpatičnog usamljenog momka, koji je voleo uniformu, koji nije imao ništa, ali je verovao da će kao milicioner postati sve, postaće neko, vlast u glavnom gradu. Te noći u trolejbusu nervirala ga je obest tih dečaka. Bili su nasmejani, bezbrižni, sa devojkama, pevali su i pravili se važni, videlo se da su deca iz "boljih kuća". Posvađali su se, dohvatili, i on je pucao – ne zna zašto, jednostavno nije mogao da podnese da ga ponižavaju...

Dragan je to novinsko istraživanje zvao potragom za tzv. trećom dimenzijom, koja je u NIN-u i tada negovana, a kasnije verovatno bila glavni recept uspeha Dragana Markovića kao glavnog urednika NIN-a između 1975. i 1979. godine.

Od trenutka kada je 20. jula 1975. postao glavni i odgovori urednik NIN-a, do kraja »

ZLATNO DOBA TELEVIZIJE: "Otpisani"

1979, kada je sa te funkcije otišao uprkos žestokom protivljenju redakcije, Dragan Marković je morao da vidi da većina mlađih novinara beži od tema iz oblasti suve politike kao od božje kazne, pa je većinu u vreme svog mandata usmeravao ka društvenim temama, što je, kao što vidimo, bila i njegova intimna novinarska filozofija.

JUGOSLOVEN, KO JE TO

U starom NIN-u, u koji je prešao 1965, Dragan Marković je zaradio partijsku kaznu zbog ankete "Jugosloven, ko je to?".

Redakcija NIN-a je objavila rezultate istraživanja Instituta društvenih nauka o etničkoj distanci među nacijama u Jugoslaviji, držala okrugle stolove u raznim sredinama, i započela da anketira čitaoce i mnogo javnih ličnosti. Jednom, dok je Dragan Marković bio na službenom putu, digla se velika fertutma zbog izjava nekih sagovornika koje su otišle u štampu, a da ih niko zapravo nije pročitao.

U "Politici" od 29. avgusta, a u NIN-u od 1. septembra 1969. godine, dok je anketa bila još u toku, pojavio se članak pod naslovom "Jugoslovenstvo ili antijugoslovenstvo", koji je potpisao liberal Bora Pavlović, tadašnji sekretar Gradskog komiteta Beograda, a u kome se ta ankete poredi sa stavovima predratnog generala Petra Živkovića: "Objavljena su i gledišta istovetna po suštini sa hegemonističkim aspiracijama sa kojima su se srpski komunisti najodlučnije obračunavali u oružanoj revoluciji i u svim političkim borbama socijalističkih snaga posle nje."

Miloš Mišović, dugogodišnji urednik i strasni istoričar NIN-a, u "Naslednicima bez testamenta" piše da je to bio početak javnog političkog suđenja redakciji starog NIN-a, u kome tužilac nije bio samo Bora Pavlović, već su na dva maratonska sastanka partijske organizacije, ninovce čerečile i mnoge kolege iz kuće "Politika".

Ta poslušničko-karijeristička revnost možda je bila oslonjena i na poslovičnu netrpeljivost koja je u kući "Politika" vladala prema "gospodi iz NIN-a", kako ih je nazvao Danilo Purić (direktor "Politike" od 1951. do 1965. godine, član CK, kasnije ambasador), koji je teška srca pristao da na prelazu iz 1959. u 1960. NIN uđe u sastav "Politike".

Tadašnja NIN-ova drama s jugoslovenstvom okončana je tako što je glavni urednik Đorđe Radenković, jedan benevolentan i široko obrazovan novinar, koji u toj stvari kako izgleda nije ni luk jeo ni luk mirisao, preuzeo svu odgovornost na sebe, podneo ostavku i bio premešten u redakciju "Politike". Draganu Markoviću, kao uredniku koji je vodio anketu, izrečena je partijska kazna – ukor.

Dragan će kasnije slučaj oko ankete "Jugosloven, ko je to?" opisati kao ozbiljan otpor redakcije NIN-a pritiscima da se jugoslovenstvo označi kao srpski unitaristički hegemonizam...

Kad je prošla gužva, prihvatio je saradnju upravo s novinarima koji su se eksponirali u tom napadu – s Franom Barbijerijem, s kojim će sarađivati u koncipiranju njuzmagazinske formule NIN-a, a posle se s njim politički sukobljavati. Sarađivao je i s Mališom Marovićem, koga će kasnije dovesti u NIN i postaviti na mesto važnog urednika.

TEKST BEZ POTPISA

Frane Barbijeri, koji je posle toga došao na čelo NIN-a, promenio je koncept lista i utemeljio njegovu njuzmagazinsku formulu. Preterao je tražeći da u NIN-u, poznatom po raskošnim perima, budu štampani tekstovi bez potpisa, što je izazvalo konsternaciju publike, pa se od toga brzo odustalo. Uz Frana Barbijerija u koncipiranju nove formule bili su Sergije Lukač, urednik kulturne rubrike Žika Bogdanović i Dragan Marković.

Mnogo godina kasnije, on će u razgovoru objavljenom u "Naslednicima bez testamenta" reći kako veruje da prelazak sa "starog" na "novi" NIN nije išao prirodnim putem, da nije bio sazreo u redakciji, nego da je bio nametnut, a da je presudan bio politički pritisak da se dovede Barbijeri, koji je uživao poverenje političkih struktura, da on promeni formulu, ali i da izvrši i kadrovske promene.

Dragan Marković je preuzeo kormilo NIN-a kad je negde van "Politikine" kuće odlučeno da se sa čela povuče Uča Milivojević, koji je, po oceni Mišovića, nakon smene Barbijerija i seče liberala, preterano opreznom uređivačkom politikom bio previše umrtvio NIN.

Po Mišoviću, Dragan Marković je prihvatio tehniku Frane Barbijerija (s kojim se politički obračunavao posle sloma liberala) da čuje mišljenje kolegijuma i urednika, ali da sam donosi konačne odluke, ili da sam odlučuje o izboru ljudi koji će iz drugih redakcija preći u NIN, u čemu su, piše Mišović i jedan i drugi imali vrlo dobrih poteza, ali i tako loših...

Kao nekakav trener, on je one koji su se vrteli oko NIN-a sa klupe za rezervne igrače uveo na teren, malo omekšao Barbijerijevu njuzmagazinsku formulu i tokom prethodne tri godine dotirani NIN prešao je tadašnju zvučnu barijeru za tu vrstu listova od 110.000 tiraža.

"Mesec ili dva pre nego što je Dragan Marković postao glavni urednik, redakcija NIN-a je ojačana sa šest izvanrednih novinara. Bili su to mladi ljudi – neke smo primili posle duže provere u honorarnom radu, a neke preuzeli iz drugih redakcija – i oni su ubrzo postali i dugo ostali udarna snaga NIN-a...", piše Mišović. Onaj levo mora da sam bio ja.

BIĆU KAO SERŽ...

Pred nama mlađim kolegama stari ninovci nisu mnogo pominjali stare tenzije. Miloš Mišović o tome svedoči ovako: "Dok

Svečana akademija za Dan bezbednosti

Novinski feljtoni na stare političke teme u to vreme su smatrani tiražnim, mada su bili u fokusu pažnje tadašnjih ideologa. Ako pada tiraž, znalo se da će pomoći ili nešto o smenjivanju Leke Rankovića, ili Informbirou i o Golom otoku, ili o hvatanju Draže.

Dragan Marković, kome su očito bile dostupne mnoge arhive, ili oni kojima su one dostupne, objavio je mnogo publicističkih tekstova na te teme. Sa Nikolom Milovanovićem, onim oficirom koji je, promenivši stranu, omogućio da OZNA uhapsi Dražu Mihailovića, i Đurom Rebićem napisao je knjigu *Ratnici mira*, o hladnoratovskim sukobima s emigrantima; sa Savom Kržavcem o slučaju Ranković, sa istoričarem Tihomirom Stanojevićem o Titovom životu i delu.

U knjizi o zatočenicima Golog otoka iz 1987. pisao je uz mnogo podataka o tome kako je taj logor ustanovljen u okolnostima neobjavljenog rata u kome se na granicama zemlje ginulo, ali je takođe uz mnogo detalja osuđivao preteranu policijsku represiju nad zatvorenicima. Mada nije izlazio iz okvira tadašnje zvanične istoriografije, možda je u toj temi bio najbliži onome što se danas zove suočavanje s prošlošću.

On nije u redakciji mnogo govorio o tim stvarima "političke arhivistike", koja se nama možda tada činila i dosadnom. Možda.

Živnuli bismo kada je anegdotski pričao kako je jedne godine, kada je napisao, beše li, biografiju Aleksandra Rankovića bio pozvan na svečanu akademiju povodom dana Udbe i dobio mesto u sasvim pristojnom dvanaestom redu. Međutim, glava jednog čoveka u četvrtom redu mu se činila nekako poznata. Jednog trenutka, dok je neko ko je zakasnio prolazio do svog mesta u tom četvrtom redu, taj čovek se ustajući okrenuo i rekao: "Zdravo, Dragane!"

Dragan konačno prepoznaje lice koje svaki dan viđa: Pera portir iz "Politike"...

Nije to ONO na šta vi mislite. Pera portir je bio ratni invalid. Čini mi se... ¶

Frane Barbijeri nije skrivao da mu neki od starih ninovaca predstavljaju smetnju (pri čemu je bio spreman da žrtvuje nekolicinu poznatih reportera), Dragan Marković nije javno govorio da su stari ninovci prepreka novom NIN-u, ali se u privatnim razgovorima nije libio da i njih označi kao jedan od problema novog NIN-a."

Jednom se, piše Mišović, Dragan Marković izvikao što na neki sastanak uređivačkog kolegijuma kasni Sergije Lukač, koji je s pola radnog vremena radio na Fakultetu političkih nauka, gde je ustanovio Katedru za žurnalizam: "Pa neka pređe na fakultet, meni ne trebaju polovni, već celi ljudi." Po Mišoviću, to što su takav stav ponavljali i neki od Draganovih epigona uticalo je da Sergije napusti NIN i pređe na fakultet, gde je uskoro doktorirao i bio izabran za profesora žurnalizma.

Pred nama, mlađim članovima redakcije, Dragan se o našem profesoru Lukaču, koga je zvao Serž, nije loše izražavao – ali je mnogo puta u žovijalnom tonu ponovio sledeću podrugljivu anegdotu:

Dok dvojca partijaca, Dragan i Frane Barbijeri (koga u tim trenucima smenjuju zbog bliskosti s liberalima i zbog komentara "Gordijev čvor, drešiti ili seći"), zakrvljeno verbalno ratuju u dimu partijskog sastanka, kroz otvorena vrata se vidi kako Serž, elegantno obučen, opravši ruke i nekim sprejom dezinfikovavši usta, stavlja šešir na glavu, uzima aktentašnu i izlazi.

Nismo mislili da to Dragan zavidi Sergiju, već da se pred nama pita šta njemu, Draganu, treba to partijsko gladijatorstvo, ali biće da je druga strana te anegdote teža nego što smo mislili.

Sergije i Dragan su bili dva udaljena sveta u novinarstvu. Sergije je bio sav u modernizmu, promociji fizičke kulture i zdravog života, multidisciplinarnog psihosocijalnog osvetljavanja pojava, poliglota i erudita koji ponavlja da je vreme novinara boema prošlo, ranjeni borac na sremskom frontu koga su 1945. izneli iz očeve "buržujske" kuće da bi u nju uselili "naše kadrove" (Sergije je bio dete Švajcarkinje i mostarskog lekara, koji je kao dobrovoljac prešao Albaniju 1915. i preživeo ustaški pogrom 1941)...

Dragan je bio drugog socijalno-političkog pedigrea – skojevac, partizan, član CK, koji se uveče u Maderi druži s političarima i onima koji se s njima druže, a danju okuplja članove svoje mlade redakcije kao piliće oko kafanskih stolova pod Lipom, kod Šace i u prigodnim prilikama vodi čitavu redakciju kod Ace Devetke.

To kafansko druženje (danas bi rekli "tim bilding") svakako treba razlikovati od boemskog novinarstva koje je odnelo vrsnog reportera Tiku Lešića, od raskošnog boemluka Zuke Džumhura, i od folirantskog šmeka lakog pisca i slikara Mome Kapora, saradnika "Jugoslavija publika", kasnijeg "četnika početnika".

Jednom je u redakciji NIN-a bio sistematski lekarski pregled. Ovi što puše i piju prošli su uz "pa, dobro je, s obzirom na...", a Sergiju Lukaču, koji se bavio sportom celog života, našli su grdne smetnje zbog boravka u nezdravoj sredini. Ta anegdota prepričavana je bar jednu deceniju. U međuvremenu su ovi što su "prošli" na sistematskom pregledu svi do jednog pomrli – ko deset ko petnaest godina pre Serža.

O GRAFIČARIMA I ARMIJSKIM ĐENERALIMA

Pred nama, mlađim članovima redakcije, Dragan Marković je žovijalno pokazivao distancu prema onima na vrhu: "Više ne viču. Sad telefonom govore tiho, ti se napneš da čuješ šta kažu i ne stigneš da im odgovoriš..."

Miloš Mišović piše da je Dragan Marković bio jedan od onih novinara koji su iskreno voleli svoj poziv i prilazili mu sa strašću istraživača, ali, ma koliko da je voleo novinarstvo, i ma koliko mu je bio veran, ono nije bilo jedina njegova ljubav: "Jednako je voleo politiku i sa istom strašću se i njoj predavao. Ne znam da li je takav bio zato što je u politiku ušao pre nego što je postao novinar i što je čitavog života nosio u sebi nešto skojevski buntovno u najboljem smislu, ali znam da se to raspinjanje između dve strasti dosta često pretvaralo u ličnu dramu. Dragan Marković je bio svestan toga, ali nije imao snage da se odrekne jedne ljubavi u korist druge, mada je činio sve što je mogao da ostane veran i politici i novinarstvu."

Mada je na višim forumima bilo prelomljeno, kao član CK Dragan je 1986. pokazao čvrstinu: potpuno usamljen glasao je protiv izbora Slobodana Miloševića za predsednika CK – onog koji će početkom 1987. izjaviti da redakciju NIN-a treba temeljno rekonstruisati.

Kao što je, kad bi završio posao, sve »

sklanjao sa svog stola, koji je uvek bio čist za razliku od naših pretrpanih svakojakim fasciklama, tako ni svoju političku angažovanost Dragan Marković nije pokazivao pred redakcijom.

Mišović konstatuje da je Draganu Markoviću, kao istaknutom novinaru koji ima podršku redakcije, manje bila potrebna podrška političkih faktora, nego što je on njima bio neophodan kao ugledni novinar i pouzdan čovek na važnom medijskom punktu.

ŠTA ZNAČI BITI UREDNIK: Dragan Marković

"DA LI SRBIJA ZAOSTAJE"

Mnogo godina kasnije, saznajemo ponešto o njegovoj "igri na žici" između novinarstva i politike.

Neposredno nakon izbora Dragana Markovića za glavnog urednika, na skupštini Saveza novinara u Vrnjačkoj Banji, na kome je Dragan izabran za predsednika Udruženja novinara Srbije, Draža Marković, odgovarajući na neko novinarsko pitanje o privrednom zaostajanju Srbije, kaže da to pitanje treba ispitati.

Dragan Marković u autu kojim su se vraćali u Beograd kaže Mišoviću da temu "Zašto Srbija zaostaje" treba obraditi već u sledećem broju, u čijem pravljenju on neće učestvovati jer ide na službeni put.

Temeljni Miloš Mišović, koji je tada bio Draganov zamenik, u saradnji sa Stevom Nikšićem iskopa sve što se moglo naći na tu temu, oslanjajući se, pre svega, na proverene podatke Saveznog zavoda za plan o razvoju Jugoslavije i svake republike posebno, a i na Miloša Sinđića, direktora Saveznog zavoda za plan. Napišu oni naslovnu temu "Zašto Srbija zaostaje".

Bio je to analitički prikaz razvoja jugoslovenskih republika u kome je pokazano da se Srbija u dužem periodu razvijala sporije nego druge republike zbog strukture privrede Srbije, koja je godinama delila sudbinu proizvodnje energije, hrane i sirovina, čiji proizvodi na domaćem tržištu nisu ekonomski valorizovani. U zaključku je bilo oprezno upozorenje da se te činjenice ne bi smele zanemariti pri izradi novog petogodišnjeg plana privrednog razvoja, čija je priprema bila u toku.

Nije mnogo pomoglo to što je oprezni Miloš Mišović na prelomu naslov "Zašto Srbija zaostaje" na naslovnoj strani ublažio u "Da li Srbija zaostaje". U političkom vrhu Srbije bili su nezadovoljni što je ta tema pokrenuta na takav način, pa se tri puta o tome raspravljalo u izvršnom organu Centralnog komiteta.

Na prijemu povodom 7. jula u Predsedništvu Srbije Draža Marković pita Dragana Markovića: "Pa pobogu, zašto ste ono onako objavili?"

Dragan je posle Mišoviću pričao kako je pokušao da to prebaci na šalu: "Pa, nećete valjda vi da se mešate i u grafičko uređivanje novina", ali da nije pomoglo, jer povod za raspravu i kritiku nisu bile greške, već samo pokretanje teme, poredili su to s pisanjem zagrebačke štampe u vreme hrvatskog "maspoka".

Draža ga je navodno upozorio: "Neka Mišović ne piše teme koje izazivaju reagovanje."

Dragan Marković je to, navodno, provodio korak po korak, pod izgovorom da Mišović treba da se više angažuje kao zamenik glavnog urednika, do čega ovome nije stalo, a kasnije ga postavlja na mesto urednika NIN-ovih svezaka. (U toj ediciji je, inače, izašla je serija od dvadesetak knjiga o evrokomunizmu, o terorizmu, o oružanim intervencijama, o univerzitetu budućnosti, o svetu u krizi...).

NEĆEMO VAŠU SEKRETARICU

Dragan Marković je, inače, podsticao naše novinarsko samoljublje, ponavljajući da svaki novinar NIN-a može biti ministar, a da malo koji ministar može biti novinar NIN-a. To je ponekad potkrepljivao anegdotom o predratnim grafičkim radnicima, koji na pitanje direktora: "Pa gospodo, vi tražite plate divizijskih đenerala?", odgovaraju: "A vi onda dovedite divizijske đenerale da vam prave novine..."

Biće da smo to shvatali ozbiljno.

Na kraju Draganovog mandata u NIN-u je izbila kriza zato što je redakcija kojoj su porasla krila želela da on ostane na njenom čelu. On je, međutim, dao izjavu direktoru "Politike" Vukoju Bulatoviću da se neće kandidovati.

Niko ništa konkretno nije govorio o tome zašto Dragan "mora da ode". "Nema tajni, ali ima objašnjenja koja ne bi trebalo da idu u javnost, jer mogu da dobiju drukčija tumačenja", saopštio nam je Saša Gligorijević, predsednik GK.

Priča se vrtela oko toga da je Tito, navodno, u razgovoru s Milošem Minićem u Igalu, ili s nekim drugim na Zlatiboru, među primedbe koje su se odnosile na stanje u Srbiji pomenuo i nešto o NIN-u. Bilo je i spekulacija o tome da Dragan Marković nema više zaštitu u Srbiji pošto Draža Marković, s kojim je Dragan bio blizak, odlazi na slabu funkciju predsednika savezne skupštine. Ko će se setiti u kakvoj se funkciji vaš hroničar u to vreme našao na jednom od mnogobrojnih razgovora na kome je deputacija iz NIN-a tražila razjašnjenje zašto se Dragan Marković ne sme kandidovati, ovog puta kod predsednika GK SK Saše Gligorijevića...

Steva Stanić, jedan sjajan reporter i poznavalac umetnosti, sagovornik Margaret Jursenar, Henrija Mura i mnogih ikona toga doba, i u toj prilici sa zembiljčetom u kome je nosio novine, beleške i nešto potrepština za kuću, pokušava da raskravi atmosferu, pokazuje na veliku sliku Petra Lubarde preko celog zida u kabinetu predsednika Gradskog komiteta, uz "Jao, vidi ovde Lubarda..." i počinje priču o interesantnoj kompoziciji i slikarskoj fakturi...

"Mora da se skloni. Dugo je tu", prekida ga Saša Gligorijević pokazujući rukom naviše. U tom trenutku na sastanak stiže krupni, valjda zato uvek nasmešeni Vukoje Bulatović, direktor "Politike". "E, zdravo Vukoje, uspeo si ipak da stigneš. Već sam im sve objasnio..."

Vaš hroničar tek tada shvata da šef GK uopšte nije govorio o Lubardinoj slici...

Dragan je kasnije ipak saopštio da se kandiduje pod pritiskom redakcije, koji Miloš Mišović u knjizi *Naslednici bez testamenta* naziva "navodnim". Vaš hroničar teško se može složiti s tim "navodnim", jer gaji živo sećanje na to kako je u sali Radničkog saveta kuće "Politika", 16. maja 1979, u burnoj tročasovnoj raspravi poručeno da "drugovi" nemaju pravo da na mesto glavnog urednika uglednog nedeljnika pošalju – svoju sekretaricu.

Nije više važno ko je to rekao, i na koga se to odnosilo, ni koliko se taj uvredio, to je bio stav pretežnog dela redakcije o kome se posle pričalo u čaršiji koja ljubi i ubija.

Na tom sastanku skupila se bila prilično velika ekipa "odozgo" – iz SK SSRN, iz CK SKJ, CK SKS, iz GK SKS. Neki od njih su počeli da prete, a varljivo sećanje kaže da se isticao član GK Ratko Butulija, koji je govoreći stalno uvijao vrat. Stvar je presekao, čini mi se profesor Miroslav Pečujlić, tada na nekoj veoma visokoj saveznoj partijskoj funkciji, koji je razmenio poglede sa Špirom Galovićem, tada zaduženim za ideologiju, ili tako nešto – i rekao da treba još malo razmisliti...

Posle tog sastanka, još vrući, sjatili smo se u kancelariju Dragana Markovića da uz piće porazgovaramo. Dragan se naročitim tonom obraća Milošu Mišoviću: "E, Mišo, Mišo, koliko si glavnih urednika promenio? Je l' osam?" Mišović u sebi prebrojava pa kaže: "Nije osam nego sedam, jer Najdana (Pašića, kasnije profesora FPN-a i sudiju Ustavnog suda) nisam zatekao kad sam došao u NIN."

Do te 1979. nijedan glavni urednik NIN-a nije otišao normalno sa te funkcije. Svaki je morao da ode pod nekim pritiskom.

Posle svih tih epizoda nekako je ostalo kao zaostavština Dragana Markovića i to da redakcija ima pravo da bitno utiče na izbor glavnog urednika. Možda smo tada i verovali u redakcijsku autonomiju i u samoupravljanje, no ta tekovina je iskopnila.

Kad su potom počeli pregovori redakcijskih emisara sa Slavom Đukićem i Kirom Simićem o njihovoj kandidaturi, Dragan Marković je odveo deo redakcije u "Grafičar" na ručak s Kirom Simićem (Slava nije mogao da dođe) da bi ga ubedili da se kandiduje na konkursu za mesto glavnog urednika. Mora da smo za tim ručkom pokazivali preveliku privrženost svom dotadašnjem glavnom uredniku, ili je osetljivi Kira Simić shvatio da i njega doživljavamo kao "nametnuto rešenje", tek, odbio je da se kandiduje.

Nastaje novi *horror vacui*.

Posle nagovaranja, u kome verujem da je ponovo učestvovao i Dragan, Slava Đukić i Kira Simić su ipak pristali da dođu "u paketu", da jedan bude glavni urednik, a drugi zamenik, pa da se onda zamene.

Kad je na redakcijskom sastanku to saopšteno, sa osećanjem olakšanja spontano aplaudiramo kao deca na kraju nekog uzbudljivog filma, što je Kira pominjao do kraja života.

Dok sam sa ostalima aplaudirao, video sam lice Dragana Markovića, koji je očito krio emocije kao neki igrač pokera, ali mu nije prijatno – odavali su ga onaj plavi pogled i bledilo.

Mada se kuražio dosetkom da posle "Otpisanih" dolazi "Povratak otpisanih", Dragan Marković je teško podneo odlazak iz NIN-a. Strefio ga je infarkt.

U razgovoru za *Naslednike bez testamenta* on o tome kaže: "Moram reći da mi je imponovalo kad sam postao urednik NIN-a, a nije me ništa uzbudilo to što sam (dve godine posle smene u NIN-u) postao direktor 'Politike'. Gotovo ništa. Najbolji dokaz za to je da sam i otišao vrlo lako, bez uzbuđenja. Nisam dobio drugi infarkt. A kad sam otišao iz NIN-a, ne znam da li je to bilo razlog, ali verovatno jeste, dobio sam infarkt..."

Stare drame efemerne profesije – Knjiga zaborava, odeljak "Otpisani"...

Kad sam jednom pred mlađima pričao o tom dobu, pa pomenuo Dragana Markovića, jedan mlađi kolega naivno upita: "Šta, radio si s Palmom?"

Beži bre, dete, u pizdu materinu! Kakav Palma... ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

KORPORATIVNE BANKARSKE USLUGE

POSEDUJEMO EKSPERTSKA ZNANJA I STRUČNOST JEDNE OD NAJVEĆIH BANKARSKIH MREŽA NA SVETU. JEDINSTVENO ISKUSTVO STEKLI SMO RADEĆI SA PREDUZEĆIMA IZ SRBIJE JOŠ OD 1977. GODINE. SPREMNI SMO DA ZAJEDNO SA VAMA UNAPREDIMO RAZVOJ VAŠE KOMPANIJE.

GRADIMO DUGOROČNA PARTNERSTVA

FINANSIRANJE / INVESTICIONI BANKARSKI PROIZVODI / PREUZIMANJE I TRANSPORT GOTOVINE / USLUGE PLATNOG PROMETA / ELEKTRONSKO BANKARSTVO / PLATNE KARTICE / DOKUMENTARNO POSLOVANJE

JER IGRAMO U ISTOM TIMU

SOCIETE GENERALE SRBIJA

www.societegenerale.rs

IZGUBLJENA DECA

DOLAZAK U NOVOČERKASK: Gojko Maravić, prvi zdesna u drugom redu
foto: lična arhiva

Na ulazu u selo Crepaju, u blizini Pančeva, reporter "Vremena" pita jednog mladića: "Znate li gde je Žebeljanova ulica?" "Koga tražite?" "Gojka." "A, Gojka Rusa..." Gojko Maravić čeka ispred svoje kuće. Širokih ramena, rvačke građe, smeje se gotovo stalno dok priča. "Imao sam dva infarkta, ali još se držim, bio sam sportski tip." Dok govori, u glasu mu se oseća lagani ruski akcenat.

TRI PRIČE O RANOM SAZREVANJU

"Ja sam '35. godište, a otišao sam tam '45. Rođen sam u Hrvatskoj, u Slavoniji. Bili smo jako siromašna porodica, moja mater je rodila desetoro, a petero je ostalo. Otac mi je na početku rata uhapšen i poslat na rad u Nemačku. Za vreme rata, mi smo kao deca skupljali voće za partizane, za bolnice. Krajem rata jedan moj stariji drugar mi je rekao: 'Idemo ja i ti u Beograd.' Nikome nismo kazali, pokupili smo se i otišli. Kada smo stigli u Beograd, smešten sam u dečiji dom u Zvečanskoj. Iz tog doma su iste godine odabirali zdravu decu i prvo nas odveli u Jajince, bili smo tamo u nekom internatu. Većina dece je izgubila roditelje u ratu, moj otac se vratio '46. iz zarobljeništva, ali je dogodine poginuo, naletio je voz na njega.

Kad su nas skupili, jednog popodneva su nas lepo obukli, pa u avion i pravac Moskva. Bilo nas je iz cele Jugoslavije, neki Berbić Meho, Bosanac, iz Crne Gore, Hercegovaca. Ne, nije me bilo ničega strah, pa mi smo za vreme rata bacali bombe i palili municiju, zviždalo je oko nas, čega da se bojim, ništa gore nije moglo da mi se desi od onoga što se dešavalo u ratu."

"Moj otac Vidomir Drčelić je bio '31. godište. On formalno nije bio ratno siroče, otac i majka umrli su mu pre rata. Posle smrti roditelja on i dva brata su bili u najmu kod ujaka, ali su svi otišli u partizane", priča za "Vreme" Stojan Drčelić. "On je bio najmlađi, otišao je u partizane '43, sa 12 godina. Do kraja rata nije ni pušku zadužio, nije bio ni kurir, nosio im je vodu, pomagao. Od dvojice starije braće, jedan je bio na Sutjesci, ranjen je, drugi je prelazio Igman, ostao bez noge.

Ne znam šta je odlučilo koga će od dece slati u Rusiju. Možda lekarski pregledi, ali očigledno su ovde toliko loše živeli, nema da se jede, nema da se greje, da nisu znali šta će s njima."

"Otac mog muža bio je u Orljanima, izbegao iz Makedonije, proterali su ih otuda. Snabdevao je dva partizanska odreda, četnici su ga uhvatili i ubili njega i još dvojicu koji su bili u tom selu", kaže Ljubica Terzić. "Mog muža Batrića Terzića Baća uzeli su partizani odmah kod sebe u štab. Bio je malo i kurir, šalju ga kad treba za neku poštu, a decu ne pretresaju. Kada su

KOMUNIZMA

PREBIRANJE PO USPOMENAMA:
Maravić u dvorištu svoje kuće u Crepaji
foto M. Turudić

Međudržavnim dogovorom između Sovjetskog Saveza i Jugoslavije 1945. godine stotine dece upućeno je iz naše zemlje u SSSR u suvorovske vojne škole. Imali su između osam i petnaest godina, većina je izgubila oba ili jednog roditelja u ratu. Od Rezolucije Informbiroa 1948. godine do pomirenja dve države, ozvaničenog dolaskom Nikite Hruščova 1955. u Beograd, između te dece i Jugoslavije stajala je gvozdena zavesa kroz koju pisma i reči nisu proticali. Kada im je 1956. ponuđeno da se vrate u Jugoslaviju ili ostanu u SSSR-u, poverovali su da je počelo mirno doba. No, između onih koji su se vratili i onih koji su ostali ponovo su se zatvorila vrata i još decenijama za njih ostala neprolazna

ga uzeli imao je devet godina, a '45, kada su ga poslali na učenje u Moskvu, imao je jedanaest. Neki su bili i mlađi, Vlajko, koji je umro davno, imao je tada osam godina. Nisu baš mnogo ni pitali majku, ali su joj rekli da će se on vratiti kao oficir sa visokim činom, biće gospodin, nemojte da branite, tako je on i otišao. Sve su ih skupili u Moskvu, bar ovu grupu koja je išla u Rusiju. Druga grupa je išla u Češku, a treća, mislim, u Bugarsku."

DOLAZAK U SSSR

Gojko Maravić priča da su po dolasku smešteni u muzičku vojnu akademiju. "Odatle su nas raspoređivali po suvorovskim učilišnim akademijama. Nismo svi otišli u istu akademiju, već u više njih. Moju grupu su poslali u Novočerkask, blizu Rostova na Donu. Donski Kozaci, to su pravi ljudi...

Kada smo došli, obukli su nas u uniforme. Dobili smo vaspitača, oficira, svaki je dobio patrona, oni su pazili na nas, sa njima smo pričali. Odmah sam progovorio ruski, kao da sam ga oduvek znao. Mali, koji možda ovde nisu išli u školu, imali su pripremni razred. Njihove radnice u akademiji su bile jako ljubazne prema nama, usvajale nas, vodile nas kod njih kada god su mogle, u vreme praznika. Kod njih smo bili kao u svojoj kući.

Poslali su nas tamo da se po završetku akademije spremimo za oficire naše armije, a njihove vojne škole su bile najbolje. Disciplina, i onako mali, ujutru ustajanje, jutarnja filskultura, do pojasa goli, onda doručak i predavanja. Ručak, pa obavezno spavanje posle ručka sat vremena, pa slobodno vreme, radile su sekcije, literarne, matematičke. Posle toga, spremanje domaćih zadataka. Posle večere obavezno postrojavanje, truba, spavanje. Obavezan je bio strani jezik, od prvog razreda, francuski. Vojna obuka, pa fiskultura, vežbe, sprave. Ja sam se bavio rvanjem grčko-rimskim stilom, i ovde sam nastavio sa time. Nisu nas ničim razdvajali zato što nismo Rusi. To je bila 'desitljetka', kao osnovna i srednja škola, deset godina sam završio u Novočerkasku. Tamo su bili i Vića Drčelić i Pera Tešić."

IB

Petar Tešić, koji danas živi u Novom Sadu, takođe je sa deset godina otišao u SSSR. On je do Jajinaca stigao iz Šapca, u koji je došao iz jednog majevičkog sela sa majkom i petoro braće i sestara. "Bio je dogovor da nas svake dve godine šalju kući po dva meseca na odmor. Deca bez roditelja bila su dva meseca na moru, u Boki Kotorskoj, mi koji smo imali nekog iz porodice po mesec dana sa njima, a onda mesec dana sa ostalima u Boki. Dolazili smo samo jednom, '47. Onda smo '48. bili »

na Crnom moru na odmoru, kada su nas odeljenje Jugoslovena pozvali da izađemo iz stroja, i rekli da će sa nama razgovarati predstavnik vojne škole. Pričao nam je o Rezoluciji Informbiroa, naravno sa stanovišta SSSR-a, a onda su nam rekli da ćemo, jedan po jedan, ulaziti u šator i razgovarati sa jednim majorom, i da se izjasnimo da li želimo da ostanemo ili da se vratimo u Jugoslaviju. Ušao sam, deca smo bili, priklješteni između dve posvađane zemlje, do tada bratske, vetar nas je nosio. Major me pomilovao po glavi i rekao da izađem i razmislim još dva-tri minuta. Vratio sam se, pitao šta će biti ako ostanemo, a on je rekao da neće biti nikakve razlike izme-

НОВОЧЕРКАССКОЕ
СУВОРОВСКОЕ
ВОЕННОЕ УЧИЛИЩЕ
№ 395
г. Новочеркасск

СПРАВКА

Суворовец Дрчелић Видомир Миланович
во время обучения в Новочеркасском Суворовском военном училище изучал и сдал экзамены, кроме указанных в аттестате зрелости, по следующим предметам:

1. Военному делу — 5 (отлично)
2. Физической подготовке — 5 (отлично)
3. Элементам аналитической геометрии и анализа — 5 (отлично)
4. Логике — 5 (отлично)
5. Психологии — 5 (отлично)

Справка выдана к аттестату зрелости за № 118.3/9

Начальник училища
гв. генерал-лейтенант /Сизов/

SVEDOČANSTVO SUVOROVCA: Vidomir Drčelić
foto lična arhiva

đu nas i ruske dece. Nisam znao šta me čeka u Jugoslaviji, rekao sam da ću ostati. Ispostavilo se da je svih 25 nas odlučilo da ostane. Pitali smo da li ćemo moći da pišemo kući i da li će naši moći nama da pišu. Rekli su da ćemo moći da šaljemo pisma, ali da možda nećemo moći da ih dobijamo, ali sledećih sedam-osam godina nismo imali nikakve vesti o porodicama, ni oni o nama."

AKADEMIJA

Pitomci suvorovskih škola regrutovani su za različite akademije, zavisno od ocena. "Moj otac je bio na Suvorovskoj vojnoj akademiji u Kijevu, odatle se i vratio", kaže Stojan Drčelić. "To je bilo poratno vreme, oficiri, pogotovo suvorovci, bili su neka vrsta elite. Otac je pričao, ulaze u tramvaj, ustaju stare žene da njima ustupe mesto. Gazio je na paradi na Crvenom trgu za Dan pobede.

Pričao mi je o manevrima, umeo je cinično da se nasmeje i da se podsmehne na one naše vojne vežbe. Sećam se jedne koja se mislim zvala 'Sloboda', plavi protiv crvenih. On kaže: 'Samo ovde je svaka vojna vežba uvek uspela, ja sam stalno bio po vežbama, nikad nijedna nije uspela, mi 15 dana krljamo, idemo peške, kopaš rovove, dođu i kažu: Ne valja ništa, na početne položaje.' Pričao mi je o vežbama gde idu po 20 dana i nigde ne vide mušku glavu, neke žene samo po kolhozima, to su bili ti delovi gde su Nemci prošli, gde ništa nije ostalo. Kaže, poneki starac i deca. Na nekim mestima gde su bile ozbiljne vojne operacije počinjali su da kopaju rovove, a nisu mogli od metala koji je u zemlji. Uzbuna u krugu akademije, našao se opušak, trče svi deset kilometara pod punom ratnom opremom, onda pet minuta da zapale cigaretu, pa kopaju rov da je zatrpaju, pa nazad. 'Naravno da je bilo teško', govorio je, 'nisam ni znao za bolje.'

Sve su učili, da igraju okretne igre, da piju kao ruski oficiri. Moj otac nikada nijedno piće nije popio iz dva gutljaja, ruka pod pravim uglom, samo zabaci glavu. Svirao je klavir, učio je i to na akademiji, mada je to mrzeo. Bio je odličan mačevalac, najbolji za neki region od šest miliona ljudi."

Batrić Terzić izabrao je vojnu akademiju u Sverdlovsku, današnjem Jekaterinburgu, iza Urala. "Tamo gde je ubijen car Nikolaj. Pričao mi je muž da im je dolazio na akademiju onaj koji je ubio cara i njegovu porodicu da govori o tome", kaže Ljubica Terzić. "Za vreme školovanja imali su samo jedan izlazak u toku nedelje, i to samo ako nisu kažnjeni. Dril je bio strašan, ali pravičan. Kaže da su zimi imali marševe na skijama, pa se zaustavi, a onaj iza njega se nasloni na njega i tako spavaju. Logorovanje u šumi, grane, šatori, u sredini peć, jedan je dežurni i stalno loži vatru, ona strana koja ti je prema vatri je topla, ona druga se smrzava. Gojko je jednom bio na straži, a bilo je -56 stepeni. Kada smo gledali *Sibirskog berberina* u Sava centru, on je bio prosto šokiran, rekao je 'kao da su došli kod nas i snimali'. Onda je pričao sa Vićom Drčelićem, samo nas, kaže, nisu kažnjavali onim stajanjem na jednoj nozi, a Drčelić kaže 'nas jesu baš to'."

POVRATAK

Pošto su Tito i Hruščov 1955. potpisali deklaraciju o pomirenju, veliki broj već svršenih akademaca iz Jugoslavije okupio je 1956. Raif Dizdarević, koji je tada bio prvi sekretar naše ambasade u Moskvi (ambasador je bio Veljko Mićunović). "U fazi normalizacije odnosa dveju zemalja postavilo se i pitanje tih klinaca, koji su u međuvremenu odrasli", priča Drčelić o sećanjima svog oca. "Njima tada Dizdarević saopštava da je postignut međudržavni dogovor da ko hoće može da ostane u Sovjetskom Savezu, a ko hoće da se vrati u Jugoslaviju takođe može. Po dogovoru se onima koji se vrate priznaje da su služili vojsku, da su završili srednju školu i dobijaju stipendiju da studiraju fakultet koji hoće. Rečeno im je da ovde neće moći da rade u vojsci, zbog političkih okolnosti, iako su bili školovani oficiri."

Ljubica Terzić se seća priče svog muža Baća o neverovatnoj nostalgiji onih koji su bili deca kada su otišli. "Majka mog muža je bila živa, on je čak i za vreme tog perioda kada se nisu mogli javljati uspevao da joj proturi neku kartu, ali su dolazili da čitaju šta je pisao. Neki Zindović, koji je tada bio zaljubljen u neku glumicu, oženio se i ostao."

"Grupa njih je ostala, grupa se vraća. Moj otac Vićo Drčelić, s obzirom da ne zna da li su mu braća živa, dolazi da vidi kako su oni, da vidi kako je ovde, tako im je bilo i predstavljeno, da im daju neki prostor da odluče, da to ne bude preko kolena. Prelaze granicu vozom kod Vršca, tu ih čekaju kožni mantili, skidaju ih iz voza i sprovode u Beograd, preko puta železničke stanice, u zgradu gde je kasnije bio bioskop

Partizan. Tu je bio Dom boraca Beograda. Primaju ih, dobijaju neke omladince, komesare zadužene za njih. Niko ih ništa ne ispituje, niko ih ne maltretira, ali im je odmah saopšteno da ne mogu da se vrate u SSSR."

"Dali su nam dokumenta da se vratimo bez ikakvih problema", seća se Gojko Mavrić. "U vagonu sa nama je sedeo jedan naš čovek, pričali smo normalno sve vreme. Kada smo iz Rumunije prešli našu granicu, stane voz, a on nama kaže: 'Staljinisti, napolje!' Ej bre, gde sam se vratio, 'staljinisti'! On kaže da smo mi poslani odande da bi ovde... Neki udbaš, glupan, vidi se.

Primili su nas i dočekali predstavnici Saveza boraca. Mogao je da upiše ko je hteo koji fakultet, davali su nam stipendije dok ne završimo školu. Ja sam dobio sobu u Studentskom gradu na Novom Beogradu. Studirao sam ruski jezik, jedan profesor mi je rekao: 'Nemoj ni da dolaziš na predavanja', stalno sam ga nešto ispravljao dok predaje, znao sam bolje od njega."

I drugi suvorovci upisali su i završili fakultete. Batrić Terzić završio je ekonomiju, zaposlio se bez problema, izabrao kibernetiku i "nije voleo da ima posla sa politikom, znao je dobro gde mu je mesto". Ekonomiju je završio i Vidomir Drčelić. "Mislim da su oni brzo videli boljitak i prednost ovdašnjeg života. Malo mu je sve ovde bilo razgaćeno, ali što se tiče ukupnog kvaliteta života, mislim da su svi oni imali svest da je ovde bolje", kaže Stojan. "Diplomira, sreće moju majku, ženi se, počinje da radi u Pančevu u jednoj autoprevozničkoj firmi, i odatle odlazi za Užice, gde je imao opciju da odmah dobije stan. Tada mu čovek koji je bio njegov neposredni šef, sa kojim se zbližio, kaže: 'Vidomire, srećan ti put i sve najbolje, samo da ti u poverenju kažem da za tobom ide jedna karakteristika, znaš za šta...'

UDBA KAO SUDBA

Oni u suštini prate ceo život, sve njih. Ne mogu da kažem da su oni zbog toga trpeli neku represiju, ili da smo mi kao porodica bili tome izloženi, ne. Čak je moj otac bio komercijalni direktor Preduzeća za puteve u Užicu. Međutim, on zna da je praćen i potvrda toga dolazi '94. godine. Sedi u Užicu sa prijateljem u kafani, prilazi im čovek, pozdravi njegovog prijatelja koga poznaje i pita da sedne s njima. Kaže mom ocu: 'Vi mene ne znate, ali ja sam bio zadužen '68, kada je bila kriza oko Češke, da vas likvidiram ukoliko Rusi krenu na Jugoslaviju.' Kaže mu i da je postojao čovek zadužen da ubije Milana Vukašinovića, profesora u Pedagoškoj školi u Užicu, takođe suvorovca. Uđe ti Kovačevićev Luka Laban u život. Čovek je očigledni bio 'spavač', nije direktno radio za Udbu, bio je neki poslužitelj. Ja to ne bih ni znao, ali mi je ispričao očev prijatelj. Kada sam to pitao oca, on je rekao: 'Šta to tebe briga.' On se vrlo trudio da preda mnom, sestrom i majkom što manje o tome priča, da se o tome što manje zna. Jednom mi je rekao da misli da zna ko je bio operativno zadužen za njega da ga prati, sluša šta komentariše. Mislim da su oni stalno bili svesni da ih prate i da su se vrlo klonili bilo čega provokativnog. Moje saznanje o tome je oskudno. U jednom zborniku rusko-srpskih dokumenata pominje se ta priča, ali u jednoj rečenici, rešiti pitanje naše dece u Sovjetskom Savezu." Vidomirova supruga Angelina Drčelić dodaje da je njenog muža zvala Udba svaki put kada je Tito dolazio u Užice i da su mu poručivali: "Imaš vikendicu na Zlatiboru, idi malo na čist vazduh. Skloni se."

PRED PARADU ZA DAN POBEDE: Suvorovci u Moskvi
foto lična arhiva

Ljubica Terzić kaže da je njen suprug išao u London na obuku kada se zaposlio jer su ga zanimali kompjuteri, bio je tamo i vratio se bez ikakvih problema. Međutim, 1974. je policija zazvonila na njihova vrata. "On otvara, oni kažu: 'Molimo vas vaš pasoš.' Ja mislim on ga negde izgubio, još ih pitam hoćete li kafu. Stoje na vratima, neće da uđu. On donese pasoš i dade im. Ja pitam: 'Šta je ovo?', kaže: 'Shvataš, oduzeli mi pasoš.' Dobije rešenje da mu se oduzima pasoš po nekom članu. Ja predložim da se žalimo, a on: 'Ma kakva žalba, nemoj da izvodiš.' Uzmem i otkucam žalbu, napišem da je kao dete bio poslan u Rusiju, da je dete palog borca, da je već putovao, jedva je pristao da potpiše. Pošaljemo i dobijemo odgovor da je pasoš oduzet po članu tom i tom, a taj član kaže da ne moraju da objašnjavaju zašto je oduzet. Bila sam poslanik u skupštini Pančeva pa sam zvala predsednika suda da ga pitam šta sve to znači, a on je rekao: 'Nemoj da se buniš, morali smo to da uradimo za sve one koji su bili u Rusiji.' Njegov direktor je otišao i rekao da ne može da uvede automatizaciju ako on ne ode u inostranstvo i kupi potrebne kompjutere, kažu: 'Dobro, evo pasoš, ali da ga vrati kada se vrati u zemlju.' Međutim, nije ga vratio i nisu ga više tražili. Tražila sam objašnjenje od direktora, on mi je rekao: 'Znaš, Ljubice, za njega je garanciju dao tehnički direktor, pa je posle rekao: 'Izgleda da sam se prešao, ipak je on odlazio u ambasadu Rusije.' Ja znam sigurno da nije, nije imao ko da nam čuva decu. Vićo nije pričao, nije ni Baćo na početku, nego je posle malo više."

"Ako je nešto bilo, čuvali su među sobom", priča Stojan Drčelić. "Očigledno je da su te neke odredbe međudržavnog ugovora ispoštovali, očigledno nisu bili podobni za vojsku, ali ih nisu tretirali kao nepodobne za društvo. Čuo sam od drugih, neka su pisma dobijali pa su odmah bacali u klozetsku šolju, a onda im dođu na vrata i pitaju: 'Jeste li dobili pismo?', ne znaš da li je pismo provokacija, ko ti »

ga šalje... Meni je otac rekao da su neki odavde pokušavali da se vrate u Rusiju, ilegalno, pa su bili hvatani, pa su oni između sebe bili sumnjičavi, ko je od njih negde nešto pevnuo."

Gojko Maravić kaže da nikada više nije otišao u Rusiju. "Nije se moglo. Znaš zašto nisam mogao da se vratim? Pod pritiskom smo bili kada smo se vratili, bilo je mnogo nezgodnih situacija. Nisu nas tukli, nego su nas psihički maltretirali. Kad znaš da si stalno pod prismotrom, stalno se okreće da nekog nema iza tebe. A ovo drugo, lepo su nas primili, valjda po direktivi, hvala Savezu boraca, pomogli su nam, i novčano.

OD INTERNATA DO OFICIRSKIH EPOLETA: Batrić Terzić
foto lična arhiva

Godinu dana sam trpeo, malo-malo pa Udba zove. Sediš u kafani sa nekim, pričaš, drugari, kolege studenti, sutradan dobijem poziv u Udbu, kod Brankovog mosta je bila. Dođem, donesem poziv. 'Dobro, šta je?' A ja znam šta je, obučem skijaško odelo, gojzerice na noge, kapu, bundu. On meni: 'Kud si se ti spremio?', a ja: 'Kad dođem kod vas, ja ne znam gdje ću.' 'A, pa ti zezaš.' 'Šta ću drugo?' 'A šta si ono rek'o?' 'Sve što rek'o ne porek'o, a ti pitaj one što su ti preneli to šta sam stvarno rek'o, a ne da ti izmišljaju.'

I tako, bilo je... Nas nekoliko, udari nam u glavu, hajde da se vratimo. Rešili mi da se spakujemo i idemo preko granice. Nas petorica, naivni, blesavi, baš blesavi. Idemo mi, negde kod Zaječara, sad ćemo negde ovde u Rumuniju da pređemo. I op, kao da su znali za nas, stvore se odmah njih četvorica, sa oružjem. I tako nas vrate, i ja u Centralni zatvor. Bio sam tam nekoliko dana kada ide onaj i viče: 'Ajde izlazi, ajde kući!' A ja: 'Prvo mi reci zašto sam ovde bio.' 'Ajde, ajde, da te ne vratim.' Valjda su videli da smo glupost napravili, da smo deca naivna. A i počela je da popušta atmosfera sa Rusijom, odnosi su počeli. Zamerali su jedino što smo išli u rusku ambasadu pre nego što smo pokušali da bežimo, pitali da se vratimo. A lepo su nam u ambasadi kazali: 'Nemojte, nema potrebe.' U Savezu boraca, tamo one žene: 'Pa gde si krenuo, gde si bio?' A ja kažem: 'Bio sam na ekskurziji', smejemo se.

Uhvatili bi nas i ovako i onako. Posle razmišljamo, pa šta i da smo otišli kod Rumuna, bilo bi još gore. Dobro je ispalo. U Crepaju sam došao '61. da radim, upoznao svoju ženu, zavoleli smo se, '62. smo se uzeli. Tu sam radio u školi, u Kovačici u gimnaziji, predavao jezik, imao sam dobre odnose sa svima.

Nisu mi posle pravili većih problema, ali bio sam politički nepodoban. Sve se to špijuniralo za nas, nisi mogao ništa da uradiš da ne znaju, tako je to bilo. Ali da ti nešto kažem, za to vreme, za vreme Tita, ja i žena smo obišli celu Evropu. Imali smo fiću, ajde spremi se, idemo, gde bilo. Ali u Rusiju ne, tamo nisam mogao."

PRIJATELJI DO KRAJA

"Moj otac Vidomir je imao dva kuma, oba su bila odande, jedan je bio Milan Vukašinović, koji je bio profesor u Pedagoškoj školi u Užicu, drugi je bio Batrić Baćo Terzić, bili su veliki prijatelji. Bilo je i drugih, Borovčanin, zvali su ga Palera, mislim da je bio jedan od direktora rudnika Pljevlja. Kad god je išao iz Pljevalja u Beograd, siđe iz voza, ali nikada nije kod nas kući dolazio, to je bilo neko njihovo... oni su se nalazili u kafanama.

Znam da su se sastajali 19. decembra u Beogradu u Ulici carice Milice u jednoj kafani. Njih pominje Dragan Marković u jednoj svojoj knjizi o Informbirou u jednom pasusu, da se ekipa suvorovaca tu okupljala. Pitali su ih zašto 19, je li zbog Oktobarske revolucije, a oni su ih zezali da je zbog Svetog Nikole.

Otac je '89. bio u Lenjingradu, prvi put posle '56, išao je na proslavu svoje klase sa akademije, tada je već mogao da ode, zvali su ga. Ni tada nije mnogo pričao, rekao mi je samo da su naši koji su ostali i koji se nisu mnogo odali alkoholu bili već generali, a oni koji su bili malo skloniji čašici – pukovnici, i da je jedan naš, odnosno njihov iz te grupe, bio načelnik ili na nekoj drugoj visokoj funkciji štaba vazduhoplovne komande za Daleki istok kada su Sovjeti oborili južnokorejski avion 1983. godine. Kada je tata umro, kum Baćo je držao govor na sahrani na srpskom, a Milan Vukašinović na ruskom."

"Moj muž je išao u Sovjetski Savez kada je bio već u penziji, ali nije išao u Sverdlovsk, još je bio zabranjeni grad, išao je u Moskvu i Lenjingrad. Dobio je pre šest godina, dve godine pre nego što je umro, pismo od Zindovića, da se još na zidu akademije u Sverdlovsku nalazi Baćovo ime, kao jednog od najboljih studenta. Zindović je dogurao do generala, išao je u Avganistan, i tamo se razboleo. Nikada nije dolazio ovde. Baćo je odgovorio pismom Zindoviću, a ovaj mu piše: 'Čudi me da nisi toliko dugo pisao ruski, a napisao si pismo bez ijedne gramatičke greške.' Oni drugi su voleli kada zovu telefonom da pričaju na ruskom, Baćo nije. *Po telefone*, kod Gojka se uvek osetilo, nikada nije naučio čisto srpski. Baćo bi samo uveče pred spavanje uzeo da pročita Čehova, po jednu novelu, obožavao je Čehova i Turgenjeva jer je tu čist, lep ruski jezik. Toliko samo."

"Nedostajali su mi drugovi moji koji su ostali, k'o braća smo bili, prekinuto je to, osećaš da nešto nedostaje. Žao mi je te devojke... Možda je mislila nešto, a tako je ostalo... Ona je bila Estonka, Emi Janson. Bili smo jako dobri drugovi, kao brat i sestra, ona je bila stranac kao i ja. Njena mati je radila kod nas na akademiji, prihvatila me, vodila me kod njih kući, tu smo se upoznali. Niti smo mogli posle da se dopisujemo niti... Ostale su mnoge stvari nedovršene koje su se mogle dovršiti, ostale...Takva je sudbina bila." ¶

MOMIR TURUDIĆ

Alpha Bank.

Zajedno sa Vama već 10 godina.

Alpha Bank, jedna od najstabilnijih finansijskih institucija u regionu, proslavlja 10 godina poslovanja u Srbiji. Bili smo tu kada je Vaš san o posedovanju sopstvenog doma postao stvarnost, kada ste donosili velike životne odluke ali i kada ste uživali ostvarujući niz malih želja. Alpha Bank će i dalje biti tu, nastavljajući da Vas podržava u nastojanjima da buduće ideje pretvorite u realnost.

ALPHA BANK

10 godina U SRBIJI

0800 250 250, www.alphabankserbia.com

Najezda izbeglica na

Privrednom krizom načetu i razjedinjenu Evropsku uniju preplavio je talas izbeglica i na površinu isterao njenu najveću slabost: nacionalni egoizam koji otežava bilo kakav dogovor o bilo čemu, a samim tim dovodi u pitanje opstanak EU kakva danas postoji. A i to je daleko od lepe ideje o zajednici naroda koja počiva na solidarnosti i zajedničkom evropskom identitetu

Već osam godina u Evropskoj uniji dominira reč "kriza". Počelo je 2007. godine sa finansijskom krizom koja se ubrzo pretočila u dužničku krizu. Mediji su nas obasuli izveštajima o krizi bankarskog sektora, krizi evra, krizi nezaposlenosti, krizi privrednog rasta, krizi zbog deflacije, krizi zbog podele EU na bogati sever i siromašni jug, krizi Grčke, Španije, Italije, Portugala, Irske. Ekonomska kriza dovela je do diskusija o krizi solidarnosti, krizi jedinstva EU, krizi vere u zajednički evropski projekat, krizi evropskog identiteta, krizi rukovođenja, krizi ideja, krizi ideologije, krizi demokratije. Na levom krilu počelo je da se govori o krizi kapitalizma.

Opšte potčinjavanje političkih elita Evropske unije interesima kapitala izbrisalo je i inače izbledelu granicu između konzervativnih, demohrišćanskih i socijaldemokratskih i socijalističkih partija. Politika bez ideologije koja se upravlja zahtevima tržišta, širom je otvorila vrata za ideološki jasno prepoznatljive ekstremno desne i ekstremno leve partije, pa se govori o krizi političkih establišmenta.

U kapitalizmu sa ljudskim naličjem, to jest u socijalnoj tržišnoj privredi koja se u Evropi etablirala krajem XX veka, sve više se gubila socijalna komponenta. Dok bi ekstremna, antiglobalistička levica da ruši kapitalizam, pojam "socijalno" u tržišnoj ekonomiji počele su da svojataju nacionalistički orijentisane partije, pa u Francuskoj, Danskoj, Mađarskoj, Poljskoj, Slovačkoj ili Austriji "nacional-socijalističke" ideje nailaze na sve veći broj pristalica.

Političke elite u privredno razvijenom delu Evrope su, dakle, naočigled birača branile interese tržišta, banaka i kapitala na račun interesa građana, koji su plaćali špekulativne igrarije turbokapitalizma. Osećanje da su se nacionalne političke elite otuđile od građana počelo je da provejava Evropom. Otuđenje institucija Evropske unije, te glomazne i bezlične Briselske birokratije, od građana u čije ime donose odluke, već je postalo opšte mesto. Veliki broj građana EU na Brisel gleda kao na Kafkin zamak, kao na lavirint propisa i uniformisanih činovnika sa ogromnim platama, u kome se ne zna ko zapravo donosi odluke, pa se odluke često i ne donose, a rešenja se ne naziru.

U atmosferi opšte krize gotovo usput različiti secesionistički pokreti u Škotskoj, Kataloniji ili Baskiji koji bi da se otrgnu od centralnih vlada izazivaju lokalne krize. Sledi veća separatistička kriza na nivou EU sa referendumom u Velikoj Britaniji o ostanku u Uniji.

DOLAZE VARVARI

Na ekonomsku krizu i krizu samospoznaje EU, koja decenijama nije bila u stanju da profiliše ni zajedničku spoljnu, bezbednosnu a kamoli socijalnu politiku, udario je talas izbeglica sa Bliskog istoka i iz Severne Afrike. Sada u EU nad svim drugim krizama dominira izbeglička kriza.

Kao što su SAD i ključne države EU bile potpuno zatečene Arapskim prolećem, tako je posve neverovatno do koje mere su zemlje članice EU i briselska administracija bili zatečeni invazijom miliona izbeglica. Kada su se horde pokrenule iz logora u Turskoj i Grčkoj i počele da se probijaju ka bogatijim zemljama EU, bilo je kasno za bilo kakvo planiranje. Pod pritiskom opšte empatije koju su širili mediji kada je krajem avgusta u Austriji u napuštenoj hladnjači pronađen 71 leš, među kojima deca i žene, kancelarka Angela Merkel preko noći je odlučila da otvori granice za izbeglice. Austrija je sledila taj primer. Dogodio se presedan koji bi mogao da promeni naličje EU kakva danas postoji.

Angela Merkel, poznata po beskonačnom taktičkom odugovlačenju i odmeravanju, reagovala je spontano. Odluku kancelarke da ignoriše Dablinski sporazum i rizikuje sa reakcijom nemačke javnosti zbog najezde tamnoputih ljudi na nemački monopol blagostanja, najbolje je objasnio Folkhard Knige, istoričar i direktor Memorijalnog centra Buhenvald. On je rekao da između dve opcije Nemačka

tvrđavu blagostanja

PUT U NEIZVESNOST: Izbeglice u Sloveniji

AP Photo

zapravo nije imala izbora. Jer, jedna opcija bila je da se otvore granice, a druga da se dižu bodljikave žice, da se na granice šalje vojska, da se silom spreči dolazak stotina hiljada ljudi, što bi u nekom trenutku dovelo do upotrebe oružja, a to bi bio fašizam.

Kao što je u rešavanju finansijske i dužničke krize u EU i disciplinovanju Grčke Nemačka imala centralnu ulogu, tako je ima i u izbegličkoj krizi. Dok su kritike sa levice zbog nametanja stroge štednje prezaduženim državama sa Grčkom na čelu bile razumljive, reakcija desnice na izbegličku politiku vlade u Berlinu je čist nacionalni populizam koji podriva već napukle temelje Evropske unije.

NACIONALNI EGOIZAM

Premijer Mađarske Viktor Orban je najbolji primer, baš kao što je ono što se događa u Mađarskoj pokazatelj kako bi masovni dolazak izbeglica mogao da utiče na politička pomeranja u drugim zemljama EU. Ako se, to jest kada se to desi, ponovo će svi da budu iznenađeni.

Orban za svoj dosadašnji politički uspeh može da zahvali jasno profilisanoj nacionalističkoj ideologiji. U to se u potpunosti uklapa podizanje bodljikave žice duž granica preko koje bi nesrećni ljudi da prođu kroz Mađarsku u pravcu Nemačke, kako, je l' te, ne bi ugrozili Mađare. Obrazloženje Orbanovog Fidesa na kritike iz Brisela i Berlina otprilike glasi: Legitimno je pravo svake države da vodi računa o svojim nacionalnim interesima; nije demokratski da neke države predvođene Nemačkom drugim zemljama EU nameću obavezne kvote za izbeglice.

Drugačije formulisano to ne zvuči tako uglađeno: nacionalni egoizam ima primat nad opštim vrednostima; ako većina zemalja EU nekoj zemlji članici, koja i te kako profitira od članstva u Uniji, nešto "nameće", onda to "nije demokratski".

Orbanovu apsolutnu vlast u Mađarskoj ne ugrožava niti jedna građanska, bilo leva bilo konzervativna partija, već ekstremno desni, rasistički Jobik.

Usred izbegličke krize na vlast u Poljskoj je ponovo došla nacionalno-konzervativna partija Pravo i pravda predvođena Jaroslavom Kačinskim, sa najboljim rezultatom u svojoj istoriji. Poljska je jedna od zemalja koja je najviše profitirala od milijardi evra koje su stizale iz Brisela. Ni Kačinski u izbornoj kampanji nije bio onaj stari, provincijalni nacionalista koji je Poljsku izolovao od ostatka Evrope. Ali je, što se tiče izbeglica, rekao: muslimanske izbeglice bi uvele šariju u katoličkoj Poljskoj, pritom sa sobom nose "parazite i bakterije" koji bi mogli da budu opasni po Poljake. Prethodna vlada je prihvatila da Poljska sa svojih 38,5 miliona stanovnika udomi 7000 izbeglica, Kačinski to po svoj prilici neće hteti. Neki zapadni mediji su postavili pitanje, da li će se Poljska pod Kačinskim pretvoriti u drugu Mađarsku?

Nemačka koja je poželela dobrodošlicu stotinama hiljada izbeglica u međuvremenu nailazi na ozbiljne tehničke prepreke. Kamo sa stotinama hiljada koje nadolaze? Kako da se asimiliraju? Gde da nađu posao? Koje škole deca da pohađaju? Samo jedan primer: da bi izbeglička deca mogla da pohađaju školu u Nemačkoj, potrebno je da se uposli novih 20.000 nastavnika nemačkog jezika. Na to treba dodati i psihologe, zbog trauma koje deca nose sa sobom. Osnova za asimilaciju su jezik i obrazovanje.

Nemačka kriminalistička policija je saopštila da je u ovoj godini u Nemačkoj bilo preko 500 napada na prihvatne centre za izbeglice. Prošle godine je bilo 177 napada, a 2011. samo 18.

Kancelarka Angela Merkel i dalje staloženo govori da će Nemačka već pronaći način da izađe na kraj sa čitavim problemom nastalim dolaskom ogromnog broja izbeglica u veoma kratkom vremenskom periodu, i što se tiče organizacije njihovog života u Nemačkoj i što se tiče agresije koju, za sada minoran, deo populacije pokazuje prema izbeglicama.

KRAJ ENTUZIJAZMA

Sva je prilika, međutim, da će do sada gotovo nesmetani protok izbeglica ka »

UZ EKONOMSKU, I IZBEGLIČKA KRIZA: Krizni sastanak EU pod rukovodstvom Angele Merkel AP Photo

Nemačkoj biti u najmanju ruku usporen. Na kriznom sastanku u Briselu posvećenom izbegličkom problemu prošle nedelje prisustvovali su predstavnici deset država EU i Srbije, Makedonije i Albanije. Uz svađu i međusobna prepucavanja, naročito između Slovenije i Hrvatske, ipak je postignut kakav-takav okvirni dogovor: na "balkanskoj ruti" treba da se izgrade prihvatni centri za dodatnih 100.000 izbeglica, od čega 50.000 u Grčkoj. Granična policija EU Fronteks pojačaće nadzor granica između Grčke, Makedonije, Albanije i Srbije. Angela Merkel je insistirala na "kontrolisanom" protoku izbeglica i saradnji i koordinaciji zemalja kroz koje izbeglice prolaze.

Pre pomirljivog, ne naročito preciznog zaključka u stilu evropskih kompromisa, predsednik vlade Slovenije Miro Cerar je upozorio da će "EU i Evropa u celini da se raspadnu" ako se ne nađe rešenje za najezdu izbeglica. Kancelar Austrije Verner Fajman je rekao da nije isključen "tihi raspad EU", ako ne bude postignut zajednički dogovor. Nemački mediji prenose da su Bugarska, Rumunija i Srbija pripretile da će zatvoriti svoje granice za izbeglice, ukoliko ih Nemačka, Austrija i druge države EU ne budu prihvatale.

A onda je Angela Merkel smirila strasti rekavši da "ne možemo da rešimo izbeglički problem u celini", ali da smo "svi obavezni da se rukovodimo humanitarnim, ljudskim vrednostima". A slike koje smo gledali proteklih dana su, rekla je Merkel, u "suprotnosti sa našim vrednostima". Lepim rečima u duhu *Ode radosti* priključio se i predsednik Evropske komisije Žan-Klod Junker: "U Evropi 2015. ne možemo da dozvolimo da ljudi budu prepušteni sebi samima, da na ledenim temperaturama spavaju po poljima i da do guše u vodi prelaze reke."

Poruka Merkelove i Junkera je: ako EU odustane od svojih humanitarnih vrednosti i podigne mostove na tvrđavama, ona gubi svoj smisao i, ionako već, uzdrmanu verodostojnost. Ali, ako "horde" Sirijaca i drugih nesrećnika drugačijih kultura i svetonazora budu nastavile da dolaze, Evropi preti kolaps zbog unutrašnjih svađa. Zato njihov broj treba da se redukuje, tako to nalaže krizni menadžment. U svakom slučaju slediće još nekolicina kriznih sastanaka.

DEUTSCHLAND, DEUTSCHLAND

Ono što su nekada govorili za Nemačku, sada dobro opisuje Evropsku uniju: privredni džin, a politički patuljak. Na svetskoj sceni pojedine članice EU se priključuju SAD i to je manje-više to. EU se bavi sama sobom. Do nadgradnje osnovne ideje o zajedničkom tržištu kome je pridodata zajednička valuta nije došlo. Pokušaj EU da vodi nekakvu spoljnopolitičku i bezbednosnu ofanzivu u rusko-ukrajinskom konfliktu je prošao kako je prošao. Tzv. zapadni Balkan je prepušten političarima iz EU i to prolazi kako prolazi.

U EU se poslednjih godina sve svodi na krizni menadžment. Otkako se jedna kriza nadovezuje na drugu, sve očiglednija je postajala i kriza unutar EU koju neprestano podstiče nesrazmerna privredna snaga Nemačke u odnosu na preostalih 27 evropskih partnera, a iz koje je proizašla politička dominacija. Tokom privredne krize (koja i dalje traje) sa jedne strane se tražilo liderstvo Nemačke, sa druge su joj sve moguće države prebacivale nametanje sopstvene volje zarad sopstvenih interesa. Slično se dešava i tokom izbegličke krize.

Šta god Nemačka sa pozicije svoje neprikosnovene privredne dominacije činila, veliki broj članica EU će biti nezadovoljan. Sa druge strane, i kod Nemaca, kojima je generacijski duboko usađena obaveza da okaju nacističke grehe i trpe sve i svašta, sve više se javlja inat po principu: šta više hoćete od nas?

Javnost većine evropskih država o Nemačkoj misli slično onome što je napisao jedan čitalac britanskog "Dejli telegrafa": "U prošlom veku smo se uz ogromne žrtve u dva svetska rata borili da bismo sprečili da Nemačka ovlada Evropom. Izgleda da je Nemačka sada taj cilj ostvarila bez i jednog ispaljenog metka." Nemačka politika je na toj osnovi, često i bezrazložno, izložena populističkim napadima kojima kritičari skupljaju unutrašnje političke poene. Prosto je činjenica da snaga Nemačke izaziva nelagodu kod evropskih partnera. Bio bi to slučaj i sa bilo kojom drugom zemljom koja isuviše iskače u zajednici država koje su formalno ravnopravne, ali Nemačka sa sobom i dalje vuče balast najgorih zločina, kako u kvantitativnom tako i u kvalitativnom smislu.

POGLED SA MARGINE

Ako EU ne napreduje, ona nazaduje. Status kvo nije održiv. Ideja o Ujedinjenim evropskim državama koje su dobrovoljno nacionalni suverenitet podredile

foto Reuters

zajedničkim institucijama deluje kao utopija. Evropski identitet pokleknuo je pred nacionalnim identitetima. U vremenima krize jača nacionalni egoizam kome nedovršena konstrukcija Evropske unije teško parira. Krizna vremena nameću pitanja o razlogu postojanja EU: da li je to zajednica država koje su voljne da zajednički rešavaju probleme, i onda kada se pojedini problemi jednih tiču manje nego drugih? Ili je to labava zona slobodne trgovine unutar koje članice ključne probleme rešavaju same? Uvođenje evra kao zajedničke valute polazilo je od prvog stanovišta, samo što je propušteno da se izgrade mehanizmi koji mogu stabilnije da ga podupru.

Gledano sa margine Evrope permanentna kriza Evropske unije deluje depresivno. Nekako se pod kožu uvlači osećanje da kada mi, ako uopšte, jednog dana dospemo u obećanu zajednicu država, to više neće biti isto. Sigurno je da EU dok ne prevaziđe unutrašnje krize neće dodatno da slabi svoju poziciju učlanjivanjem nestabilnih balkanskih zemalja sa nerešenim međusobnim problemima, da se ne upuštamo ovom prilikom u poglavlje 35 i Kosovo.

U samoj Uniji nema više onog poletnog osećanja prosperiteta i sigurnosti. Suviše su veliki problemi Italije, Španije, Grčke, Rumunije, Bugarske, Hrvatske, pa i Francuske. Suviše je nejasna perspektiva EU. Nije zacrtan put kojim Unija treba da se kreće. Nema više velikih ideja, sve se svelo na nacionalno lobiranje po briselskim kuloarima. Možda je to tako u redu, prilagođeno globalnom svetu. Možda je u redu što niko više ni u šta ne veruje toliko da bi za neku ideju stavio život na kocku, kao što su to činili španski borci. Osim islamskih ekstremista, naravno.

Samo što je bez velikih ideja i vere u neku višu stvar teško držati na okupu tako šaroliku skupinu naroda kakvu objedinjuje Evropska unija. Pogotovu u kriznim vremenima. ¶

ANDREJ IVANJI

25

Prvi broj u kuću je donio stari naravno, uz usputnu opasku kako većinu imena "zna iz Nina" – "to su Grizeljevi" – preporuka što je, bez potrebe daljeg objašnjavanja, po sebi bila garancija. Pogotovo u onoj konfuznoj, sve ubrzanijoj i nesigurnijoj drugoj polovini 1990. godine. Pa dobro, ajde da vidimo šta će biti "to Vreme", što se lako i brzo složilo s uobičajenom kućnom papirnom gomilom: onom časopisnom – Startom, Danasom, rečenim Ninom, Dugom, Mladinom, sarajevskim Svijetom, donedavno i Poletom, Studentskim listom, Okom, NON-om – tako i dnevnom – Vjesnikom (nikad Večernjim listom! – njega bih tu i tamo jedino ja uzimao jer je već dan poslije koncerata donosio recenzije u gradskoj rubrici), pa od nekog doba i trajno misterioznom Politikom, riječkim Novim listom i obaveznom Nedjeljnom Dalmacijom, a što je sve zajedno ("bez diskriminacije") žedno čitala naša mala zajednica dugogodišnjih ovisnika o štampi.

No, prva prava asocijacija na novi beogradski časopis starog imena, nesvjesno zapamćena i, vidjet će se ubrzo, upozoravajuća, iz iste je jeseni, posljednje u miru. Sjedio sam u kancelariji zagrebačkog OTV-a – prve (nakratko, dakako) nezavisne televizije, kad je ušao direktor – lukavi, cinični čovječuljak što se ispilio kao bivši kadar nestalog SSO-a – i bez pitanja sa stola uzeo broj Vremena što sam ga donio sobom. Prelistao ga je grubo, s nipodištavanjem, i bacio ga nemarno nazad. Pogledao je svoga zamjenika, moga tadašnjeg prijatelja, i nacereno, posprdno naglasivši, razvukao: "Vreeeme." Tada sam prvi put primijetio nešto. Upravo odlazeći "komunisti", u suočenju s *neprijateljskim medijima*, uglavnom bi se mrštili, gledali zabrinuto ili pak s mržnjom; poneki bi, skandaliziran, i problijedio. Ali u pogledu im je uvijek bila uočljiva neka zabrinutost: ti su se autoritarci starog kova zapravo plašili ideja i zato je u njih znalo biti i respekta prema protivniku. Kod malešnog televizijskog Rišeljea iz Dubrave naprotiv, prvi sam put vidio kako to izgleda kad se skučenost, ideološka i karakterna pokvarenost i inferiornost oholo podsmiju nečemu boljem, širem i ljudskijem od sebe. Tako, ni godinu kasnije, od radosne, duhovite i svježe televizije nastao je mračni medij koji je, služeći ideološkom monstru, u svoj studio dovodio najopskurnije pojave nove zemlje – i one što ih čak ni državna "dalekovidnica" nije htjela.

To ću sve pak saznati sa zakašnjenjem, dok sljedećih godina ponekad budem odlazio metroom do Trga Barberini gdje su se na golemom kiosku mogli dobiti sedam dana star Večernji list (je li to bila osveta za negdašnje nečitanje i prezir?) i Politika – i jedno i drugo jedva prepoznatljivo. (I po toliki put javi mi se opet da ponovim istu stvar, makar do tupila: tko ne pamti predinternetsko vrijeme – ne zna što je izolacija.) Kasnije, susrećući sve veći krug bivših zemljaka, kod nekog sam Beograđanina našao primjerak Vremena. Čitao sam ga kao omamljen, ne razumijevajući pola od onoga što čitam. I onda, uz TV rubriku Pere Lukovića, neko se izgubljeno svjetalce iznutra ponovo upalilo: nešto se vratilo k sebi, ponovo probuđeno – smijao sam se tako glasno i od srca da sam probudio neke naše momke koji su poslije noćne smjene u restoranu spavali u iznajmljenoj sirotinjskoj sobi pored.

Možda se krivo sjećam, možda i učitavajući jednu suviše bremenitu simboliku, ali mi se čini da je prvi broj Vremena koji sam ugledao na slobodnoj teritoriji Kraljevine Nizozemske bio onaj s Mostom na naslovnici, opet u jesen, groznu, '93, u dane kad su bez izuzetka sve svjetske i nacionalne naslovne stranice imale fotografiju elegantnog kamenog luka koji je upravo nestao zauvijek u Neretvi.

Ne, ipak će biti malo kasnije, koji mjesec, kad je Vreme stiglo na harlemski kolodvor, uglavljeno – unatoč muljavom jeftinom otisku i često jedva vidljivim fotografijama – kao nešto čisto i lijepo među maskirnim zaglavljima Globusa, neshvatljivim frankfurtskim Vestima i ostalim *tiskovinama* "o'zdo", predugo kupovanim iz žeđi za svojim jezikom i u nadi da će se u tom papirnom očaju ponekad pronaći nešto ljudsko i dobro. Sad je napokon i to moglo. *Feral* je dolazio poštom malo ranije – Vreme mi je od tada čuvala prodavačica na stanici. To je bio istinski ritual, baš *vr(ij)eme uživanja*: kupiš broj ponedjeljkom, sjedneš u lokalni vlak za Amsterdam, zapališ cigaretu u kupeu i pročitaš što se dade u tih kratkih petnaest minuta između dva grada. I tako godinama. Vreme više ne dolazi u ovdašnje novinarnice, a u vlakovima je odavno zabranjeno pušenje.

Ma ne, nije drama nikakva. Suradnicima časopis sada stiže poštom. Skinem solidnu prozirnu plastiku u koju je upakirano, otvorim ga i – evo nas – tu smo oboje. ¶

ĐORĐE MATIĆ

AKCIJA

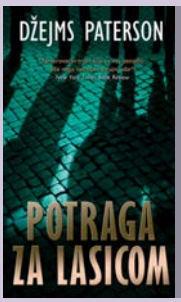
NEDELJNIKA **VREME** I IZDAVAČKE KUĆE Laguna

Knjige za 299 dinara!

U SVIM KNJIŽARAMA „DELFI" U SRBIJI
Ponesite ovaj primerak „Vremena" u neku od knjižara „Delfi" i kupite jedan od deset naslova sa ovog spiska po specijalnoj ceni od 299 dinara.
Akcija traje od 24. oktobra do 20. novembra 2015.

Matijas Brekers
LAŽI O DROGAMA
Knjiga koja odgovara na pitanje zašto zabrana korišćenja droga potpomaže terorizam i škodi vašem zdravlju, i kako je posao sa drogama postao privlačan upravo zato što je zabranjen, i kako političarima, mafiji i lobistima ta zabrana koristi

Džejms Paterson
POTRAGA ZA LASICOM
Triler iz serijala o avanturama najboljeg Petersonovog lika, inspektora Aleksa Krosa. Kros je rešen da bez obzira na posledice raskrinka čoveka koga zove Lasica, prvoosumnjičenog za niz ubistava koja su mu zabranili da istražuje

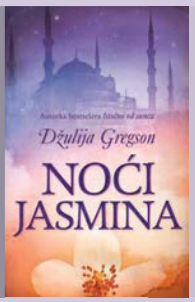

Arno Gajger
KAO STARI KRALJ U IZGNANSTVU
Izvrstan roman jednog od najznačajnijih savremenih nemačkih književnika, dirljiva priča o ocu obolelom od Alchajmerove bolesti koji je zaboravio svoju prošlost, kuću i decu, i o sinovljevoj ljubavi jačoj od bolesti

Lusi Kelavej
U RADNO VREME
Zabavan i duhovit ćiklit roman o tome šta se dogodi kada dve uspešne i sposobne poslovne žene u uzletu karijere otkriju čari zabranjene ljubavi s kolegama s posla

Džulija Gregson
NOĆI JASMINA
Ljubavno-špijunski roman smešten u vreme Drugog svetskog rata prati sudbinu jedne pevačice koja nastupa pred savezničkim vojnicima u Kairu i Istanbulu i njenu ljubav s jednim pilotom RAF-a

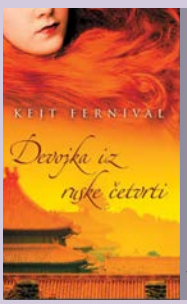

Tes Geritsen
NESTALA
Najbolji, najsloženiji i najnapetiji roman o detektivki Džejn Ricoli i medicinskom istražitelju Mori Ajls, iz pera popularne spisateljice koja uživa ugled „kraljice medicinskog trilera"

Den Simons
CRNA BRDA
Knjiga kultnog američkog pisca, majstora fantastike i horora, s radnjom koja povezuje krvavu bitku kod Litl Big Horna i izgradnju čuvenog spomenika na planini Rošmor

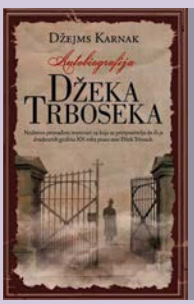

Kejt Fernival
DEVOJKA IZ RUSKE ČETVRTI
Mlada Ruskinja prognana za vreme Oktobarske revolucije živi s majkom u Kini u očajnim uslovima. Da bi preživela, bavi se sitnom krađom bežeći od policije, a onda upoznaje jednog mladog Kineza koga progoni Kuomintang

Džejms Elroj
POVERLJIVO IZ L.A.
Remek-delo jednog od najvećih američkih majstora krimića po kome je Kertis Hanson 1997. snimio čuveni film. Lice i naličje Los Anđelesa pedesetih godina XX veka. Od velelepnih vila do uzavrelih noćnih klubova prostire se svet korupcije i opasnih strasti

Džejms Karnak
AUTOBIOGRAFIJA DŽEKA TRBOSEKA
Nedavno pronađeni memoari iz dvadesetih godina prošlog veka izvesnog Džejmsa Karnaka koji je tvrdio da je upravo on serijski ubica poznat kao Džek Trbosek. Knjiga navodno opisuje njegov život, uključujući i nerasvetljena ubistva u Vajtčepelu 1888.

Spisak knjižara u kojima ovaj popust važi:

Delfi knjižare d.o.o. "Kod Vuka" (Bulevar kralja Aleksandra 92, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "SKC" (Kralja Milana 48, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Terazije" (Terazije 38, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Zemun" (Glavna br. 20, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna" (Makedonska 12, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna Kragujevac" (Kralja Petra I 12, Kragujevac)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna Niš" (Voždova 4, Niš)
Delfi knjižare d.o.o. "Super Vero" (Milutina Milankovića 86a, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Kalča" (TC Kalča, lamela E, lokal 11, Niš)
Delfi knjižare d.o.o. "Kod sata" (Kneza Miloša 33, Valjevo)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna Čačak" (Gradsko šetalište bb, Čačak)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna Novi Sad" (Kralja Aleksandra 3, Novi Sad)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna" (Omladinska 16/1, Kraljevo)
Delfi knjižare d.o.o. "Pančevo" (Miloša Obrenovića 12, Pančevo)
Delfi knjižare d.o.o. "Rodić" (TC Rodić, Sremska Mitrovica)
Delfi knjižare d.o.o. "Zira" (Ruzveltova 33, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "KNEZ" (Knez Mihailova 40, Beograd)
MNV Vemex d.o.o. "Bulevar" (Bulevar kralja Aleksandra 146, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Immo" (Gandijeva 21, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Subotica" (Korzo 8, Subotica)
Laguna Klub Čitalaca (Resavska 33, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Miljakovac" (Vareška 4, Miljakovac)
Delfi knjižare d.o.o. "Banovo Brdo" (Požeška 118 a, Banovo Brdo)
Delfi knjžare d.o.o. "27. mart" (Stanoja Glavaša 1, Beograd)
Knjižara Delfi NS (Big Shopping Center, Sentandrejski put 11, Novi Sad)
Knjižara Delfi Požarevac (Stari korzo 2, Požarevac)
Delfi knjižare d.o.o. "BIG" (Sentandrejski put 11, Novi Sad)
Delfi knjžare d.o.o. "Jagodina" (Vivo shopping park, Jagodina)

OTKRIJTE NOVI BMW X1.

Novi
BMW X1

www.bmw.rs

Zadovoljstvo
u vožnji

BMW EFFICIENT**DYNAMICS.**
MANJA EMISIJA I VIŠE UŽIVANJA U VOŽNJI.

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec